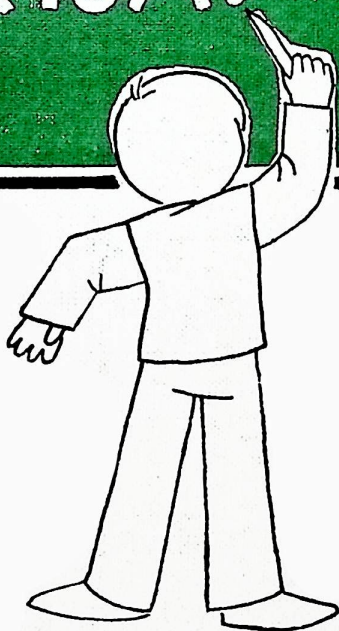

KAS DARĪJA?
PATS DARĪJA.

LASĀMGRĀMATA 4. KLASEI

Kas darija?
Pats darija

Kas darīja? Pats darīja

Lasāmgrāmata 4. klasei

Silvijas Šteineres ilustrācijas

Amerikas Latviešu apvienība
1981.

Šīs grāmatas izdošanu ar ziedojumiem atbalstījuši korp. Latvia un bij. Izglītības biroja vadītāja Jāņa Blumberga piemiņai — ģimene un draugi.

ISBN 0-935582-27-4

*Printed by
Augustums Printing Service, Inc.
1621 South 17th Street
Lincoln, Nebraska 68502
Telephone: (402) 474-1592*

Saturs

Latvijas valsts himna	— Kārlis Baumanis
Ir māte mani mācījusi	— Andrejs Eglītis.

Roka roku mazgā, abas baltas

Tā rītos sevi uzrunāju	— Nikolajs Kalniņš	3
Draugi	— Nikolajs Kalniņš	3
Visi mani viesi bija	— tautasdziesmas	5
Pēdējā diena vasaras nometnē	— Māra Straumane	7
Kalnmājas Aija	— Jānis Širmanis	9
Rudens mežā	— tautasdziesmas	11
Riekstošana	— Valdis	12
Gatavošanās ziemai	— Māra Straumane	15
Lidoņa rudens dziesmiņa	— Herberts Dorbe	18
Sēja	— Anna Brigadere	20
Sēju rudzus, sēju miežus	— tautasdziesmas	24
Vecmāmiņa	— Irma Grebзде	25
Tēva un mātes padoms	— tautasdziesmas	28
Kāpēc nevar augt bez sirds	— Nikolajs Kalniņš	29
Visi man labi bija	— tautasdziesmas	30

Skaista mana tēvu zeme . . .

Skaista mana tēvu zeme	— tautasdziesma	33
Mātes valoda	— Nikolajs Kalniņš	34
Runas un rakstu velniņi	— Erna Taube	34
Vārds — nevārds	— sakāmvārdi un parunas	36
Silkenrīz	— Imants Smilga	37
Neaizmirstēlīte	— latviešu tautas teika	38
Tālā dzimtene	— Alfrēds Kvālis	38
Koki	— Aizsila Zilīte	39
Dzimtenes koki	— tautasdziesmas	41
Lāčplēsis	— tautas teika	43
Vasara	— Nikolajs Kalniņš	45
Es bij' puika, man bij' vara	— tautasdziesmas	46
Mazais varonis skolā	— Nikolajs Kalniņš	47
Vīri uz robežas	— tautasdziesmas	50
Lūgšana	— Jānis Ērmanis	50
Valsts svētkos	— Dzidra Zeberīna	52
Tev mūžam dzīvot, Latvija	— Vilis Pludonis	54

Saulīte ar zobiem

Pirmais sniegs	— Vilis Plūdonis	57
Sniega mātes segas	— Valdis Klētnieks	58
Kungs ar divi kažokiem	— Arvīds Irve	60
Ziema nāca raudādama	— tautasdziesmas	63
Sals uz Daugavas	— Antons Austrīņš	65
Vēstules	— Māra Straumane	67
Ziemsvētku gaidās	— Vilis Plūdonis	68
Draudzenes	— Lidijsa Blūma	68
Pie Ziemas svētku vecīša	— Vilis Plūdonis	76
Nāc, māsiņa, ciemoties	— tautasdziesmas	77
Ne tikai ziemas aukstumā . . .	— Selga Silkalna	78
Svētvakarā	— Augusts Saulietis	80
Priecīgus svētkus	— Māra Straumane	82
Ziemsvētku vakarā	— Terēze Brence	83
Lielmeža rūķi	— Jānis Širmanis	83
Ziemas svētki, Lieladiena	— tautasdziesmas	87

Darbs darītāju mācā

Māci mani, māmuliņa	— tautasdziesmas	91
Mazā spoletāja	— Anna Brigadere	92
Garais audekls	— tautas pasaka	96
Acis darba izbīdās	— tautasdziesmas	97
Baltu sagšu audējiņa	— tautasdziesmas	97
Gudrs padomiņš	— tautasdziesmas	98
Gudrais puisis	— Nikolajs Kalniņš	99
Trīs gudrie amatnieki	— tautas pasaka	100
Jaunās egles	— Kārlis Skalbe	103
Bēdīgā grāmata	— Nikolajs Kalniņš	104
Mazā sliņķīša stāsts	— Jānis Vainovskis	106
Debesis gāžas	— lietuviešu tautas pasaka	107
Kaimiņi	— tautasdziesmas	109
Vista un prusaks	— igauņu tautas pasaka	110

Kāds darbs — tāda alga

Rīta dziesmiņa	— Arturs Voītkus	115
Daugavas racēji	— tautas teika	115
Strauja tek Daugaviņa	— tautasdziesmas	118
Dots devējam atdodas	— tautas pasaka	118
Dziedot mūžu nodzīvoju	— tautasdziesmas	119
Kas darīja? Pats darīja	— tautas pasaka	119
Sarkanais velns	— Jānis Širmanis	123
Ai bērniņi, ai bērniņi	— tautasdziesma	123
Skauga liktenis	— tautas pasaka	124
Ziema galā!	— Vilis Plūdonis	127

Roša joks	— Mirdza Timma	127
Pūpolu svētdiena	— Augusts Saulietis	132
Tautasdziesmas par Lieldienām	— tautasdziesmas	132
Olas	— Māris Salnājs	134
Lieldienās	— Jānis Jaunsudrabiņš	136

Visi man labi bija, kad es pati laba biju

Sūtījums	— Fricis Bārda	139
Maija svētdiena	— Anna Brigadere	141
Dieva zvans	— Nikolajs Kalniņš	142
Vectēva padoms	— tautas pasaka	143
Vecāki un bērni	— tautasdziesmas	145
Laiva	— Vilis Plūdonis	145
Vijolīte	— Rūdolfs Blaumanis	148
Māja kokā	— Jānis Širmanis	149
Brāļi un māsas	— tautasdziesmas	151
Trijnieks	— Jānis Širmanis	152
Septiņi kraukļi	— tautas pasaka	155
Ābelziedā	— Vilis Plūdonis	160

Skaties abām acīm, klausies abām ausīm

Rasas princeste	— Fricis Bārda	163
Sunīt's man palīdzēja	— tautasdziesmas	163
Kāds šodien laiks	— Anna Brigadere	165
Zirgs	— Irma Grebzde	166
Tautu dēla kumeliņš	— tautasdziesmas	169
Bite nesa medutiņu	— tautasdziesmas	169
Medus kūka	— Mirdza Timma	170
Vakars	— Kārlis Skalbe	174
Brīnišķīgais ceļojums	— Māra Straumane	175
Agrā vasara	— Kārlis Skalbe	178
Jāņi	— Māra Straumane	180
Nāc nākdama, Jāņu diena	— tautasdziesmas	185
Maza cilvēka vakara lūgšana	— Fricis Bārda	187
Mīklu atminējumi		189
Paskaidroto vārdu alfabētisks saraksts		192
Pēcvārds		207

Latvijas valsts himna

Dievs, svēti Latviju,
Mūs' dārgo tēviju,
Svēti jel Latviju,
Ak svēti jel to!

Kur latvju meitas zied,
Kur latvju dēli dzied,
Laid mums tur laimē diet,
Mūs' Latvijā!

Kārlis Baumanis

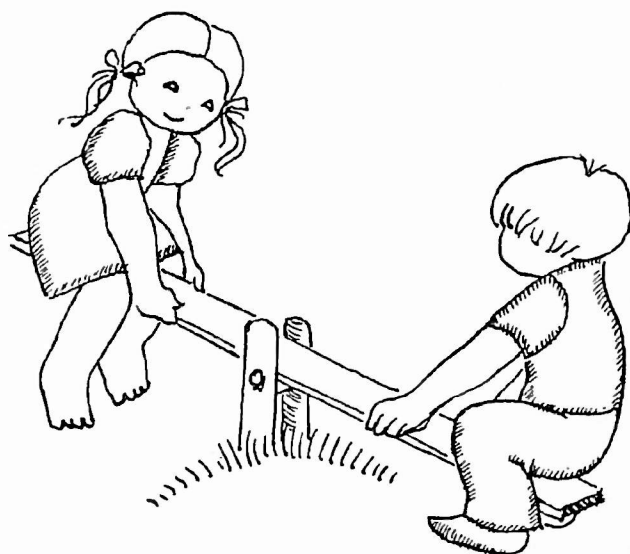
Ir māte mani mācījusi

Ir māte mani mācījusi:
Kā vieglāk kalnā nastu nest
Un pērkonlaikā krustu mest.

Ir māte mani mācījusi:
Ik bitei ziedos ceļu griezt,
Pie mātes bēdās vaigu spiest.

Ir māte mani mācījusi:
Par lauztu maizi Dievu lūgt,
Bez prieka puķi nenoplūkt.

Andrejs Eglītis

Roka roku mazgā, abas baltas

Tā rītos sevi uzrunāju

Lec saule — atmosties!
Dzied putns — paklausies!
Zied puķe — pasmaržo!

Un ja tev cilvēks blakus mīt,¹
Tam saki laipni: „Laburīt!”

Ir skaista Dieva pasaule,
Un diena — līdz pat vakaram,
Ja Igns² garām nepaej
Tu putnam, puķei, cilvēkam.

Nikolajs Kalniņš

Draugi

Juris un Jēkabs ir draugi.³

Abi viņi dzīvo vienā namā,⁴ abi iet vienā skolā un mācās vienā klasē. Tikai sols katram savs. Juris ir augumā visgarākais. Lai nebūtu citiem priekšā, viņam jāsēž aizmugurē. Jēkabam, ko klases biedri iesaukuši par Sprīdīti, ierādīts pirmais sols. Tāds vārds Jēkabam nav tikai mazā auguma dēļ vien. Skolas sarīkojumā viņš ir ļoti labi tēlojis Sprīdīti arī uz skatuves. Un Juris tad spēlēja milža lomu. No tās reizes klase abus draugus sauc par aktieņiem. Tikai Jurim milža vārds nav palicis. Par viņu klasē vēl garāks un resnāks ir Augusts. Viņš ir arī visslinkākais, kam patīk mazākos spīdzināt. Varbūt milža

¹ mist (mīt) — dzīvot, uzturēties

² Igns — saudzis, neapmierināts

³ draugs — mīļš cilvēks, ar kuru dalās priekos un bēdās (reizēm arī dzīvnieks, piem.: sunītis vai pat nedzīvās lietas, piem.: grāmata)

⁴ nams — māja, ēka, pilsētā

loma viņam būtu iedota, ja viņojis¹ iemācīties tekstu. Bet tagad Augustu tikai klasē sauc par milzi Lutausi.

Visvairāk viņš uzmācas² Sprīdītim.

„Mazais, uzraksti man domrakstu! Dabūsi kino biļeti. Ja nerakstīsi, spīdzināšu³,” Augusts pabāž zem deguna Sprīdītim dūri.

Bet viņš no Lantauša nebaidās. Tādās reizēs Juris viņu vienmēr aizstāv.

Bet pienāk diena, kad klasei liekas, ka abi draugi ir saskaitušies.⁴

Pēc mācībām viņi aiziet uz māju katrs ielai pa savu pusi.

Otrā rītā viņi tāpat ierodas arī skolā. Un kopā neiet arī starpbrīžos.

Augustam nu liekas, ka pienācis īstais laiks, kad var atkal uzmākties mazajam Jēkabam.

„Klausies, Sprīdīt! Šoreiz tu man nospodrināsi zābakus! Tev samta svārki mugurā. Piedurkne būs vislabākā suka,” resnais zēns sagrābj mazo pie skausta un grūž galvu pie zābaka.

Bet tai pašā brīdī pie abiem ir pielēcis Juris.

Viņš dod Lutausim ar plecu krūtīs tik spēcīgu grūdienu, ka resnais kā bumba atsprāgst nost.

„Ko tu uzstāties?” viņš brīnās. „Jūs tak ar Sprīdīti tagad esat ienaidnieki.”

„Kas nezina, tas tā domā,” Juris ir nostājies Jēkabam atkal blakus kā sargs.

Par pēkšņo pārmaiņu pārsteigta arī klase. Visiem patīk, ka lielīgais Lutauss ir dabūjis mācību. Bet kā tad ar Juŗa un Jēkaba draudzību? Likās, ka tā izbeigusies.

Kad klase par to sāka prašņāt,⁵ Juris atsmēja:

„Mēs saskaitāties tikai pa jokam.”

„Kā tad tā?” klase nesaprata. „Vai pa jokam arī var saskaisties?”

¹vižot — papūlēt, piespiest, pacensties

²uzmākties — uzbāzties, uzplīties

³spīdzināt — mocīt

⁴saskaisties — sadusmoties

⁵prašņāt — jautāt, vaicāt, taujāt, klaūšināt

„Var, ja spēlē teātri,” abi draugi apstiprināja, galvas pamādami. „Un mēs gribējām kādu pārmaiņu.”

Nu klase redzēja, ka Juris ar Jēkabu tiešām ir ne tikai labi aktieři, bet arī Isti draugi.

Nikolajs Kalniņš

Visi mani viesi bija

Visi mani viesi bija,
Kas manā istabā:
Citam devu sāl' ar maizi,
Citam jauku valodiņu.

Labāk man daudz(i) draugu
Nekā daudz ienaidnieku:
Draugs draugam roku deva,
Ienaidnieki zobentiņu.

Tautasdziesmas

Sakāmvārdi:

Labs draugs ir tā lielākā manta pasaulē.
Labāk simts draugu, nekā viens ienaidnieks.
Kam draugi, tas bagāts.

Pēdējā diena vasaras nometnē

Nupat iztukšoju krājkasīti. Es samaksāju par blūzi, ko biju nometnē pazaudējusi. Man vienmēr pašai par pazudušām mantām jāsamaksā, tāpēc ļoti reti ko pazaudēju.

Kā tas varēja notikt šoreiz?

... Nometnes slēgšanas¹ dienā māmiņa jau no rīta atnāca uz mītni² man palīdzēt sasaiņoties. Dace un Līga bija ārā un ieraudzīja viņu nākot.

„Silvij, nu tik ātri sakārto koferi!” Dace skrēja mani brīdināt.

„Kur nu — kā ir, tā ir,” es tik noplātīju rokas.

Padevusi labrītu, māmiņa tūlīņ ķērās manam koferim klāt.

„Es jau visu saliku,” mēģināju viņu atrunāt.

„Iesim, drīz laiks pulcēties uz dievkalpojumu!”

Nekā tas nelīdzēja, jo māmiņa jau bija koferi atvērusi.

„Vai, vai,” viņa kratīja galvu un ņēma visu ārā.

„Vai, vai — es jau tā domāju, tīrs un netīrs — viss vienā mudžeklī!”³

Nobažījusies es apsēdos uz gultas malas. Nebija vērts māmiņai skaidrot, ka pietrūka laika visu kārtīgāk salikt. Mums taču bija jāgatavojas atvadu koncertam, bija jāapstaigā visas vietīņas, jāpieraksta draudzeņu adreses.

„Mēs ar tēti nopriecājamies — skaisti jūs vakarvakarā dziedājat,” māmiņa, kā manas domas uzminējusi, pasmaidīja.

Es atviegloti nopūtos. Likās, ka ļaunākais bija pāri.

„Bet kur ir tava jaunā stripainā blūze?” māmiņa stingri noprastja.

Es saskatījos ar Daci un Līgu. Mēs reizē atcerējāmies

¹ nometnes slēgšana — šeit: bērnu vasaras nometnes pēdējā diena — nodarbību izbeigšana

slēgt — izbeigt, aiztaisīt

² mītne — mitekļis, mājoklis, dzīvoklis

³ mudžeklis — sajukums, nekārtība

— blūze, košo krāsu dēļ, bija mūsu grupas karogs pēdējā meža rotaļā.

„Tā laikam palika mežā,” izdvēsa Līga.

„Mēs aizskriesim dabūt,” es teicu.

„Nav tālu, tepat aiz mītnes pa taciņu¹ uz priekšu.”

„Es nemaz nezinātu, kur meklēt,” šaubījās Dace.

„Skrējām taču toreiz cauri visādiem briķšņiem.”²

„Ai, ai,” šūpoja galvu māmiņa. „Kā nu tā var!”

Par laimi atskanēja svilpe, un mēs pulcējāmies gājienam uz dievkalpojumu. Klusi, klusi kā vienmēr mēs kāpām kalnā.

„Šeit starp kokiem, putniem un puķēm Dievs liekas tuvāk,” mācītājs teica, kad pateicāmies Dievam par skaisto vasaru. Un to tiešām izjutu!

Pēc dievkalpojuma Līga un Dace gribēja vēl palīdzēt meklēt manu pazudušo apgērba gabalu.

„Mēs jau arī esam vainīgas,” skuma Dace.

Bet svilpe mūs aicināja pusdienās.

„Par vēlū — būs jau labi,” es atmetu ar roku.

„Man nemaz negribas ēst,” čukstēja pie galda Dace.

„Ko mēs darīsim mājās?” teica Līga un nolika dakšiņu.

„Satiksimies taču latviešu skolā,” es draudzenes mēģināju uzmundrināt,³ bet man gaļas kumoss aizķērās kaklā un gandrīz aizrijos.

„Pulcēsimies ap karogu nometnes slēgšanai!” paziņoja nometnes vadītājs.

Kamēr karogs lēni slīdēja uz leju, dziedājām „Dievs, svēti Latviju!”

„Brīvi!” sauca nometnes vadītājs. „Vēl man jādod jums viens rīkojums . . .”

„Vai tiešām būs vēl kas?” priecīgi čukstēja Dace.

„Izklist!” atskanēja pavēle.

Un mēs izklidām. Tētis jau nepacietīgi gaidīja pie stūres.

„Uz redzēšanos, uz redzēšanos nākamajā vasarā!”

¹taciņa — kājceliņš, taka, mazs celiņš

²briķšņi — krūmi, krūmiem aizaugušas ganības

³uzmundrināt — pamudināt, iedrošināt

atskanēja saucieni no visām pusēm. Drīz spēkrati raibā rindā¹ izbrauca pa nometnes vārtiem, katrs uz savu pusi . . .

„Silvij, nāc nu, palīdzi man dārzā!” no atmiņām par nometni mani iztraucēja māmiņa. „Nāc paskaties, kā viss te saaudzis, kamēr biji projām.”

Tiešām, tomāti karājās pie stādiem kā milzīgas sarkanas pērles un burkānu dobe bija koši sakuplojusi.²

„Palīdzi man novākt ražu, atpelnīsi naudu par pazaudēto blūzi,” māmiņa mani aicināja.

Es ķēros klāt pie burkāniem. Parāvu aiz zaļā laksta³ — no mikstās zemes izlīda garš burkāns koši oranžā krāsā. Rudenīgā saule mūs silti noglāstīja, un nākošā vasara man vairs neizlikās tik tālu.

Māra Straumane

Kalnmājas Aija

Jūdžu jūdzes⁴ pārskrietas.⁵ Nu jauna māja un svešums visapkārt.⁶ Kaspars mazāk to jūt. Aiz krasta kokiem mirdz ezers. Tur var peldēt, var makšķerēt. Nav nekāds brīnums, ka puika ar kaimiņu Haroldu ezermalā labprāt kavējas.⁷

Aija noskumusi.

Garlaicīgi.⁸

„Māmiņ, man nav nevienas draudzenes,” Aija sūrojas.⁹ „Nevienas nevienas! Kaspars atkal ir projām. Ko lai es daru?”

¹ raibā rindā — šeit: cits aiz cita

² koši sakuplot — skaisti saaugt

³ laksts — stāda daļa, kas aug virs zemes

⁴ jūdžu jūdzes — daudzas jūdzes

jūdze — garuma mērs

⁵ pārskrietas — šeit: nobrauktas, pārceļoties uz jauno māju

⁶ svešums visapkārt — šeit: nav paziņu un draugu

⁷ kavēties — vilcināties, uzturēties, rotaļāties

⁸ garlaicīgi — neinteresanti

⁹ sūroties — gausties, žēloties, sūdzēties

„Tev vajadzēs ar kaimiņu Franku iedraudzēties. Tas apmēram tavā vecumā. Dzīvo mūsu ielas viņā pusē. Vai tu to jau esi ievērojusi?” māmiņa apjautājas.

„Jā . . . Esmu . . .” meitene ņurd. „Bet Franks ir puika!”

„Tas nekas,” māmiņa pasmaida. „Nebūs draudzene, būs draugs. Man ir dažas konfektes. Piedāvā Frankam. Būs vieglāk iepazīties.”

Aija paņem konfektes. Pašai arī tās ļoti garšo. Bet dažas tomēr pataupa. Un kā redz kaimiņu puiku, tā pamāj:

„Atnāc! Mēs te varam spēlēties. Un man ir konfektes! Es tev tās došu. Māmiņa teica, tā vieglāk iepazīties.”

„Konfektes?” Franks apskata ielu pa labi, pa kreisi. Automobilu neredz. Var droši ielu šķērsot. „Cik tev to konfekšu?”

„Četras!”

„Labi! Tiks katram divas. Vai tu dosi man divas?” Franks cieši¹ noprasa.

„Došu visas!” Aija atsaucas. „Savu tiesu jau esmu dabūjusi. Četras tev pataupīju.”

Tai pēcpusdienā Aija un Franks smilšu kastē cītīgi strādā. Tie ceļ augstas mājas, tiltus, torņus un priecājas, ka viss labi izdodas.

Nākamajā dienā, Franku pamanījusi, Aija atkal sauc:

„Frank, vai tu nāksi pie manis? Brālis aizskrēja uz ezermalu, un man nav nekāda darba.”

„Vai tev ir konfektes?” Franks noprasa.

„Nav!”

„Nu — tad es neiešu. Es pagaidīšu, kamēr tev būs konfektes.”

Aija igni skatās pāri ielai. Mazā sirds bēdīga. Tā jūt, ka Franks nav nekāds lāga² draugs.

Jānis Širmanis

¹cieši — noteikti, stingri

²lāga — labs

Rudens mežā

Atminiet, sveši ļaudis,
Kas guļ kaula kažokā?¹
— Riekstiņš kaula kažokā,
Sēž zaļā krēsliņā.

Šī dienīņa, tā dienīņa
Jaunajām meitiņām:
Pa ogām, pa riekstiem,
Pa skābiem āboliem.

Gana riekstu lazdienā,
Gan' ābolu ābelē;
Gan' ir manu bāleliņu,
Riekst', ābolu šķinējiņu.²

Kur braucat, sīki putni,
Vāģiļšos³ sasēduši?
Mēs braucam tai zemē,
Kur būs silta vasariņa.

Sēņu, sēņu, ogu, ogu,
Nav neviena lasītāja;
Kad sanāca lasītāji,
Tārpi sēnes noēduši.

Visi koki žēli raud,
Vasariņu vadīdami;
Priede, egle neraudāja,
Tām skujiņas nenobira.

Tautasdziesmas

¹ kaula kažoks — šeit: lazdas rieksta čaumala

² šķinējs — lasītājs, plūcējs

³ vāģiļši — ratīši

Riekstošana

1.

Jancis zina itin labi, kurā vietā visvairāk riekstu, jo dažus pudurus¹ citi tik lēti² neatrod. Turp viņš tagad ved Marču.

Pašlaik viņi pieiet pie kupla pudura, kas aug diezgan stāvā vietā; tajā labi daudz īsti resnu lazdu.³ Puduris nav nemaz aiztikts, un tāpēc tajā riekstu milzums. Cik var aizsniegt, puisēni nošķin,⁴ bet resnākajās lazdās tomēr paliek paši lielākie čami.⁵

„Klau, Marč,” Jancis saka, „kā būtu, ja tu uzkāptu augšā un raudzītu lazdu noliekt? Es no apakšas arī piepalīdzētu.”

„Labi,” Marčs atsaka, pārkož lielu, brangu⁶ riekstu un rāpjas augšā. Drīz vien Marčs sasniedzis virsotni un taisās svērties⁷ lejup. Bet vai nu aiz bailēm par lielo augstumu, vai arī pārāk ātrā steigā Marčs neieķeras vis galvenajā stumbenī,⁸ bet zarā.

Zars nobrīkšķ, lapas nošalc, un Marčs nāk atmuguriski taisni no pašas augšas zemē. Zars vien rokā.

Jancim uznāk nāves bailes: bez šaubām, Marčs nu pagalam!

Jancis aizspiež ar rokām abas ausis un metas krūmos.

„Ko lai dara? Ko tik nu lai dara?” viņš atkārto un jūt, ka ceļi sāk drebēt, bet spēki zūd.

„Ko tik nu lai saku, kad taujās:⁹ Kur Marčs? . . . Nē, nē! Es tak neesmu nemaz vainīgs!”

¹ puduris — cers, kopā saauguši krūmi

² tik lēti — šeit: tik viegli

³ lazda — riekstu koks — augsts krūms; auglis — rieksts

⁴ nošķīt — noraut.

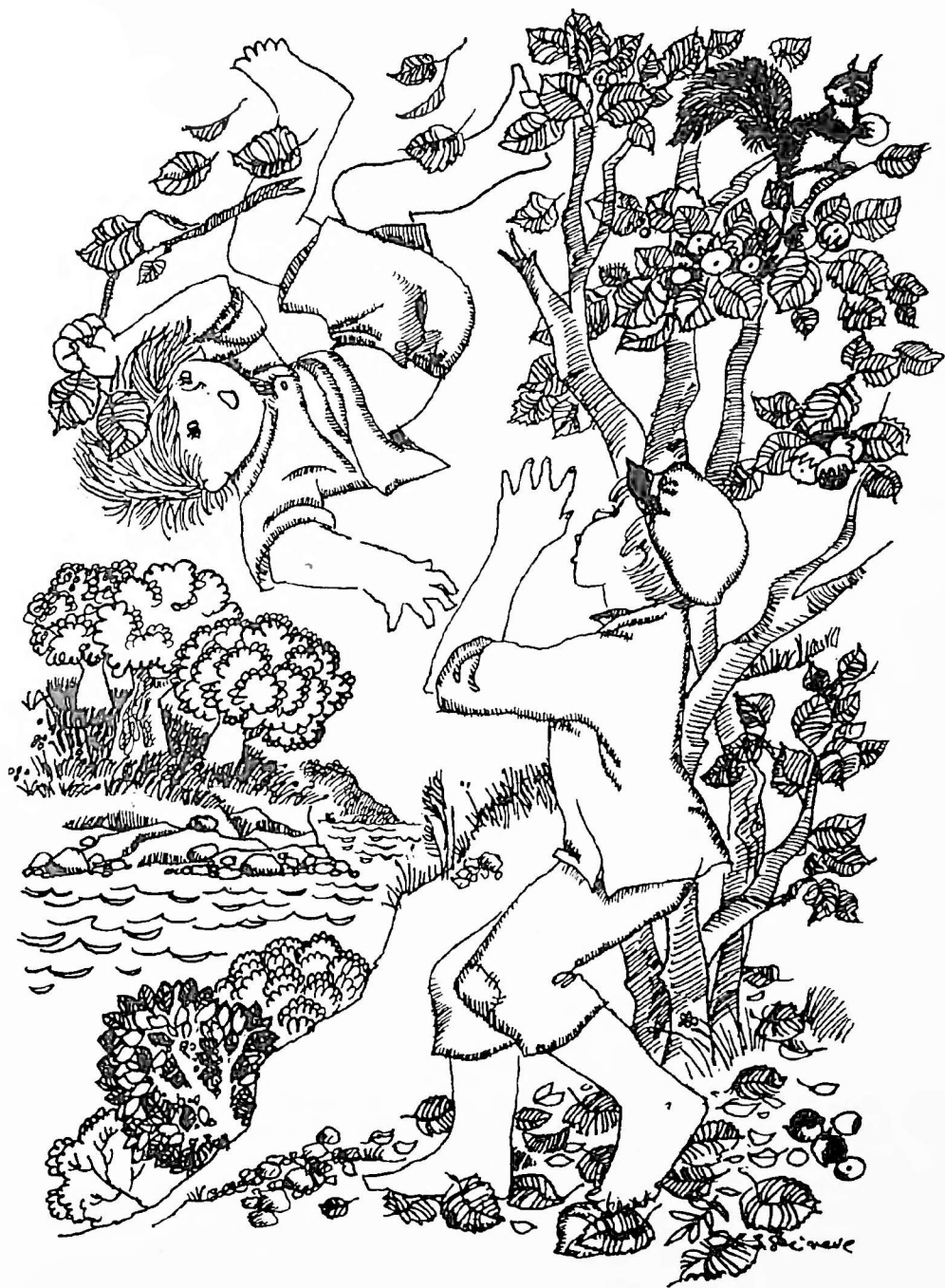
⁵ čams — čems, čemurs: uz viena kātiņa kopā saauguši rieksti, ziedi, ogas vai zari

⁶ brangs — labs, liels

⁷ svērties — šeit: nolaisties

⁸ stumbenis — stumbrs

⁹ taujāt — vaicāt, prasīt

„Bet kas viņu sūtīja augšā? ” prasa klusām, bet stingri un it kā viltīgi smīnot kāda slepena balss.

„Vai es? Vai es viņu liku? ” Jancis iesaucas skaļi un izstiepj rokas it kā atgaiņādamies.¹

Jancim pietrūka elpas, un viņš apstājās.

2.

Lēnām un pamazām Jancim sāk rasties spēki. Beidzot prāts *dabū* tikpat tā kā virsroku.²

Bet kā — ja Marčs nemaz nav nosities? Kad viņš tikai mazliet sadauzījies? Vai tā varētu būt? — saka Jancis. — Un tomēr — vai tad cilvēki nav no augstiem torniem krituši un tomēr palikuši dzīvi un veseli? Un te jau bija tikai nieka³ lazda!

Jancis griežas atpakaļ. Pie pēdējā krūma Jancis aiztur elpu un klausās. Viss klusu. Bet tad viņš saņem un pašķir zarus.

„Marč! Marč! Tu dzīvs!” puisēns iekliedzas, un krūtis viņam top tūlīn brīvas un vieglas.

Viņš grib krist draugam ap kaklu, bet Marčs pagriežas tā lēni lēni, un Jancis atjēdzas: Marčam ir dziļi bēdīgs un pavisam nedzīvs gīmis. Viņš sēž zem tās pašas lazdas. Acis pilnas asarām. Nolauztais zars guļ turpat līdzās.

Labu brīdi arī Jancis stāv satriekts.⁴

„Marč, vai tu stipri sasities? ” viņš beidzot prasa. „Jā. Muguru un — krūtis ar laikam. Un kāja ar sāp briesmīgi.” Un Marčam nobirst liela asara.

„Kurā vietā tad? ” Jancis prasa steidzīgi.

„Te,” Marčs rāda ap skriemeli.⁵

„Vai pakustināt var? ”

„Ne-ē.”

„Nu varbūt tikai pamežģīta,” Jancis teic. „Klau, Marč! Pieķeries pie lazdas, es pamēģināšu kāju ievilk.”⁶

¹ atgaiņāties — atvairīties, atkaudies

² virsroku, dabūt virsroku — uzvarēt, pieveikt

³ nieks — mazs

⁴ satriekts — nelaimīgs

⁵ skriemelis — šeit: kauls pie kāju potītes

⁶ kāju ievilk — izmežģītu kājas kaulu ievirzīt vietā

Puisēns paklausa, un Jancis stājas pie darba. Viņš loka un groza kāju visvisādi un nu stiepj tik spēcīgi, ka Marčs nevar nemaz noturēties. Tas palaiž lazdu vaļā, kāja sāk tā kā kutēt, un Marčs sāk smieties.

„Klau! Man likās — noknaukšķēja. Varbūt nu jau būs vesela. Pamēgini, — vai nevar jau paiet?”

Marčs pieceļas un speŗ, smagi klibodams, pirmo soli. Otrais jau iet vieglāk.

„Var gan,” viņš saka, „bet sāpēt vēl sāp.”

„Nu tad droši vien pāries! Vajag tikai ielocīt!”

Un puikas soļoja lēnām tālāk.

Valdis — Staburga bērni

Miklas:

1. Gaļa iekšā, kauli ārā.
2. Mazs mazs vīriņš, kaula kažociņš.

Gatavošanās ziemai

Visu vasaru Lienīte skraida pa dārzu un pļavu. Pie dīķa kurkst vārdes, ūdenī plunčājas pīle ar pīlēniem. Gar akmens grēdu² aizslid melna čūska, un garajā zālē lēni velkas³ bruņurupucis. Tepat pie mājas kokā uzskrien vāvere. Vakaros māmiņas salātu dobē mīlojas zaķu ģimene. Par visu to meitenei ir liels prieks.

Lienītei patīk vērot čaklās skudriņas. Nupat tās sagūstījušas lielu tārpu un pūlas to aizvilkt uz savu pūzni.⁴ Pļavā Lienīte klausās, kā čīgā sienāzītis. Tad viņa ierauga taurenīti un mēģina to noķert. Pēc brīža Lienīte

¹kāju ielocīt — kāju ievingrināt, locīt

²grēda — garena, kārtīgi sakrauta kaudze

³vilkties — lēni iet, rāpot

⁴pūznis — skudru, kukaiņu vai citu sīku dzīvnieku mājoklis

jau brīnās par vilnainu kāpuru,¹ kas, atsēdies uz liepas lapas, staipa galvu un vēro² pasauli. Ai, cik daudz, daudz Lienītei ir vasaras draugu!

Drīz dienas kļūst īsākas, un tuvojas rudens. Kādu dienu Lienīte saka māmiņai: „Es iešu pastāstīt saviem draugiem par skolu. Viņiem taču jāzina, ka drīz es vairs nevarēšu tik ilgi ārā rotalāties!”

Pirmo pie dīķa Lienīte satiek vardi:

„Mīļā vardiņe, man jāiet skolā. Ko tu bez manis tagad iesāksi?”

„Kurr — kurr — kurr,” varde atbild, „tas taču jauki! Drīz būs rudens un tikko kļūs auksts, es ielīdīšu dziļi dubļos un gulēšu līdz pavasarim.”

Pāri dīķim peld meža pīle ar diviem mazuliem, kas jau gandrīz pieauguši.

„Mīļās pīlītes, es atnācu atvadīties. Man drīz sākas skola!” Lienīte izklausās noskumusi.

„Pēkš, pēkš, pēkš!” pīlītes sauc un vicina spārņņus. „Mēs drīz dosimies uz siltajām zemēm. Tad jau tiksimies atkal nākošajā pavasarī.”

Uz ceļa Lienīte satiek melno čūsku.

„Ardievu, čūska, man drīz jāiet skolā,” Lienīte uzrunā rāpuli. Čūska šņāc un šauda mēlīti, bet ar Lienīti tā ir pa draugam.

„Mācies dūšīgi un redzēsimies pavasarī, kad saules stari sasildīs manu migu³ akmeņu grēdā. Man auksts laiks nepatīk — es visu ziemu saldi gulēšu.”

Lienīte iet pāri pļavai un dabū zināt, ka arī skudriņas un sienāži guļ ziemas miegu dziļi zem zemes. Bet vilnainais kāpurs ir izdomājis pavisam kaut ko neparastu:

„Es apvilksu ap sevi siltu kažociņu, paslēpšos drošā vietā zem koka mizas. Pavasarī es no šī kažociņa izlidošu kā raibs taurenītis.”

Par tādu kāpura gudrību Lienīte priekā sasit rociņas. Viņa iet uz mājām apmierināta, ka viņas draugi tik labi prot gatavoties ziemai.

¹ kāpurs — vilnains kukainis

² vērot — uzmanīgi aplūkot, apskatīt, skatīties

³ miga — guļamvieta; šeit: dzīvnieku

Ieraudzījusi vāveri, Lienīte prasa: „Ko tu, vāverīte, domā ziemā darīt? ”

„Nav laika, nav laika,” vāvere steidzīgi atbild.

„Es lasu sēklas un zīles un krāju koka dobumā,¹ lai ziemā būtu ko ēst. Bet tevi es apciemošu pie virtuves durvīm. Ziemā es bieži esmu izsalkusi.”

¹dobums — caurums

„Cik jauki!” Lienīte priecājas, „es jau domāju, ka man būs jāatvadās no visiem saviem dzīvnieku draugiem.”

„Neaizmirsti mūs arī!” zaķu ģimene sauc no salātu dobes. „Aukstā laikā mums klājas grūti, sevišķi, kad uzsnieg dziļa sniega kārtā. Arī mēs tad nāksim tevi apciemot.”

Zilie sīļi, zvirbuļi un skaistie sarkanie kardināļi arī piesakās pie Lienītes mielasta¹ galda. Lienīte apsolās ik pēcpusdienas pēc skolas izkaisīt sēkliņas un maizes drusciņas. Zaķiem viņa izliks salātu lapas un burkānus.

Pavisam priecīga Lienīte stāsta savus piedzīvojumus māmiņai.

„Cik savādi, kā rudenī viss mainās. Es gatavojos iet uz skolu un dzīvnieki pošas uz ziemas miegu. Mums katram ir savs uzdevums!”

Lienīte ar priecīgu prātu gaida pirmo skolas dienu.

Māra Straumane

Lidoņa² rudens dziesmiņa

Priecātos gan vēl labprāt,
Neko darīt — rudens klāt.

Plāvā zālīte jau plauta,
Sienkaudze pie kaudzes krauta.

Ak tu debess, ak tu mūžs —
Vēji krustām, šķērsām pūš!

Mani draugi izklīduši —
Kur nu kuņķis aizbēguši:

¹lidonis — lidotājs; šeit: putniņš

²mielasts — svētku maltīte, ēdienu reize

Cīrul's, žube, ķivul's, stārks,¹
Kam tik vien tāds plānāks svārks.

Visas takas izstaigātas,
Visas dziesmas izdziedātas,

Jārauga tik mājas viet',
Logi, durvis jāslēdz ciet.

Ko vairs zilēsi, ko bursi,
Beigti jautro dziesmu kursi.

Krīt kā bumba asara —
Nu ardievu, vasara!

Herberts Dorbe

¹cīrulis, žube, ķivulis, stārks — gājputni, kas rudenī aizlido uz siltām zemēm, bet pavasarī atgriežas Latvijā

Sējējs

I

„Nāc līdz, Annele, iesim pie tēva!”

„Kur ir tēvs?”

„Lielceļa laukā, aiz kalna.”

Labprāt, labprāt. Annele ir priecīga līdzgājēja, lai aiz kādiem kalniem, lai vai cik tālu.

Māte tai nevar dot nevienas rokas, tās pilnas nesamā. Annele ieķeras mātei brunčos¹ un ļaujas uzvilkties kalnā.

Švīkstēdama pārskrej ēna. It kā noskanēja sauciens: „Ardievu, Annele!” Annele atmet galvu atpakaļ un skatās gaisā. Melns trijstūris, viegli grīlodamies, aizslīd tālā zilumā.

„Kas tie ir, māt?”

„Gājputni.² Bēg no ziemas.”

„Uz kurieni viņi bēg?”

„Uz siltām zemēm.”

„Uz siltām zemēm? Uz cik siltām? Vai tā kā pa Jāpiem?”

„Laikam gan. Tur jau neesot ne sniega, ne sala.”

„Ne sniega, ne sala! Tad tur arvien zied vizbuli³ un bezdelīgactiņas⁴ un kūko dzeguze?⁵”

„Nemāku teikt, neesmu tur bijusi. Bet kas bijuši, stāsta brīnums.”

„Stāsta brīnumus! Kāpēc mēs neejam uz siltām zemēm, māt?”

„Mums nav naudas. Kam nav naudas, tam nav ceļa uz siltām zemēm.”

„Vai tad putniem ir nauda?”

„Ej nu, niekalbīt!”⁶

¹ brunči — sieviešu svārki, lindraki

² gājputni — putni, kas pārvietojas rudenī un pavasarī

³ vizbuli — augs, dzelteniem, baltiem vai ziliem ziediem

⁴ bezdelīgactiņa — augs, gaišiem, mēļirozā ziediem

⁵ dzeguze — putns

⁶ niekalbis — plāpa, tukši runātājs

„Nu jā, nu jā. Kāpēc putni zina ceļu? Vai viņiem ir nauda zem spārniem? ”

Māte neatbild.

„Kāda tad ir tā nauda? Un kur viņu ņem? Vai tad mēs nekur un it nekur nevaram dabūt naudu? ”

„Nevaicā nu tik daudz! Skaties labāk, kur tēvs.”

„Kur ir tēvs? ”

Viņas jau pārgājušas kalnu. Otrā pusē izplešas līdzens lauks pret sauli. Lauks ir gluži melns, svaigi noecēts.¹ Kāds cilvēks baltā krekļā un baltās biksēs staigā pa lauku.

II

„Vai tad tas vīrs tur ir tēvs? ”

„Vai tad tu to nepazīsti? ”

Annele stāv lielā izbrīnā. Jocīgi staigā tēvs. Augsti celtām, vieglām, it kā dziedziņā iekārtām kājām. Kā ceļ vienu kāju, roka slīd lielā, kaklā pakārtā grozā. Kā ceļ otru kāju, roka kā zibens aizsviež pelēku migliņu. Migliņa tūlīt iegrimst zemē. Nekad kāja nepaminas ātrāk vai roka nepagausina sviedriņu. Un tā bez gala. Ko viņš tur sviež! Vie-na! Di-vi! Annele skaita. Un viņai liekas, ka arī viņas kājas sāk tā cilāties kā tēva kājas. Kad tēvs nonācis sava gājiena galā, viņš apsitas apkārt tik veikli kā ripa uz apaļas malas un viegli iet to pašu ceļu atkal atpakaļ. Vie-na! Di-vi! Vie-na! Di-vi!

„Nāc nu, meitēn, ko tu tā skaties? ”

„Kāpēc tēvs tā danco? ” Annelei nāk gardi smiekli.

„Viņš nedanco, bērniņ, viņš sēj jaunu maizīti. Nesmejies vis, tas ir svēts darbs.”

¹noecēts — uzartā augsna (zeme), sasmalcināta

²uzarts — augsnas virsējā kārtā, nogrieztā vajadzīgā dziļumā un apmesta

Annele paliek klusa.

Nu viņas ir nokāpušas lejā pie tēva.

Tīruma¹ malā, uz ežas,² māte izklāj baltu divieli, izņem karoti, maizi, noliek krūzi kunkuļu putras.³ Bet tēvs ātrāk nenāk ēst, kamēr viņa grozs ir izsēts. Tad viņš pienāk smaidīdams, saviem parastiem soļiem.

Tēvs noslauka pieri un seju, aplaiž skatu zilajam debesu laukam un sāk mierīgi ēst.

Atkal jauns sauciens gaisos. Baltu spārnu švīka.

Visi trīs atliec galvas. Ilgi skatās, kamēr aizgrimst zem saules un apvāršņa kustīgais dzīvais trijstūris.

„Gājputni.”

„Meža zosis. Visu rītu dzird klimstam.⁴ Būs agra ziema.”

„Tad saule kļūs auksta?” jautā Annele.

„Tā jau būs.”

„Kas dos mums kā putniem redzēt siltās zemes,” māte saka tā skumji.

„Nekas. Atgriezīsies arī mūsu siltā zeme kā gājputns. Tepat šai melnajā tīrumā liksim nākamgad izkaptis⁵ iekšā. Vārpas šņāks, locīsies kā mežs. Mēs ņemsim, kūlīšos siesim.⁶ Būs jauna maizīte. Tad tik būs ko redzēt! Vai ne tā, meitēn?” tēvs jautā, skatīdamies tieši uz Anneli.

„Jā!” Annele atbild, smiedamās tēvam acīs. Kamēr tēvs Avotu laukā, tepat ir tā siltā zeme.

Anna Brigadere — Dievs, daba, darbs

¹tīrums — lauks, kur sēj vai stāda kultūraugus

²eža — druvas (tīruma) mala

³kunkuļu putra — mazās picinās sadalīts biezpiens, pārliets ar pienu vai skābo putru

skābā putra — ieskābusi sķidra putrainu putra

⁴klimst — klaiņot

⁵izkaptis — darba rīks pļaušanai

⁶kūlīšus siet — labību pēc nopļaušanas tūlīt sasien kūļos

kūlis — ar salmu grīsti — kušķi pārsiets, ar rokām aptverams labības klēpis

Sēju rudzus, sēju miežus

Dod, Dieviņi, veselību
Tīru rudzu arājam,¹
Tīru rudzu arājam;
Tīru rudzu sējējam!²

Sēju rudzus, sēju miežus,
Sēju auzas vairumā;
Rudzi, mieži kļāpu glauda,³
Auzas glauda kumeliņu.⁴

Tiesa bija, ne meliņi,
Vecu ļaužu valodiņa:
Ko iesēju druviņā,⁵
Pārvērtās vārpiņā.

Tautasdziesmas

Sakāmvārdi:

Ko sēj, to plauj.
Kāda sēkla, tāda raža.

Mīklas:

1. Jūdžu neskaita, pa lielceļu neiet, bet tālu aiz jūras bijis.
2. Pavasarī atskrien,
Rudenī aizskrien.

¹arājs — zemkopis, kas apar lauku

²sējējs — zemkopis, kas apsēj lauku

³kļāpu glauda — šeit: dod maizes kukuli ēšanai

⁴glauda kumeliņu — šeit: baro kumeliņu

⁵druva — lauks, tīrums

Vecmāmiņa

Mūsu klasi pazina latviešu skolā kā „jautro klasi”. Varbūt mēs bijām palaidnīgāki, kustīgāki? Varbūt tādēļ, ka aizvien izdomājām kaut ko jaunu — kādu kopīgu nodarbību, kas neļāva klasē garlaikoties vai apnikušiem gaidīt stundas beigas. Es domāju, liels nopelns šādai „jautrībai” jeb, labāk sakot, — dzīvīgumam¹ — bija mūsu audzinātājai Liepas kundzei. Pat gramatikas stundas mums izvērtās saistošas,² jo nekā no galvas „nekalām”³, mācīdamies gramatikas pamatus rosīgās⁴ sarunās, dialogos⁵ vai cits citu „paķerdami” kļūdās, rakstot uz tāfeles. Bieži iznāca liela jautrība.

Man nebūs jāpaskaidro — savu skolotāju mēs visi mīlējām.

Klases noskaņa⁶ mazliet pārvērtās, kad skolotāja kādā pavasara dienā ieveda pie mums jaunu skolēnu. Viņš ienāca, noliecis galvu, un apsēdās man līdzās uz sola maliņas. Jauno skolēnu sauca Uldis Upe. Skolotāja paskaidroja, ka Uldis ir atbraucis šurp no citas puses un turpmāk būšot mūsu draugs.

Meitenes, kā jau zināmākākas, starpbrīdī jauno atnācēju ielenca izprašņādamas. Mēs, zēni, turējamies nostāk, jo uzskatījām, ka Uldim vispirms jāmeklē mūsu draudzība. Mēs bijām astoņi, viņš — viens.

Laikam jau meitenes no jaunā klases biedra neko lielu neuzzināja, jo Maija pēc stundām noteica: „Viņš tāds — jocīgs. Nerunā.”

Nākošajā sestdienā skolā mēs Uldim tuvāk netikām. Starpbrīžos viņš sēdēja klasē un lasīja. Ko? To mēs neizpētījām. Mums nebija laika! Ārā skolas dārzā varēja krietni⁷ izskrieties, paraustīt meitenes aiz bizēm (kuņām

¹ dzīvīgums — dzīvs; šeit: nemierīgs

² saistošs — interesants; izvērtās saistošs; šeit: kļuva interesants

³ nekalt — šeit: no galvas nekalt — no galvas nemācīties

⁴ rosīgs — aktīvs, darbīgs

⁵ dialogs — divu cilvēku saruna

⁶ noskaņa — izjūta, gars

⁷ krietni — daudz, labi

tādas bija) vai tāpat ap pirkstu aptīt kādu matu šķipsnu.¹ Viņas atdarīja ar to pašu, jo Ismatainu zēnu klasē bija mazāk nekā Ismatainu meiteņu. Tā mēs skriedami mētājāties ar latviešu vārdiem vai teikumiem, kas grūtāk izrunājami. To mums bija ieteikusi skolotāja, jo rotaļās vārdi visvairāk „pielīpot”.² Lielas grūtības daudziem bija latviešu valodā ar burtiem č, ķ un dž. Skriedami pagalmā, mēs saucām cits citam: „Čuči nu, kaķīt!” vai: „Čab, čab tavas pastaliņas,³ čibiņas,” citus teikumus, kuŗu izdomā centāties viens otru pārspēt.

„Zini, tas jaunais, tas Uldis, tas arī tāds čibiņa vien ir,” sauca mans draugs Arnis.

Tai brīdī es pagriezos un ieraudzīju Uldi netālu stāvam. Viņš ātri aizgāja.

Bijām drusku nokaunējušies, kad iegājām atkal klasē. Nevajadzēja Uldi izsmiet.

Skolotāja mūs pa vienam sauca pie tāfeles. Man sekoja Uldis. Nu mēs tikai dabūjām dzirdēt, cik labi viņš runāja un rakstīja latviski. Ne viņam ķērās „ķ”, ne „č”, ne citi burti.

„Kur tu iemācījies tik labu latviešu valodu?” skolotāja vaicāja.

„Mani iemācīja vecmāmiņa,” viņš atbildēja. „Mēs dzīvojām farmā, un viņa bija mans tuvākais draugs. Mēs vienmēr runājām latviski, jo vecmāmiņa angļiski nesaprata. Kad mēs vēstures stundās runājām par seno latviešu pūra lādēm,⁴ man ienāca prātā uzrakstīt domrakstā, ka mana vecmāmiņa ir pūra lāde, kuŗā uzkrātas latviešu valodas bagātības. Tā arī ir!”

Šoreiz Uldis nemaz nelikās kluss un nobijies. Viņš mums pastāstīja par farmu un savām ikdienas gaitām tur. Visā stāstā līdzī darbojās Ulža draugs — vecmāmiņa.

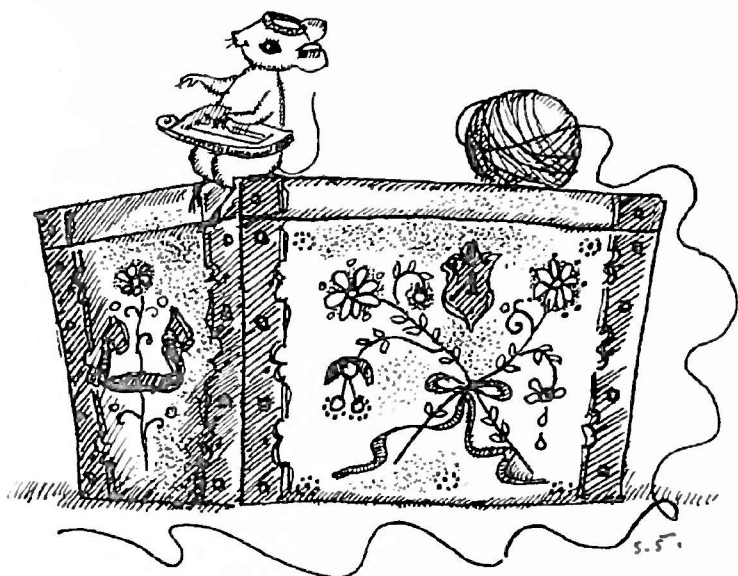
Liepas kundze, stundai beidzoties, mums teica: „Vai jums visiem nevarētu būt tā, ka jūs biežāk parunātos ar

¹šķipsna — nedaudz, šņipata

²pielīpot — šeit: visātrāk iemācoties

³pastalas — pastaliņas, sandalēm līdzīgi apavi no viena adas gabala bez šuvēm, ar savilktiem galiem un auklām

⁴pūra lāde — koka tīne — šķirsts (kaste) mantu glabāšanai

savu vai citu latviešu vecmāmiņām? Viņas jums pastāstītu daudz ko tādu, ko jūs nezināt, lai cik gudras grāmatas būtu izlasījuši. Es pievienojos Uldim — vecmāmiņas ir mūsu pūra lādes, kurās uzglabāti mūsu valoda, tikumi, paražas un labas mācības.”

Stundām beidzoties, mēs salastījāmies ap Uldi. Viens gribēja dzirdēt, vai Uldim laukos ir bijis zirgs. Cits vaicāja, vai tur farmā nav bijis garlaicīgi? Jautājumi nāca cits pēc cita, un Uldis apsoliņās mums nākošajā latviešu valodas stundā pastāstīt par dzīvi farmā un par to, kā ar savu draugu — vecmāmiņu viņš gājis mežā sēņot un ogot.

„Vai tu mežā redzēji arī kūskas?” viens ieprasījās. — „Kūskas nē, bet pļavā bieži redzēju nekaitīgas čūskas,” smējās Uldis.

„Ko tagad dara tava vecmāmiņa te pilsētā?” Aija prasīja.

„Viņa nebrauca mums līdz. Viņa palika tur — kapos. Bet tādēļ man nav jāraud. Viena daļa no viņas pūra lādes bagātībām man ir līdz. Un vecmāmiņas mīlestība vienmēr būs pie manis.”

Uldis jau negribēja raudāt visu priekšā, bet viņam saskrēja asaras acīs un viņš aizgāja.

Nu mēs visi sapratām, kādēļ mūsu jaunais klases biedrs bija tik kluss. Drīz Uldis kļuva mūsu draugs. Ne tikai draugs! Pie viņa griezāties, ja pēkšņi „pazuda” kāds latviešu vārds vai bija grūti izrunājams. Vecmāmiņas zināšanas tā palīdzēja arī mums.

Irma Grebzde

Tēva un mātes padoms

Kur, puisīti, tu būt' ņēmis
Savu gudru padomiņu,
Ja nebūtu māmuliņa
Tevi gudru audzējusi?

Es savos bāliņos
Ilgas dusmas neturēju;
Vienu vārdu ļaunu teicu,
Otru labu atbildēju.

Kaut ieviņa¹ vēl ziedēj'si,
Vecābele zarojusi!
Kaut tā mana māmuliņa
Otru mūžu dzīvojusi.

Tautasdziesmas

¹ieva — krūms vai neliels koks baltu ziedu ķekariem un spīdīgi melnām ogām

Kāpēc nevar augt bez sirds

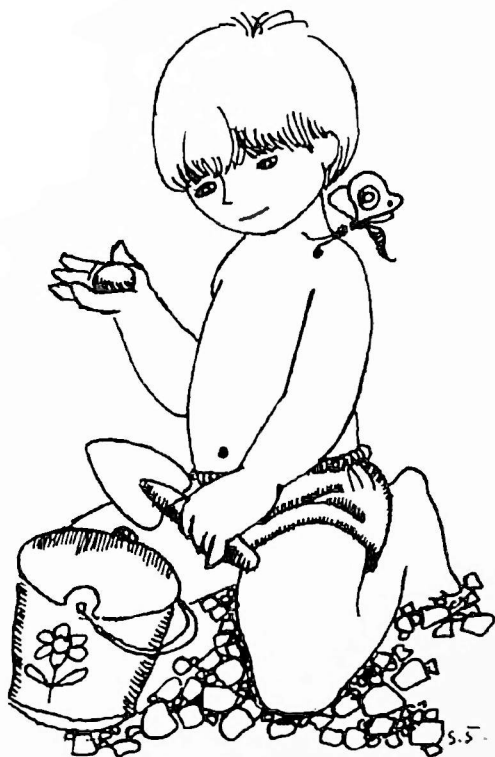
Reiz mazs puisītis atradis apaļu, zilu akmentiņu. Ienesis istabā un nolicis pie savas gultiņas. Gaidījis, kad izaugs tik liels kā ola. Tad Lieldienās varēs spēlēties. Bet akmentiņš neaudzis. Katru rītu tas bijis tāds pats maziņš kā zirņītis. Puisītis prasījis padomu tēvam. Tēvs atteicis: „Akmens nav dzīvs, — tāpēc neaug.”

„Bet vai mieži un kvieši,¹ ko tu sēj, ir dzīvi? ”

„Jā.”

„Nu tad tak viņiem sāp, kad pļauj? ”

„Sāp tik tiem, kam sirds. Miežiem un rudziem nav sirds.”

¹ mieži un kvieši — labības augi

Puisītis brīdi padomājis, tad prastjis tālāk:

„Vai es nevarētu augt bez sirds? ”

Tēvam tāds jautājums bijis negaidīts.

„Kāpēc? ” viņš izbrīnījies iesaucies.

„Tad man arī nekad nekas nesāpētu!” zēns mierīgi paskaidrojis.

Nu tēvam vajadzējis pastāstīt kaut ko vairāk par augšanu. Un viņš teicis:

„Nē, tu tomēr nevari augt bez sirds. Miezi un kviesi iesēj zemē. Viņš nevar nekur aiziet. Bet tu staigā no vienas vietas uz otru. Ja miezi vai kviesi apēno nezāles,¹ es tās redzu un izravēju² Bet tev es nebūšu vienmēr klāt. Kas pasargās tevi no ļauniem cilvēkiem? Tā būs tava sirds.”

Nikolajs Kalniņš — Skolas bērni

Visi man labi bija

Visi man labi bija,
Kad es pati laba biju;
Visi man naidinieki,
Kad es naida cēlējiņa.

Ej, māsiņa, taisnu ceļu,
Runā taisnu valodiņu,
Tad Dieviņš palīdzēs
Taisnu ceļu nodzīvot.

Tautasdziesmas

¹nezāle — savvaļas augs, kas nomāc kultūraugus

²izravēt — izraut nezāles

Skaista mana tēvu zeme...

Skaista mana tēvu zeme
Pār visām zemītēm:
Plaši lauki, zaļi meži,
Zili jūras ūdentiņi.

Tautasdziesma

Mātes valoda

Kas man vēl līdz no Latvijas?
Tik daudzi teic: vairs it nekas! —
Vai tiešām jau tik šķirti mēs,
Ka mantas nav pat dvēselēs? !

Strazds ziemā bēg, kur silts ir krasts,
Bet atgriežas un dzied kā strazds:
Kas aizvedīs, kad pali¹ būs,
No siltām zemēm mājā mūs? —

Man ir vēl mātes valoda,
Tā asina kā galoda,²
Kā zelta upe vārdi plūst,
Sirds tēvuzemei neatlūst.

Nikolajs Kalniņš

Runas un rakstu velniņi

Tsldyi br;mond ot yslt br;mond. Isd ;orl tsldypd
or,rdyord l;ifs, /

Šeit augšā ir rakstīts:

Rakstu velniņš ir tāds velniņš, kas liek rakstos
iemesties kļūdām. Šajā gadījumā rakstu velniņš lika
mašīnrakstītājam uzlikt pirkstus uz nepareiziem mašīnas
taustiņiem.

Ir reizes, kad velniņš pārmaina vārdā vai teikumā tikai
vienu burtu. Piem.:

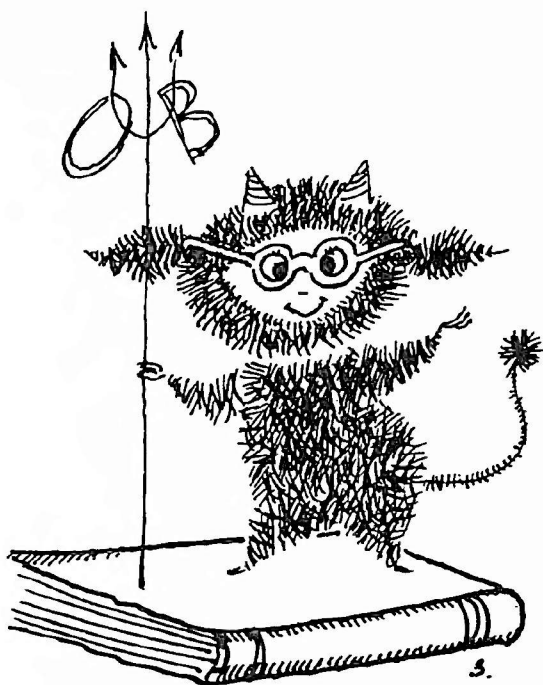
Tante Marta brokastīs ada olas un speķi.

Netirs bērns mazgājas tīrā pannā.

Galvenā valodas prasība ir tā, lai klausītājs var viegli
saprast vai izlasīt to, ko stāstītājs grib teikt. Izlasot

¹pali — plūdi

²galoda — rīks nažu, cirvju, izkaps . . . asināšanai; šeit: atgādina,
ka esmu latvietis/latviete

augšējos teikumus, ir brīdi jādomā, līdz lasītājs aptver,¹ ka tante Marta ēda olas un speķi, bet bērns mazgājās vannā, ne pannā.

Dažkārt rakstu un runas velniņi liek cilvēkiem teikt lietas, ko ir grūti saprast. Piem.:

Liela suns ieraudzīja Kristapu. Viņš bija priecīgs.

Kas bija priecīgs, suns vai Kristaps?

Citreiz teikumā trūkst tā saprašanai nepieciešamu vārdu.

Ilzes dārzā laikam ir daudz ēnas, jo Laurai lapas izplauka jau vakar.

Ugunsdzēsējam galvā bija sarkana ķivere² un ūdens zābaki.

Vai tu nedomā, ka vakar lapas izplauka kokam vai puķēm, ne Laurai? Trūkstošie vārdi šeit ir „Lauras dārzā”. Otrā piemērā trūkst vārdu „kājās bija”.

¹aptvert — saprast, apņemt, saturēt

²ķivere — bruņu cepure

Gadās, ka runas vai rakstu velniņš liek sakārtot teikumā vārdus nepareizā kārtībā. Pie tāfeles stāvēja skolotāja, uz kuŗas bija uzrakstīts alfabēts. (Skolotāja stāvēja pie tāfeles, uz kuŗas bija uzrakstīts alfabēts).

Rakstu un runas velniņi dzīvo katra cilvēka mājās. Tie kādreiz izstrādā jokus, par ko ir jāsmejas, gribi vai negribi. Tie iejauc valodā ne tikai latviskas kļūdas, bet liek mums arī runāt divu valodu teikumus. Piem.:

Puikām patīk mūvijas par goustiem un monsteriem.

I was going to school un satiku my best draudzeni.

Uzmanīsimies visi, lai mūsu valoda būtu iespējami loģiska¹ un pareiza. Ielūgsim runas un rakstu velniņus ciemos tikai retumis un tikai reizēs, kad mēs zinām, kā teikumus izteikt pareizi.

Erna Taube

Vārds — nevārds

Pēc valodas var pazīt, kāds katrs ir.

Izteikts vārds nav atsaucams.

Rupjš vārds sāp ilgāk nekā plīķis.

Valodu putrot.

Vārdi birst kā pupas.

Vārdi saldi kā medus.

Laipni vārdi, slikti darbi.

Sakāmvārdi un parunas

¹ loģisks — saprātīgs

² plīķis — pļauka

³ putrot — jaukt

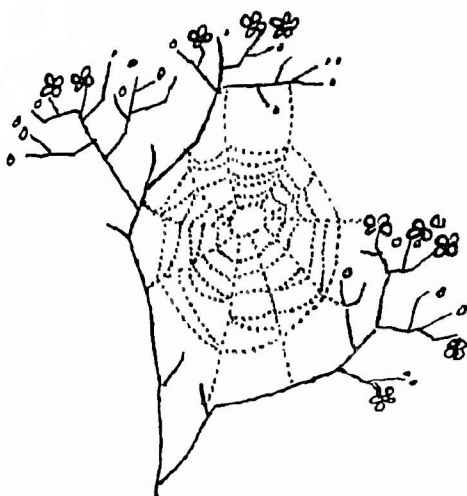
Silkenriz

Mini manu grūtu mīklu —
Zvejnieks nav, bet auž sev tīklu,
Tīkla malā pašam mājas.
Roku nav — bet sešas kājas.

Nekāro viņš zivju, zušu,¹
Tik tam tīklā redzēt mušu:
Bieži pūkains, nenes bārdu.
Vai jūs zināt viņa vārdu?

Kas tas par zvēru? Ienāk man prātā,
Bērni, ja varat —
Salieciet virsrakstu otrādā kārtā!

Imants Smilga

Mīklas:

1. Kas stāv pie griestiem ar kājām uz augšu?
2. Kas auž tīklus bez rokām?
3. Bez cirvja, bez naža uztaisīta istabiņa.

Sakāmvārdi:

Labs padoms dārgs.

Padoms un prāts vislielākā manta.

¹zutis — zivs

Neaizmirstelīte

Kad Dievs visām puķēm, kokiem un zālei bija devis vārdu, kāda puķīte, ziliem ziediem, gājusi pie Dieva un teikusi, ka viņa aizmirsusi, kāds viņai vārds.

Dievs teicis: „Kad tu savu vārdu esi aizmirsusi, tev dodu jaunu vārdu, ko tu vairs neaizmirstīsi. No šīs dienas tevi saukšu par neaizmirstelīti!” Neaizmirstelīte nokauņējusies, aizgājusi upes malā, ielidusi zālē, lai to neredz.

Tādēļ arī neaizmirstelītes augot paslepus² zem zālēm un slapjās vietās.

Latviešu tautas teika

Tālā dzimtene

Man dzimtene pie Daugavas,
Kur liepas šalc un ligo,
Un Jāņu naktī ugunis³
No krasta krastā spīgo.⁴

Tur vasara visjaukāk zied
Kā rudzu puķe zila,
Sauc saldi zelta vālodze⁵
No mana tēva sila.⁶

Alfrēds Kvālis

¹neaizmirstele — puķe, kas aug mitrās vietās, grāvjos, upju malās, purvainās vietās

²paslepus — noslēpti

³ugunis — Jāņuguni kūra un Jāņu mucu dedzināja augstu kalna galā, un pie tās Jāņu naktī priecājās ligodami un dejodami

⁴spīgot — spīdēt, mirdzēt

⁵vālodze — dzeltens, melniem spārnēm un asti, dziedātājputns

⁶sils — lielu priežu mežs

Koki

Senos, vecos laikos koki nebija ieauguši zemē kā tagad. Viņi varēja staigāt, runāt un visādi priecāties. Viņiem bija liela brīvība. Tā bija jauka dzīve! Varēja iet kur grib, satikties ar kuŗu koku grib un parunāt par šo un to.

Tā koki dzīvoja saticībā un mierā ilgus gadus. Bet tad vienreiz, kur gadījies, kur nē, uzmaldījās¹ Ļaunums.² Uzmaldījās, un vai tad šis tev mierā paliks? Kas to deva? Šis sāk tik plāpāt šādus tādus niekus un visādi kokus smīdināt, lai labāk kokiem patiktu. Sak', kam tad joki nepatīk — labāk smieties, nekā raudāt.

Kokiem patika Ļaunuma joki, un viņi smējās ne izšķirdami,³ ne nojauzdami,⁴ ka Ļaunums smejas par viņiem pašiem — par kokiem. Tas taču ir vienalga, vai tevi izsmej, vai tavu brāli. Šodien tu palidzi apsmiet savu brāli, rītu brālis apsmies tevi. Bet Ļaunums tik to vien gribēja, ka kokus savest naidā.⁵ Par to Nelabais⁶ Ļaunumam solīja medaļu.

Un kas nu notika?

Nebija ilgi jāgaida, kad koki sāka cits citu izsmiet: Tam liki zari, tam brunči bišu pilni,⁷ tam dunduri sirdi,⁸ tas mazs kā punduris,⁹ tam vēja izpūsta galva,¹⁰ un šā un tā, un šā un tā.

Nu kā tad, to tik Ļaunums gaidīja! To vien tik gaidīja!

Nekur vairs miera. Pat mazie koķeļi un krūmeļi cēla vizdegunīgi¹¹ savus mazos deguneļus un lielos kokus

¹ uzmaldīties — uzklīst

² Ļaunums — izdomāta būtne — radījums, kas vēl otram tikai ļaunu, sliktu, nelaimi

³ izšķirt — saprast

⁴ nojaukt — manīt, nomanīt

⁵ savest naidā — plēsties, nesatikt, savest ienaidā

⁶ Nelabais — velns

⁷ brunči bišu pilni — šeit koka lapas, zari juku jukām

⁸ dunduri sirdi — šeit koka lapas, zari asi

⁹ punduris — mazauguma cilvēks, rūķītis; šeit: mazs kociņš

¹⁰ vēja izpūsta galva — tāds, kas nekā nezina; šeit: koks, kas nekam neder

¹¹ vizdegunīgs — lielīgs, nekautrīgs

neklausīja. Nekur vairs nebija miera un drošības. Kur strīdi un ķīviņi,¹ tur arī kautiņi.

Tas Dievam nepatika. Viņš bargā balsī runāja uz kokiem un visu radību: „Es esmu debess un zemes radītājs. Es esmu devis likumus visai radībai un katru apdāvinājis dažādām dāvanām, lai ar tām kalpo cits cita labklājībai. Kas manas dāvanas nonicina un manas pavēles nepilda, tam savas dāvanas atņemšu.”

To teicis, Dieviņš norādīja zemē vietu, kur katram kokam būs augt.

Tā kokus izkaisīja pa visu pasauli, un viņi tur ieauga zemē. Nu viņi bija zaudējuši savu brīvību.

Reiz zemei pāri skrēja liela vētra un aplauza vientuļos kokus. Nu koki atzina, ka kopā turēties ir labāk un drošāk. Tur taču cits ar citu un cits aiz cita var stiprāk turēties vētrai pretī.

Tad koki lūdza Dievu, lai pulcina viņus vienkopus. Dievs uzklausīja koku lūgumu un atļāva kokiem augt

¹ķīviņš — strīdus

vienkopus. Tā nu radās lielie, skaistie meži, birzis un birztaliņas.¹ Tikai reti kāds, kam bija liela dūša, palika vientuļi, kur auga.

No tā laika koki vairs neķildojas, bet stāv katrs par brāli tāpat kā pats par sevi.

Prasi kuŗam kokam gribi, ko viņš vēlas, katrs atbildēs vienu un to pašu: „Gribu būt koku pulkā, klausīties viņu jauko valodu un kopīgi cīnīties pret vētru.”

Aizsila Zilīte

Dzimtenes koki

Ozoliņ, ozoliņ,
Tavu lielu resnumiņu:
Tek² bitītes trīs dieniņas,
Nevarēja aptecēt.³

Kupla, kupla liepa auga
Ganu ceļa⁵ maliņā.
Tur saulīte jostu kāra,
Vakarā noiedama.

Bērziņam balti svārki,
Osim zaļas vadmaliņas,⁴
Ozolam, zemzarim,
Trīskārtām zelta josta.

Ieva zied ar ābeli
Vienā Gaujas⁶ līcīti.⁷
Ievai bija balti ziedi,
Ābelei sudrabeti.

Tautasdziesmas

¹ birzs — birztaliņa — bērzu mežs, arī jebkuŗš lapu koku mežs

² tekāt — skraidīt

³ aptecēt — apskraidīt

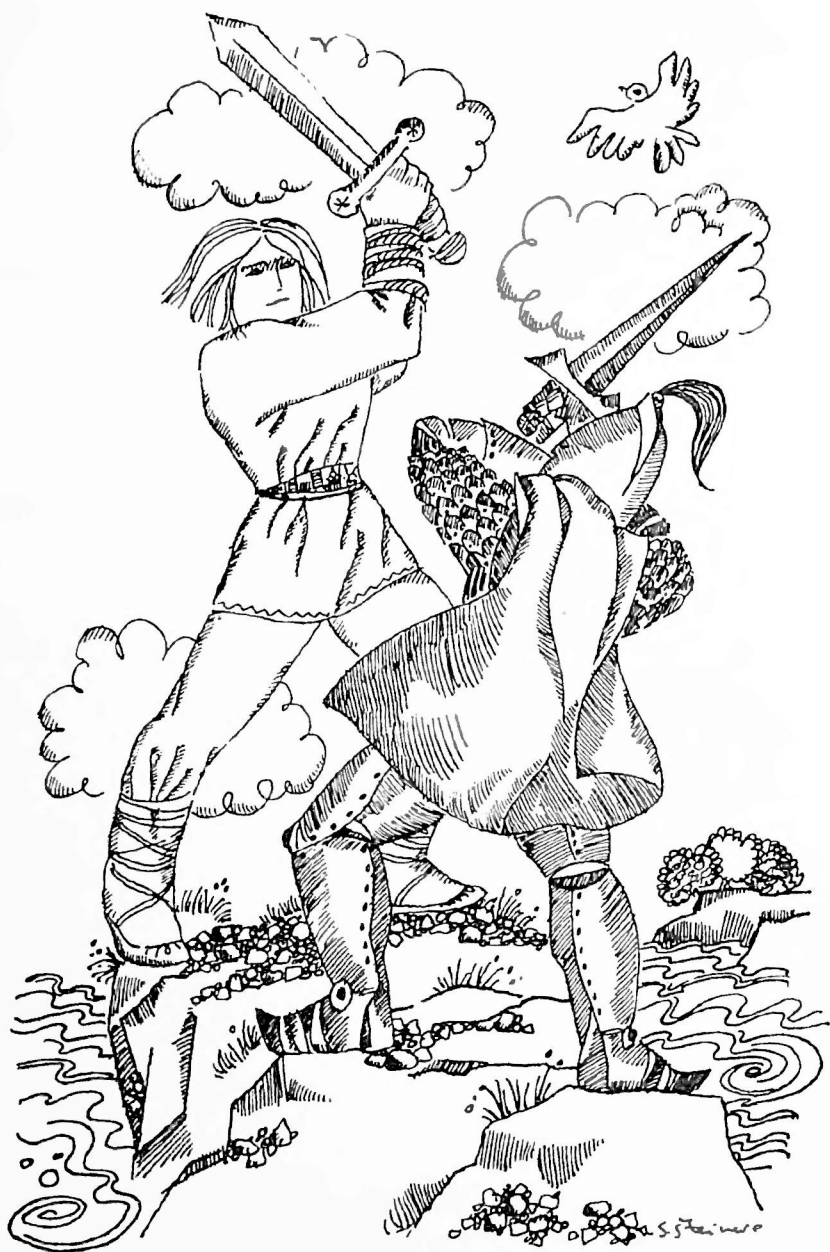
⁴ vadmala — vilnas drēbe

⁵ gans — zēns, kas uzrauga ganības mājlopus; ganu ceļš — ceļš, pa kuŗu dzen lopus ganībās

ganības — pļava, kuŗā ganās lopi

⁶ Gauja — Latvijas upe

⁷ līcis — līcītis — upes līkums

Lāčplēsis

Lāčplēsis radies no lāču mātes. Augot viņš ātri attīstījies¹ par lielu un staltu jaunekli. No savas mātes tas mantojis² lāča ausis un lielu stiprumu, tādēļ to nosaukuši par Lāčausi.

Pirmajos jaunekļa gados tas iztīrījis tēva mājas apkārtni no plēsīgiem zvēriem: lāčiem, vilkiem un meža cūkām, saķerot tos aiz žokļiem un pārplēšot. Tā viņš arī dabūjis nosaukumu Lāčplēsis . . .

Velāk, kad vairs mājā neatradis gadījumu savu spēku izlietošanai, ceļojis apkārt pa Baltiju,³ darba meklēdams. Bet viss, ko viņš darījis, noticis ar pārlietu lielu stiprumu, tā ka salauzis visas darba lietas.

Tā reiz viņš bijis par pārcēlāju⁴ pie Daugavas. Kad laudis uz celtuves⁵ salasījūšies, viņš sācis airēt, bet tūlīt ar pirmajiem vilcieniem arī salūzuši, un celtuve būtu ierauta straumē un sadragāta, ja Lāčplēsis nebūtu arī vietā izlietojis savas plaukstas: ar tām viņš sācis tik spēcīgi airēt, ka celtuvi atgriezis no straumes un pārvilcis laimīgi otrpus Daugavas.

Pēc tam viņš saderējis pie kāda kunga par puisī. Kungs viņam licis izdarīt visādus grūtus darbus: ar lāčiem art, vēl na dzirnavās kviešus malt, nogrimušo pili uzcelt, milzi aizdzīt u.t.t., arvienu apsolīdams savu skaisto meitu par sievu. Lāčplēsis visu izdarījis un atsvabinājis zemi no visādiem mošķiem⁶ un briesmoniņiem. Beigās kungs vairs nevarējis aizliegties, un Lāčplēsis dabūjis viņa skaisto meitu par sievu un dzīvojis kādu laiku laimīgi.

Aiz septiņām jūrām dzīvojusi kāda briesmīga ragana. Viņai bijis dēls ar trim galvām. Tas katru rītu gājis pie mātes un vaicājis:

¹attīstījies — izaugt

²mantot — dabūt no senčiem vai radiem

³Baltija — Baltijas valstis: Igaunija, Latvija un Lietuva

⁴pārcēlājs — laivinieks, kas ar celtuvi pārceļ pāri upei

⁵celtuve — kugojams līdzeklis, ar ko pārceļ braucējus un gājējus pāri upei

⁶mošķis — spoks, ķēms

„Māt, vai es esmu stiprākais visā zemē? ”

Arvien viņa atbildējusi ar „jā”, bet pēdīgi sacījusi:

„Būtu gan stiprākais visā zemē, ja aiz septiņām jūrām nedzīvotu Lāčplēsis, kas vēl stiprāks par tevi.”

Nu dēls mātei miera nelicis. Gan lūdzies, gan draudējis, lai tā ar savu velna skolu izdabūjot, kā Lāčplēsi varētu pārspēt.

Ragana nu skrējusi pie visiem velniem, bet neviens nezinājis padoma, kamēr pēdīgi pats Likcepure¹ pamācījis, ka Lāčplēša spēks slēpjoties viņa lāča ausīs. Ja tās nocirstu, tad viņš būtu kā visi citi cilvēki.

Raganas dēls, to izzinājis, devies uz Baltiju. Viņš skrējis, ka vētra sacēlusies un visas straumes² Daugavā briesmīgi šņākušas.

Lāčplēsis, to dzirdējis, devies briesmonim pretī. Viņi sastapušies pie Daugavas.

Lāčplēsis cirtis pirmais ar savu smago zobenu un nocirtis raganas dēlam vienu galvu.

Šis cirtis atpakaļ un nocirtis Lāčplēsim labo ausi — tūlī labā roka zaudējusi stiprumu un nevarējusi noturēt smago zobenu. Tādēļ viņš saķēris zobenu kreisajā rokā un nocirtis raganas dēlam otru galvu.

Tas cirtis atkal un nocirtis Lāčplēsim kreiso ausi, un tūlī kreisā roka zaudējusi stiprumu, smagais zobens nokritis zemē. Bet arī raganas dēls, pazaudējis divi galvas, palicis divi trešdaļas nespēcīgāks.

Nu Lāčplēsis meties tam virsū, abi sakampušies rokām un sākuši laužties.³ Viņi laužušies līdz pat vakaram, bet, krēslai metoties, abiem slidējušas kājas, un abi iegāzušies no krasta Daugavas dzelmē.

Tautas teika

¹Likcepure — šeit: vecākais velns

²straume — ūdens tecējums

³lauzties — cīkstēties

Vasara

Viliša vecākiem māja bija pie ezera. Tāpēc viņš jau pavisam mazs iemācījās ne tikai peldēt, bet arī līst zem ūdens un gulēt uz muguras. Kad paaugās, viņš veikli brauca arī ar laivu. Vasarās augu dienu puika dzīvoja pie ezera: peldējās, makšķerēja vai vizinājās laivā.

Kad Vilitis aizgāja uz nometni, viņš, protams, savā grupā bija labākais peldētājs. Neviena nešaubījās, ka sporta sacīkstēs Vilitis uzvarēs. Bet tā nenotika.

Divas dienas priekš sacīkstēm Vilitis sagrūda kāju. Lauzts nekas nebija, tikai kāda dzipsla¹ pastiepta. Kāja tomēr neganti sāpēja, un Vilitis tikko varēja paklibot. Sacīkšu dienā, kad citi peldēja, viņam vajadzēja sēdēt krastā.

Vēlāk pie pusdienu galda izsauca uzvarētājus. Viliša vārds, protams, neatskanēja. Iznāca nometnes avīze, arī tur nebija Viliša vārda. Zēnam sāpēja sirds, ka viņš nav uzvarētāju vidū. Bet ko tur varēja līdzēt? Neviena jau nebija vainīgs. Varbūt Vilitim pašam vajadzēja uzmanīgāk skriet, kad viņi spēlēja sunīšus.² Bet kāja jau drīz atkal bija vesela. Tikai sporta sacīkstes gan šovasar vairāk nerikojā. Uzvaras laurus iegūt Vilitis varēja cerēt nākošgad. Kad bērni šķīrās no nometnes, viņi Vilitim to arī novēlēja. Bet notika atkal citādi.

Bija klusa svētdiena. Laiks vēl silts un jauks. Vilitis atkal sēdēja laivā un makšķerēja. Pēkšņi krastā atskanēja izbaļu saucieni: „Glābiet manu bērnu! Mīlie ļautiņi, glābiet Zelmiņu!”

Vilitis raudzījās visapkārt, bet pirmajā brīdī nekā neredzēja. Kāda sieva krastmalā bija pieskrējusi pie laipas un rādīja ar rokām ūdenī. Acīm redzot, tur bija iekritusi Zelmiņa. Viliša laiva kā bulta skrēja uz nelaimes vietu, jo zēns prata labi airēt, un rokas viņam bija spēcīgas, norūdītas.³

¹ dzipsla — cīpsla — stiegraini un stiksti ķermeņa audi, kas pievieno muskuļus kauliem

² spēlēt sunīšus — skriešanas spēle, kurā viens ķēr, pārējie bēg

³ norūdītas — pieradušas pie darba

„Viņa smēla ūdeni un iekrita!” sieva jau pa gabalu sauca.

Vīlītis zināja, ka laipai vienā pusē bija ļoti dziļa dobe¹ — pāri cilvēka galvai. Ne mirkli nekavēdamies, viņš nu metās zem ūdens. Meitene bija uzšāvusies augšā un atkal nogrimusi. Labu brīdi arī Vīlītis nerādījās. Tikai ūdens viļņoja, un sieva nemitīgi vaimanāja. Krastmalā tomēr citu glābēju nebija, bet pati viņa neprata peldēt.

Tad iznira² Vīlīša galva, un aiz sevis viņš vilka slīcēju. Noguldīta zālē, meitene atvēra acis.

„Paldies Dieviņam un tev, mīlo zēn!” māte laimīgi nopūtās.

Izrādījās, ka viņas vīrs ir laikraksta līdzstrādnieks. Tur vēlāk parādījās Vīlīša fotogrāfija ar parakstu: Mazais varonis.

Tas nu bija daudz lielāks gods nekā uzvara peldēšanā, par kuru rakstīja nometnes avīze.

Nikolajs Kalniņš

Es bij' puika, man bij' vara

Es bij' puika, man bij' vara,
Es varēju lielīties:
Ar krūtīm kalnus gāzu,
Ar rokām izārdīju.

Kad es jāju pa laukiem,
Kalni, lejas trīcēt trīc;
Kad es jāju pa mežiem,
Priedes, bērzi locījās.

Tautasdziesmas

¹ dobe — šeit: bedre

² iznirt — parādīties virs ūdens

Mazais varonis skolā

„Vai jūs zināt, kas ir varonis?” skolotājs, klasē iegājis, prasīja. Daži, kas bija lasījuši kara stāstus, pacēla rokas.

„Varonis aizstāv savu tēvzemi,” Pēteris teica. „Viņš ir drošs un nežēlo pat savu dzīvību.”

„Pareizi!” skolotājs apstiprināja. „Bet kādus varoņus jūs vēl zināt?”

„Sporta,” nu atbildēja Jānis, klases labākais skrējējs. „Sportā uzvarētājiem arī piešķir medaļas.”

„Arī tev taisnība,” skolotājs apstiprināja arī Jāņa atbildi. Tad viņš turpināja: „Bet šodien mums klasē ir

jāgodina varonis, kurš nav ne sportists, ne karavīrs. Viņš sēž jūsu vidū pavisam kluss.”

Nu skolēni sāka raudzīties apkārt, sačukstēties, pat neticīgi iesmieties. Beidzot Aina, kas no visām meitenēm drošākā, izlēma:

„Tad tam jābūt mazajam Vilitim, kas vislabāk mācās. Kas ļoti gudrs, tas arī esot varonis.”

„Jā, tas ir Vilis Osis, jūsu klases centīgākais skolnieks. Par labajām sekmēm, droši vien, viņš pavasarī dabūs kādu balvu. Bet šoreiz tā viņam piešķirta par dzīvības glābšanu. Vai tad paši nelasījāt vakar laikrakstā?” skolotājs prasīja.

Daži skolēni bija gan lasījuši, bet viņiem licies, ka tas kādas citas skolas zēns.

Labu brīdi Vilitis nu tika apbrīnots. Viņam pat aplaudēja. Tad prasīja, lai stāstot, ko viņš izglābis, kā tas noticis.

Vilitis stāstīja arī: sākumā nedroši, bet tad iejutās, it kā no jauna visu pārdzīvodams. Stāsts tomēr arī tagad bija īss.

Viņš makšķerējis. Krastā sēdējusi māte ar mazu meiteni. Tālāk bijusi laipa. Mazā tur gājusi iesmelt ūdeni. Tad atskanējis skaļš kliedziens. Kliegusi arī māte, jo meitenīte ūdenī pazudusi. Pie laipas otrā pusē bijis ļoti dziļš.

„Mīlie ļautiņi, glābiet manu bērnu!” sieva vaimanājusi.¹ Bet krastā neviena cita nebijis.

„Un tad es ielēcu un viņu izvilku,” beidzot Vilitis noteica.

„Tad tu tiešām esi varonis!” klase atkal aplaudēja.

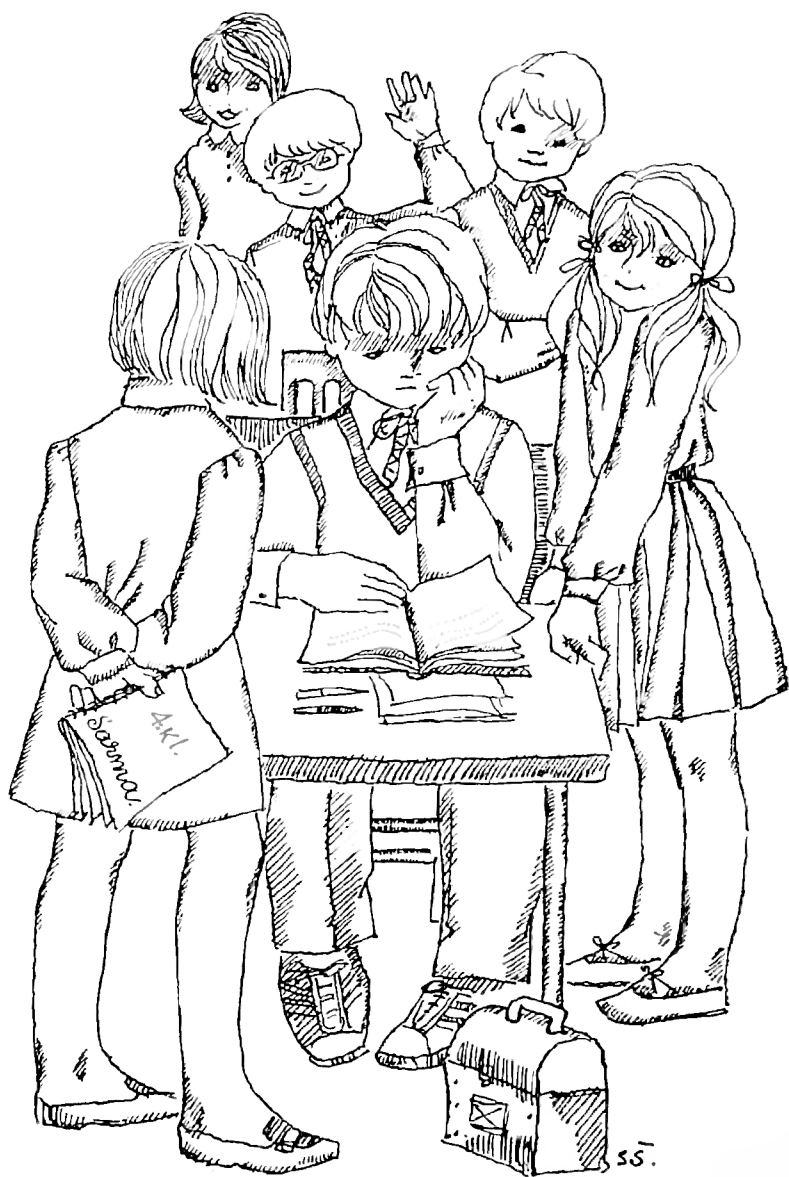
Bet Vilitis pats sēdēja, galvu nodūris,² nosarcis, jo varoņi paši nekad nedižojas.³

Nikolajs Kalniņš

¹vaimanāt — skaļi raudāt

²galvu nodurt — galvu noliekt

³nedižoties — nelepoties

Vīri uz robežas

Kalnā kāpu raudzīties,
Kas arī manu tēvu zemi:
Vai arī krievi, vai arī poļi,
Vai irbīte¹rušināja.²

Pulciņā, pulciņā,
Bāleliņi,³ pulciņā!
Ko viens pats nevarēja,
To pulkā padarīja.

Kumeliņa galvu glaudu
Ar abām rociņām:
Tas iznesa augumiņu
Caur deviņi zobentiņi.⁴

Tautasdziesmas

Lūgšana

Dievs, sargi mūsu tēvu zemi,
Kā viņa ziedoša un stipra top!
Pats viņai saules mūžu lemi
Un to ar tēva uzticību kop,
Ka taisnība un miers šē sastopas
Un augļu pilnas druvas ligojas!

Jānis Ērmanis

¹irbīte — putns

²rušināt — rakņāt, irdināt

³bāliņš, bāleliņš — neprecējies radu vīrietis

⁴deviņi zobentiņi — šeit: visai kara cīņai

Valsts svētkos

Vēl neesmu gluži pamodusies, kad jau manu svaigas dzeltenmaizes smaržu. Atceros — šodien liela svētku diena, mūsu valsts dzimundiena. Tāpat kā mums visiem — tēvam, mātei, Laimonam — arī mūsu valstij mūsmājās būs cepts dzimundienas kļingeris.

Tūlīt augšā neceļos — šodien nav steigas. Atceros, kā vakar skolā bija — tad arī nebija parasta skolas diena, bija jau vairāk kā svētku diena. Mēs visi lielajā zālē, manai skolnieces kleitiņai¹ jauna, spodra apkaklīte² un aproces arī. Direktors saka dažus vārdus, tad vēstures skolotāja stāsta par mūsu valsts dzimšanu. Gluži kā Ziemsvētku stāsts, arī mūsu valsts tapšanas stāsts nemainās, dzirdam to katru gadu. Gandrīz vai negribas ticēt, ka mūsu valsts — tādas Iostas Latvijas valsts — kādreiz arī nebija. Mēs klausāmies stāstu un domājam, ka mūsu bērni un bērnu bērni arī tāpat šo stāstu klausīsies katru gadu. Un dziedās himnu.

Tēvs izņēmis augsto, cieta cepuri,³ un drīz dodamies visi uz Esplanādi,⁴ uz parādi. Māte mani mēģina atrunāt — esot salta⁵ diena un es tāds čīkstulis,⁶ allaž⁷ salstu, bet nē, nē, nesals šodien!

Ejam lēni un vērojam karogus, kas visur plīvo. Lai mūsmājas karogu saskatītu, ir jāatgāž galva, bet gar zemākiem vienstāvu namiem ejot, daža karoga mala viegli pieskaņas vaigam. Kāds spodrs baltums, kāds tumšs sarkanums, cik skaisti ir mūsu karogi, nevienai citai valstij tādu nav!

¹ skolnieces kleitiņa — tumši zila pamatskolas formas kleita ar baltu apkaklīti un aprocēm

² spodra apkaklīte — šeit: jauna, balta apkaklīte

³ augsta, cieta cepure — cilindrs, stāva, cieta virieša platmale ar nelielām apmalēm

⁴ Esplanāde — līdzens laukums; šeit: Vienības laukums Rīgā; laukumā notika parādes

⁵ salta — auksta

⁶ čīkstulis — vārgulis

⁷ allaž — vienmēr

Parādes laukumā nonākot, tēvs izvelk īpašu karti, nu daudzi kungi rāda ceļu, līdz beidzot mūs ieliek tādā kā aizgaldā.¹ Es piespiežos malai, te brangi visu var redzēt, un ir arī ko redzēt! Virsnieki ar spožiem zobeniem, kareivji taisnās rindās. Asas pavēles, stalti paceltas galvas. Zirgi, jātnieki. Bruņu mašīnas. Virs galvas lidmašīnas.

Prezidents un daži citi lieli kungi pieņem parādi. Viņiem gan laikam liels prieks par tādiem stipriem, staltiem karavīriem, jo prieks pat man. Ilgi, ilgi skatāties. Deguns man sarkans, kājas stīvas, bet ja man vaicātu, vai salst, teiktu, ka nesalst nemaz. Nejūtos nemaz nosalusi.

Tikko kā parāde beigusies, satumst un sāk snigt. Pirmais sniegs pašos svētkos!

Kamēr ēdam svētku pusdienas, dzirdam, ka sētnieki jau tīra ielas. Vēlāk es jo bieži pieskrienu paskatīties, kā šiem veicas. Redzu, ka ielas un ietves notīrītas, bet gar ietvju malu samests krietns sniega valnītis. Šveicariene² tieši sniega valnī saliek svētku uguntiņas un aizdedzina.

Nu mani nekas vairs istabā nenoturēs. Vēlreiz jāpavaicā mātei, negribas nemaz ticēt, ka tiešām ļaus. Vai tiešām, vai nopietni man ar draudzeni Noru ļaus vienām iet Rīgu svētku rotā skatīties? Un tiešām mums ļauj. Vecāki ies uz īpašu svētku izrādi, Laimons ar draugiem.

Sagaidu Noru uz Brīvības un Dzirnau ielas stūra, saķeramies zem elkoņiem, jo zinām — lielajā drūzmā nebūs dažreiz joki, var mūs izšķirt.

Gar visām ietvēm deg svētku liesmas un, kaut puikas mēģina uzvest sniegu, tādas tauku uguntiņas sīkstas un izturīgas. Daudzu dzīvokļu logos sveces.

Sikās bodītes³ tā saposušās, ka nevar vairs pazīt. Kur miesnieka logā allaž bija no taukiem izliets sivēns ar ābolu mutē un gar malām karājās desu luņķi,⁴ tagad redzamas

¹ tādā kā aizgaldā — uzbūvētas sēdvietas parādes skatītājiem

² šveicariene — durvju sarga sieva. Šveicars — durvju sargs

³ bodīte — veikals

⁴ desu luņķis — desu līkums

brūklenāju vītne¹ ap valsts ģerboni. Drēbnieks noņēmis kundziņu ar ūsām melnajā frakā,² un mums pretim raugās Prezidenta seja palielinātā uzņēmumā. Šūšanas piederumu veikala logā nav ne dzijas kamolu, ne adāmadatu. Ir tikai četras sarkanas sveces un viena balta vidū un skaistiem burtiem zīmēti vārdi:

DIEVS, SVĒTĪ LATVIJU!

Dzidra Zeberiņa — Kad es vēl maza biju

Tev mūžam dzīvot, Latvija

Tev mūžam dzīvot, Latvija,
Kā saulei, kas mirdz debess klajā!³
Tu — jauna zvaigzne zvaigznājā!
Kas nule uzlēkusi tajā.

Tev mūžam dzīvot, Latvija,
Kā jūrai, kas tev šalc pie kājām!
Pats Dievs sensenis svētīja
Še tavas āres⁴ mums par mājām.

Tev mūžam dzīvot, Latvija,
Kā jūrai lepni, saulei cēli!
Tu — mūsu māte dārgajā,
Mēs — tavas meitas, tavi dēli.

Tev mūžam dzīvot, Latvija,
Tu — tēvzeme, mums Dievs dota!
Lai latvju tauta vienotā
Aug spēkā, slavā, daiļumā! . . .

Vilis Plūdonis

¹brūklenāju vītne — brūklene, brūklenājs — neliels krūmiņš, baltiem ziedīņiem, sarkanām ogām un mūžzaļām lapām. No brūklenāju zariņiem pina vītne vai vainagus, ar ko svētkos rotā istabas, sariņojumu zāles, māju logus un mājas

²fraka — goda svārki, žakete

³klajs — tukšs

⁴āre — klajums

Saulīte ar zobiem

Pirmais sniegs

Rau, baltas pūkas no gaisa nāk
Un jautri jukjukām virpuļot sāk:
Tās maigās sniega pārslīņas,
Stūraines, staraines, zvaigžņainas —
Sniegs! pirmais sniegs!

Tās griežas un dejo uz nebēdu;
Vējš spēlē tām dejas mūziku;
Un, diedamas daiļi un burvīgi,
Pār zemi tās klāj baltu villaini¹ —
Sniegs! pirmais sniegs!

Lūk, zēni jau šurpu kā spārnoti drāž;
Dažs nerātnis līdzbiedri kupenā² gāž;
Cits otram ar piku pa muguru šauj;
Cits lielu sniega vīru krauj, —
Sniegs! pirmais sniegs!

Skan smiekli un čaloņa apkārtņē;
Gaist bēdas un rūpesti dvēselē:
To darija maziņas pārslīņas,
Stūraines, staraines, zvaigžņainas —
Sniegs! pirmais sniegs!

Vilis Plūdonis

Miklas:

1. Tīrais apsedz netīro.
2. Ne roku, ne kāju,
Ap logiem dauzās,
Istabā prasās.

¹ villaine — plecu lakats, vilnaine (vilnas auduma iegarens četrstūris)

² kupena — vēja sadzīta sniega kaudze

Sniega mātes segas

Klāt ziema. Ik uz soļa mums atveras Sniega mātes brīnišķā valstība. Logā sals sazīmējis kuplu kuplos ledus puķu¹ pušķus,² ka ne cauri redzēt nevar. Ārā viss klātin noklāts ar Sniega mātes segām, un viņai ir tikai divējādas segas — sniega sega un ledus sega. Bet cik dažādas un jaukas Sniega māte pratusi šīs segas izaust!

Sniega sega sastāv no daudz jo daudz mazām pārslīnām — vislabāk tas redzams, kad Sniega māte šo segu pašlaik klāj, vai, kā cilvēki saka: sniegs snieg. Apskatiet tad uz piedurknes uzbirušās sniega pārslīņas: ikviena sastāv no daudzām sīkām adatiņām, un šo pārslīņu starpā nav divu

¹ ledus puķe — šeit: aizsaluši logi

² pušķis — puķu buķete

vienādu! Mierīgi tās klājas uz mūsu apgērba, zemes, ēkām, koku zariem, kamēr no sīcīnām pārslīnām sakrājas bieža kārta. Kā spīd un vizuļo šī sniega sega, kad saulīte uzspīd! Vai acis ciet jātaisa no liela spožuma!

Tad nāk putenis un sagumza¹ sniega segu tik biezās krokās,² ka mēs varam brist vai līdz ausīm, kamēr izbrienam cauri. Bet vajag tik krietna sala, un varam atkal droši staigāt, vizināties un slēpēt pāri visām kupenām kā augstiem kalniem. Kad sals atlaižas,³ varam šo sniega segu pa kārtīnai vien atritināt, saveļot to lielos sniega kamolos. Cik dažāda ir šī sniega sega!

Bieza ledus sega kā liels vāks sedz visus ūdeņus. Varam staigāt un slidot tur, kur vasarā peldējāties. Sniega mātei ir vēl viena plānāka sega — to viņa uzsedz laiku pa laikam kokiem, lai to kailos zarus koši izrotātu. Tā — vieglā, krāšņā sarmas⁴ sega — katrs jau būsīt to redzējuši — tā rūpīgi apsedz vissīkākos zariņus ledus adatiņu villainē. Ja gadās reizē atkusnis⁵ — šī sega neizdodas tik krāšņa — kā slidena ledus atkala⁶ tā klāj kokus, ēkas un ceļus, un tad visi ejam klupdami un krizdami.

Tāpat Sniega māte sniega segām prot pielikt lielas ledus bārkstis⁷ — paraugaities tikai uz jumtiem, kur palāsēs⁸ gaŗas ledus bārdas. Vai jūs varētu izskaidrot, kā īsti rodas tādas lāstekas?

Kā tad īsti ir ar šo Sniega māti, kas klāj tik jaukas segas? Vai tāda maz ir? Vecmāmiņas pasakās tāda bija, un kad viņa augšā mākoņos purināja savus dūnu

¹sagumzīt — saburzīt, sabāzt

²kroka — ielocījums

³sals atlaižas — kļūst siltāks

⁴sarma — ledus kristalli, kas aukstā, miglānā laikā nosēžas uz kokiem, mājām

⁵atkusnis — kad pēc sala laiks atmaigst — kļūst siltāks, iestājas atkusnis

⁶atkala — apledojums ziemā; ledus ar ko pārklājas koki, kad aukstā laikā uznāk migla

⁷bārkstis — villainei ap malu rotājumam pieausti vai piešūti krāsaini dzīpari (vilnas dzija)

⁸palāse — jumta lāsteka; lāsteka — parasti pie jumta piesalis ūdens, atgādina sveci

spilvenus,¹ tad lejup sniga sniegs. Tagad esam skolā dzirdējuši šai Sniega mātei citu vārdu — aukstums. Aukstajā ziemas laikā mākoņos sīciņas ūdens pilītes sasalst par mazām adatiņām, tās saķeras pa vairākām kopā un kā sniega pārslas snieg lejup. Šis pats aukstums sasaldē upēs un ezeros ūdeni ledū un uzsaldē uz kokiem ūdens pilītes par sarmu. Iznāk viss tāpat kā pasakā, tikai Sniega mātes vietā — aukstums un dūnu spilvenu vietā — mākonis.

Valdis Klētnieks

Kungs ar divi kažokiem²

Sultāns gulēja būdā, Sipsis atskrēja no lauka un nogulās pie būdas sāniem aizvējā, kur straujais vējš tam netika klāt. Tur nu viņš palika, ostīja gaisu un laizījās.

„Sultān, tu zini, ko nozīmē visas šīs smaržas, kas te apkārt drāžas?³ Šodien esot tāda īpaša diena, Mārtiņu diena. Tad ēdot zosis, vistas un citu gaļu. Saproti — būs kauli, daudz kaulu!”

— „Jā, saltā⁴ laikā kauls ir laba lieta. Kaut drīzāk izmestu,” Sultāns, tikai melno deguna galu no būdas pabāzis, norūca.

Latvijā ziema parasti sākas novembra pirmajās nedēļās. Tad sasalst zeme, sāk mētāties pirmās sniega pārslas. Saprotams, ka tādā laikā Sultānam labāk patika būda nekā ārš.

— „Sipsi, es nesaprotu, kā tev patīk tādā laikā apkārt skraidīt,” Sultāns vēl piebilst.

¹dūnu spilvens — ar putnu dūnu spalvām pildīts spilvens

dūnu spalvas — putnam zem segspalvām pūka, kas glabā miesas siltumu

²kažoks — no dzīvnieku ādām šūts mētelis

³drāzties — ātri steigties

⁴salts — auksts

„Neko nevar darīt, man jāatvadās no draugiem. Redzi, nāk ziema, tie gandrīz visi aiziet ziemas guļā. Jānovēl salds miegs. Visiem jau nav tādas būdas kā tev un priekšnama kā man.”

— „Lai nu draugi, bet skraidīt šādā laikā! Es gan to nedarītu. Ko tad tu šodien satiki?”

„Lepnu kungu satiku. Mēs jau runājāmajies grāvi,¹ vējš skrēja pāri, nemaz tik traki nebija.² Redzi, šodien es tecēju pa Kārklū grāvi, tad iegriezās tādā mazākā, kur tā akmeņu kaudze. Kad esmu aiz kaudzes, dzirdu — kāds mani sauc. Skatos, neviena neredzu. Sniegs arī nāk. Tad es saodu un ieraudzīju: taisni man pretīm stāv majestāte³ Sermuliņš.⁴ Tu nevari iedomāties — jaunā, pilnīgi baltā kažokā! Tāpēc jau es aiz sniega pārslām nevarēju viņu ieraudzīt. Viņš stāv lepns, izstiepies taisns, nekustas. Es brīnos. Cik sen vēl viņu redzēju brūnā kažokā. Tad viņš jautā:

— „Nu, kāds ir mans jaunais kažoks? Glīts, vai nē? Ko tu tā brīnies, vai tad tu nezini, ka mēs esam vasarā brūni, bet ziemā balti? Un cik skaisti balti! Baltāki nekā sniegs!” Sermuliņš pagrozījās. „Un astes galiņš skaisti melns kā jau karaliskam sermuliņam pienākas, vai nē?”

Sermuliņš paplikšķināja asti. Galiņš tiešām bija skaisti melns. Nu es atcerējos, ka bērni reiz bija skatījušies bīdēs un runājuši, ka senos laikos visi sermuliņi esot piederējuši tikai karaļiem. To greznie apmetņi esot taisīti no baltu sermuliņu ādām un pie tam tā, lai melnie astes galiņi būtu redzami. Taču sevišķi daudz atcerēties man nebija laika, jo sermuliņš jau atkal runāja.

— „Tu jau esi Sipsis,” viņš man uzsita uz pleca. „Labs suns. Ja tu būtu kāds cits, es tev acis nerādītos. Nokostu vēl mani un pārnestu mājās; saimniece tad pārdotu manu ādu par labu naudu. Tādi jau tie suņi ir. Bet es esmu

¹grāvis — izrakts šaurs kanālis, ceļu malās, laukos vai pļavās, pa kuriem novada projām lieko ūdeni

²tik traki nebija — šeit: tik auksti nebija

³majestāte — augstība, karalis; valdnieka tituls

⁴sermuliņš — sermulis — plēsīgs meža dzīvnieciņš

skaists, vai nē? Žēl, ka, šādā laikā pastaigājoties, tik reti kādu sastop.”

„Un tādēļ, lai dotos ziemas gulā, tev vajag šāda grezna kažoka?”

— „Nē, nē, es tik drīz negulēšu. Man jau tas baltums vajadzīgs, lai es pa sniegotiem laukiem varētu neredzams skraidīt.”

„Kur tad būs tavas ziemas mājas?”

— „Cik tu nepieklājīgs! Tu tak zini, ka ziemas adresi neviens citiem nestāsta!”

„Bet es esmu tavs draugs,” es sacīju, bet sermuliņš neielaidās.

— „Draugs jau tu esi gan,” viņš teica, „bet katram labam draugam ir vēl citi draugi, un draugiem mēdz šo un to pastāstīt. Un viens tavš draugs ir Sultāns . . .”

— „Nrrrrr, nrrrr,” Sultāns igni ierūcās.

„Jā, tā viņš tomēr sacīja,” teica Sipsis. „Es tad jautāju, kā iet ar medībām, tas jau tāds pieklājīgs jautājums visu zvēru sabiedrībā. Nekas, esot labi, pa vieglam vien šorīt nomedījis divas peles. Tad es jautāju, kur tad viņš šodien vēl domā ar jauno kažoku iet.”

— „Iešu uz ceļa malu. Varbūt, ka pa ceļu brauks jūsu jaunkundzes vai kādas citas dāmas. Es tad pacelšos, parādīšu, kāds izskatās īsti skaists, balts, moderns kažoks. Dāmas jau ir vienīgās, kas saprot kažoku vērtību.” To pateicis, sermulīnš aiztecēja, melnais astes galiņš vien nozibēja.”

Arvids Irve

Ziema nāca raudādama

Ziema nāca raudādama,
Cimdu, zeķu prasīdama,
Vasariņa dziedādama,
Pļavā ziedus kaisīdama.

Nu ar Dievu vasariņa.
Ar saviem košumiem!
Pār kalniem ziema nāca,
Ar saviem kažokiem.

Tautasdziesmas

Miklas:

1. Nedzīvs dzīvu silda.
2. Ziemu der, vasaru neder.

Sals uz Daugavas

Iet meitene maza pār Daugavu,
Tai gribas iet uz Ziemsvētku tirdziņu,
Lai nopirktu lellei drēbītes
Un mantiņas skaistas priekš eglītes.
Bet nemana viņa, nemanu es,
Ka pēkšņi izlien no patīltes
Sārts večuks grabošā kažokā
Un kniebt sāk meitenei degunā.
Tas laikam būs pats niknais Sals,
Jo apsarmojis tam degungals.
— „Kam neklausī tētīm, māmiņai?”
Tas uzprasa meitenei maziņai.
— „Es klausīšu!” meitene apsolās.
Tad sals mazdrusciņ kā atlaižas.
Un kad nu mazā pār tiltu tiek,
Tad Sals to arī mierā liek.
Kad bērns nāk Ziemsvētku tirdziņā,
Viņš skatās visapkārt kā brīnumā.

Raibs ķipars¹ tur dejo, tur tauri pūš,
Tur eņģeļi lido, ak tu mūžs!
To visu grib meitene iemantot.
Bet kur tad paliks citiem ko dot?
Bērns tiepjas² grib visu uz mājām stiept;
Sals klāt un atkal sāk degunā kniebt.
— „Kam neklausī tētīm māmiņai?”
Sals uzprasa meitenei maziņai.
„Es klausīšu!” mazā apsolās.
Tad Sals mazdrusciņ kā atlaižas.
Viņš ielaiž pie Ziemsvētku vīriņa,
Kas pašlaik krāsniņu kurina.
Tur sasildās bērns un nu tik jož³

¹ķipars — maziņš jokdaris, klauns

²tiepties — spītēties

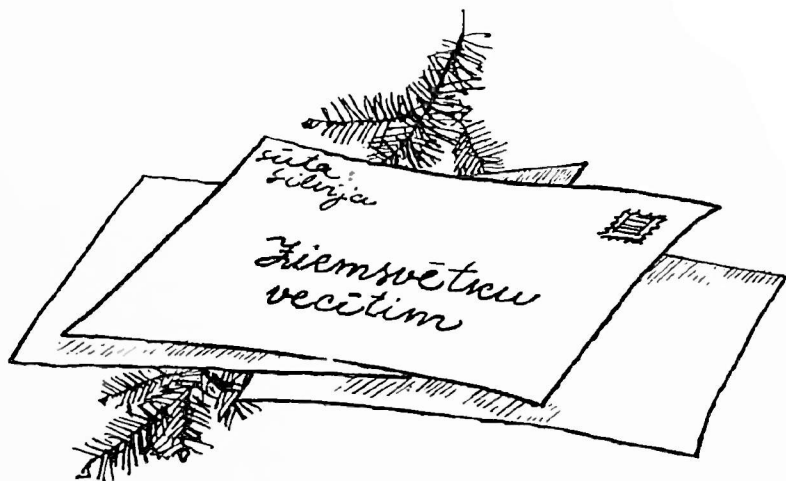
³jozt — ļoti ātri skriet

Uz mājām, lai Sals tam neiekož.
Ir mantiņas skaistas priekš eglītes,
Ka Sals tik nelien no patiltes!
Bērns steidzas pār tiltu, cik vien var,
Un Sals nu šoreiz pielaižas ar.

Antons Austrīņš

Miklas:

1. Kniebj tev ausīs, kniebj tev degunā, bet tu viņu ne redzi, ne dzirdi.
2. Mazs mazs vīriņš uztaisa tiltu bez cirvja, bez āmura.

Vēstules

Aukstas lietus lāses grabinās gar logu. Rudens vējš purina koku kailos zarus.

„Šodien rakstīsim vēstules,” paziņo ceturtās klases skolotāja.

„Es rakstīšu krusttēvam,” pie darba ķeras Andris. „Pagājušo vasaru viņš man uzdāvēja elektrisko vilcienu, bet lokomotīvei nolūza ritenis. Varbūt viņam padoms, kā to varētu salabot.”

„Vecmāmiņa man darina tautas tērpam vainadziņu,” saka Laura. „Aizrakstīšu viņai un palūgšu, lai pasteidzas. Drīz tā man vajadzēs, kad uzstāsimies ar tautas dejām.”

„Mana māsiņa dzīvo tālā pilsētā. Sūtīšu viņai sveicienus un palūgšu, lai viņa atbrauc ciemos,” izšķīras Margita.

„Mana vēstule ir noslēpums,” paziņo Silvija.

Visu stundu bērni cītīgi strādā.

„Silvija, kā būtu, ja tu izlasītu savu vēstuli klasei priekšā?” skolotāja uz stundas beigām aicina.

Silvija pieceļas.

„Mīļo Ziemsvētku vecīti,” meitene lasa. „Man ir mīļš tētis un mīļa māmiņa. Latviešu skolā dejojām tautas dejas un dziedām kori. Ar draudzenēm mēs bieži smejamies. Apciamo citus bērnus papriekšu. Ja tu pēc tam vēl neesi noguris, lūdzu, atnes man mazu sunīti. Paldies!

Tava Silvija.

Pārējiem bērniem izbrīnā izplešas acis. Vai patiešām drīz jau būs atkal Ziemsvētki?

„Rakstīsim vēl vēstules!” izsaucas Laura.

„Labi, labi — nākošo nedēļu rakstīsim atkal,” smaida skolotāja.

Māra Straumane

Ziemsvētku gaidās

„Māsiņ, vai tu zini ko?
Nestāsti tik citiem to!
Eglīti jau rūķītis
Mums ir svētkiem atnesis.
Nejauši to ieraudzīju
Vakar, kad es laukā biju:
Malkas šķūnītis bij vaļā,
Skatos — eglīte stāv zaļa.
Māsiņ, nu vairs šaubu nav,
Ziemas svētki klātu jau!”
— „Un tu tiešām redzēji?”
„Vai tad tu vēl netici?”

Tad vēl citas jaunas ziņas:
Māte ceps ar' zaķaustiņas.¹
Piparraušus² necepšot,
Tie tik zobus maitājot."
— „Man gan piparrauši garšo . . .”
„Jā, un cik tie jauki smaržo . . .”
„Brālīt, iesim palūgties
Māmiņai, lai cep ar' tos!”

Vilis Plūdonis

Draudzenes

I

Tuvojas Ziemsvētki. Bērni mācās Ziemsvētku dzejoļus, klasēs skan svētku dziesmas. Visa skola kopīgi gatavo arī nelielu uzvedumu. Aktierus skolotāji izmeklē no vecākajām klasēm. Mazākie piedalīsies ar dziesmām un dejām.

Ceturtās klases tautas deju skolotāja Ezera kundze apņēmusies iemācīt pārsliņu deju. Izmeklējusi sešas meitenes, viņa tām pastāsta par mēģinājumiem un tērpiem un sola piezvanīt arī vecākiem. Visām būs vajadzīgas baltas, kuplas kleitiņas.

Starp dejojotajām ir arī Inta Leja un Zigrīda Mūrniece. Abas ir nešķiramas draudzenes. Arī tagad Inta sajūsmā spiež Zigrīdas roku, laimīga, ka abas varēs būt atkal kopā. Bet, kā par brīnumu, Zigrīda šoreiz nemaz nepriecājas. Viņa ir klusa un domīga. Kad Ezera kundze beigusi runāt, Zigrīda nostājas skolotājas priekšā:

„Skolotājas kundze, es negribu būt pārsliņa! Vai man katrā ziņā jādejo? ”

Visas meitenes izbrīnījušās noskatās Zigrīdā. Piedalīties uzvedumā taču ir gods. Arī skolotāja pirmajā brīdī liekas pārsteigta. Tad viņa papurina galvu.

¹ zaķaustiņas — šeit: taukos vārīti cepumi

² piparrauši — piparkūkas — Ziemsvētku cepumi

„Nē, ja tu negribi, tev nav jādejo!” Ezera kundze Zigrīdas vietā pasauc Mārīti, un mēģinājums var sākties.

Visu stundu meitenes mācās dejot, griezties un virpulot!¹ Bet tiklīdz mēģinājums beidzies un sākas starpbrīdis, Inta pavelk draudzeni sānis un steidzīgi izsaka jautājumu, par ko domājusi visu stundu.

„Kāpēc tu negribi būt pārsliņa? Tev taču patīk dejot!”

Parasti jautrā Zigrīda izskatās nobēdājusies.

„Patīk gan! Bet es nedrīkstēju to teikt! Tev varu pastāstīt,” viņa uzticīgi paskatās draudzenē.

„Redzi, mans tētis ir slimš! Viņam jaunnedēļ jāiet slimnīcā uz operāciju. Kādreiz, kad viņš bija karavīrs, viņam sašāva kāju. Vaina² gan toreiz sadzija un visu laiku likās, ka ir labi. Taču nesen tā vieta atkal stipri sāka sāpēt. Ārsts saka, ka tās esot ievainojuma sekas. Varbūt kāja būs pavisam jāņem nost,” Zigrīda smagi nopūšas. „Neviens nezina, kad tētiņš atkal būs vesels un varēs strādāt. Un tāpēc es nevaru tagad māmiņai prasīt šūt pārsliņas tērpu!”

Tā nu gan ir nelaime! Jā, nu Inta saprot, kāpēc Zigrīda nevar dejot. Viņai ļoti gribētos draudzeni mierināt, bet nezina, ko lai saka. Cieši rokās saķērušās, abas meitenes noskumušas staigā pa skolas gaiteni.³

Arī pēc stundām, mājās ejot, Intai jādomā par Zigrīdu un viņas tētiņu. Kā tas ir, kad ir bēdas un kad nevar nopirkt visu, kā vajag. Intai pašai tā nekad nav bijis. Viņu ģimenē visi ir stipri un veseli. Inta ir vienīgā meita saviem vecākiem un vienmēr dabū visu, ko vien iekāro. Laikam jau visiem nav tik labi, Zigrīda arī agrāk nevarēja katrreiz dabūt visu, ko gribēja, jo bez viņas Mūrniekiem ir vēl trīs bērni. Un nu vēl tētiņš tik slimš!

II

Mājās māmiņa mīļi sagaida meitu. Apprasās, kā skolā gājis. Tūlīt arī pusdienas ir galdā.

¹virpulot — griezties

²vaina — brūce, slimība, trūkums

³gaitenis — koridors

„Man būs jādejo sniega deja! Vai tu man varēsi uzšūt pārsliņu tērpu? ” Inta tūlīn steidzas pastāstīt svarīgāko.

„Katrā ziņā! Tas jau jauki!” priecājas arī māmiņa.

„Bet vai tu varētu uzšūt divus tērpus? ” taujā tālāk meitene.

„Divus? Kam tad otru? ”

„Tad arī Zigiņa varētu dejojot,” atsaka Inta. Viņa atkārto māmiņai visu, ko Zigrīda stāstījusi. Protams, arī māmiņa sirsnīgi jūt Mūrnieku ģimenei līdz. Labprāt viņa uzšūtu arī otru tērpu. Bet, aprunājoties vēlāk ar skolotāju, izrādās, ka nekas vairs nav līdzams.

Ezera kundzei tāpat žēl Zigrīdas. Ja viņa būtu par Mūrnieka kunga slimību zinājusi, varbūt pati būtu vajadzīgo tērpu sagādājusi. Bet nu Mārīte jau iesākusi dejojot. Kā lai viņa tagad noraida?

Nē, Mārīte nav Zigrīdas nelaimē vainīga. Mārīti nedrīkst apbēdināt, to saprot arī Inta. Zigrīda šoreiz nevarēs pārsliņa būt.

Arvien tuvāk nāk svētki. Zigrīdas tētis ir slimnīcā. Pēc pāris dienām viņam paredzēta operācija. Intas baltā kleitiņa ir gatava un tik skaista kā pasaka. Inta tajā izskatās kā ista baletdejojāja.

Taču priecīga viņa nav. Balto tērpu uzlūkojot, viņai katrreiz jādomā par Zigrīdu un viņas bēdām. Kāpēc tas tā, ka vienai ir viss un otrai nekā? Labprāt viņa atteiktos no dejošanas, atdotu Zigrīdai arī savu balto kleitiņu. Intai jau ir veseli tēvs, māmiņa, būs tāpat priecīgi Ziemsvētki. Labprāt viņa mainītos ar Zigrīdu, lai tikai draudzeni iepriecinātu.

Taču kā lai to izdara? Nevar apvainot māmiņu, kas ar lielu rūpību gatavoja skaisto pārsliņas tērpu. Varbūt arī Ezera kundze dusmotos. Daudz laika viņa veltījusi mēģinājumiem. Par to domājot, Intai pietrūkst padoma.

Tad nejaušs gadījums nāk viņai palīgā.

III

Arī pārsliņām nu jāpiedalās kopējā ludziņas mēģinājumā. Tas noteikts pavēlā pēcpusdienas stundā. Intai

pašai turp jāaizbrauc, pēc mēģinājuma tētis sola atbraukt pakal ar mašīnu. Tikai savādi, ka šoreiz nemaz negribas. Tāds liels gurdenums¹ ir visos locekļos, ka negribas ne gērbties ne iet.

„Kā tu domā, māmiņ, vai es nevarētu šoreiz palikt mājās?”

„Ej nu, meit! Ja esi iesākusi, tad izdari līdz galam! Cik nu vairs tālu sarīkojums. Kā tad viņi bez tevis lai mēģina?” māmiņa cenšas meiteni uzmudināt.

Inta paklausa. Bez prieka un istas gribas viņa uzvelk savu silto mētelīti, zābaciņus un aizbrien pa sniegotu ietvi² uz autobusa pietātni.

„Laikam jau Zigrīdas dēļ viņai nepatīk,” nodomā Lejas kundze, pa logu pakal noskatīdamās.

Bet nākošajā rītā Inta ir slima. Uz pieres un muguras ir daži sarkani izsitumi. Pēcpusdienā tādu jau stipri daudz.

„Vēja bakas!”³ pasaka atsauktais ārsts. Viņš iedod kārbīņu ar zālēm un aizbrauc, iepriekš vēl noteikdams, ka pāris nedēļas nevarēs iet laukā.

Bet līdz svētkiem vairs tikai pāris dienu! Un teātra izrāde otros svētkos. Satraukti ir Intas vecāki, norūpējusies Ezera kundze. Kas nu dejos pārsliņu deju? Steidzīgi jādabū Intai vietniece. Bet vai tik ātri varēs iemācīt?

Tikai Inta pati izskatās gluži mierīga, pat apmierināta.

„Māmiņ, ja nu es tagad nevaru es gribētu, ka Zigrīda dejo manā vietā! Lai viņa velk manu balto kleitiņu!” viņa izsaka savu vēlēšanos, māti pie gultas pieaicinājusi.

Protams, Lejas kundzei nav iebildumu. Par laimi meitenes ir gandrīz vienāda auguma. Vispirms gan jāpajautā Mūrnieka kundzei, vai Zigrīda drīkst slimnieces tērpu valkāt? Vēja bakas ir lipīgas. Taču izrādās, ka visiem Mūrnieku bērniem vēja bakas jau ir bijušas. Arī Ezera kundze ir pārliecināta, ka Zigrīda nodejos pavisam labi.

¹ gurdenums — nespēks, nogurums

² ietve — trotuārs, ielas daļa, kas paredzēta gājējiem

³ vēja bakas — bērnu slimība ar augstu temperatūru un sarkaniem ādas izsitumiem

IV

Nākošā nakts Intai nav viegla. Sacelās temperatūra, izsitumi niez. Māmiņa gandrīz visu nakti ir pie viņas nomodā. No rīta Inta ir gluži raiba.

„Kā tetera¹ ola,”² smaida māmiņa. „Bet nu tev būs labāk! Kad izsitumi ārā, tad temperatūra kritas.”

¹teteris — rubenis, liels melns meža putns; olas — raibas

²raiba kā tetera ola — izteiciens latviešu valodā apzīmējumam raibs

„Jā,” nosaka Inta. „Bet paklausies, māmiņ, ko es naktī izdomāju! Tu jau zini, ka mums katru gadu ir divas eglītes. Viena liela mums visiem, otru, mazāko, es pati pušķoju. Šoreiz jau es nevarēšu. Vai tētis manu egli nevar aizvest Zigiņai? Varbūt viņiem šogad eglītes nav. Bez tētiņa viņiem jau tā būs bēdīgi.”

„Es domāju gan, meitiņ!” Lejas kundze mīli noglāsta meiteni. „Bet tagad guli un atpūties!” viņa sakārto spilvenu un apsegu. „Mēģini iemigt!”

Svētku sestdienā Intas tētis aizbrauc pie Mūrniekiem. Viņš aizved balto pārslīņas tērpu, kuplu zaļu eglīti un visādus greznumus un gardumus, ko iekārt tās zaros. Tos Zigrīdai sūta Inta. Māmiņa vēl sagādājusi katram bērnam atsevišķu dāvanu.

No Mūrniekiem viņš pārved daudz mīlu, siltu pateicības vārdu un labu ziņu. Mūrnieka kungs būs vesels! Operācija ir ļoti labi izdevusies. Vēlākais pēc diviem mēnešiem Zigrīdas tētiņš varēs iet atkal darbā.

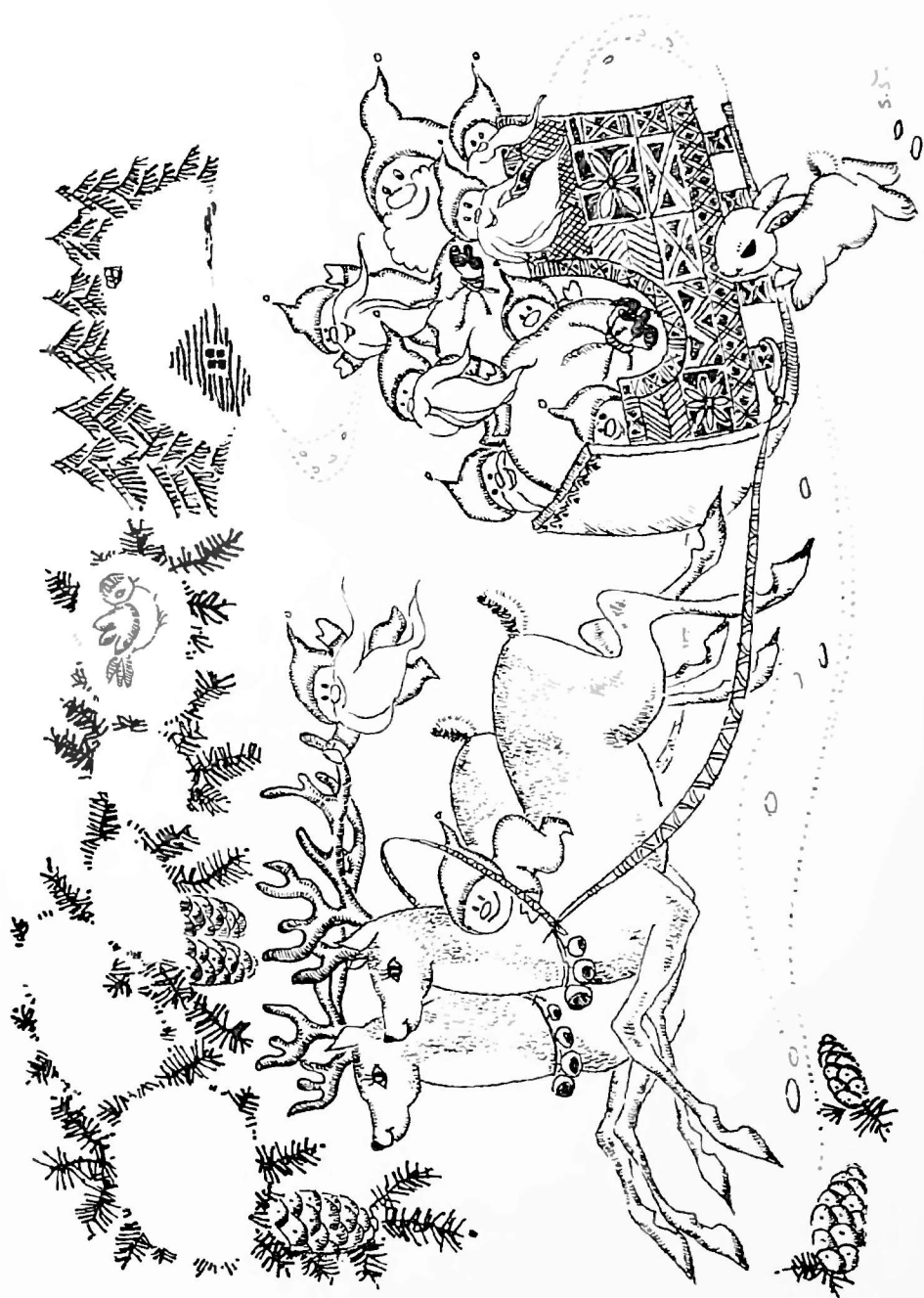
Lejas kundze, to dzirdot, noslauka prieka asaras. Inta savā gultiņā smaida. Tas nekas, ka viņai vēl jāizguļ slimība. Sirds ir tik priecīga un viegla.

Svētvakarā slimniece jūtas jau tik labi, ka tētis viņu, segā ietītu, ienes dzīvojamā istabā un iesēdina lielajā krēslā pie eglītes. Uz baznīcu aizbraukt šoreiz nevar, bet Ziemsvētku dziesmas var noklausīties platēs. Un dāvanas tētis ar māmiņu ieliek Intai tieši klēpī. Inta dabū visu, ko kārojusi.

„Kurā dāvana tev patik vislabāk?” vēlāk apprasās Lejas kundze.

„Es nezinu. Visas ir skaistas, māmuliņ!” pateicīgi atsaucas Inta. Tad viņa paskatās sidraba zvaigznē pašā eglītes galotnē un piebilst: „Bet visskaistākā dāvana, man liekas, tomēr ir tā, ka Zigiņas tētis būs atkal vesels!”

Lidija Blūma

Pie Ziemas svētku vecīša

Pie Ziemsvētkveča silā¹ tur
Es vakar ciemā biju.
Ak, kādus lielus brīnumus
Es, bērni, ieraudzīju!

Vēl nepaguvu godīgi
Tam padot laburītu,
Kad elsdams pūzdams steidzās viņš
Pie darba rūķus dzitu.

„Šurp, Akrim, Deini, Čumarik!
Šurp, Peija, Samsa, Dika!
Šurp, Ustiņ, Čumur, Šņakašņik!
Un garais Stikabika!”

Un kad tam priekšā nostājās
Tie sejiem salā sārtiem,
Viņš teica: „Vai jūs nezināt,
Ka Ziemsvētki pie vārtiem?”

„Ar skubu² ledus kamanās
Jums kraut būs veltes³ glītas
No maniem mantu kambariem⁴
Un ciemā steigt tūlītas!”

Tā vecais rūķis rīkoja,
Un rūķi traucās,⁵ skrēja,
Un cēla, vēla, kraustīja,
Un nastu⁶ nastas sēja!

¹ sils — lielu priežu mežs

² ar skubu — ātri

³ velte — dāvana

⁴ kambaris — istaba

⁵ traukt — ātri steigt, skriet

⁶ nasta — nesamais

Un ilksis¹ vendīgizliektās²
Jūdz rūķi briežus baltus,
Tos zīda grožiem³ aizgrožo,
Liek lokus⁴ zelta kaltus.⁵

Un kad jau grožus rokā tur
Tie visi lepnā garā,
Tad vecais māj, un rūķu pulks
Laiž projām visā sparā.

Kā sapnis baltie brieži slīd
Pa svaigu sniegu silā,
Un zelta zvārguliši⁶ šķind⁷
Tik maigi krēslā zilā.

Vilis Plūdonis

Nāc, māsiņa, ciemoties

Labvakar, nama māte!
Vai gaidīji budēlišus?
Ja gaidīji budēlišus,
Atver durvis līdz galam.

Izcepu kukuli
Četriem stūriem:
Tas bija ķekatu
Mielastiņš.

Nāc, māsiņa, ciemoties
Ziemas svētku vakarā:
Būs pupiņas, būs zirniši,
Būs cūciņas šņukurītis!

Kādu dziesmu dziedāsim
Ziemas svētku vakarā?
Pīrāgam, nabagam,
Abi gali nodeguši.

Tautasdziesmas

¹ilksis — ratu un kamanu daļa, starp kurām iejūdz zirgu

²vendīgizliektās — divaini, savādi izliektās

³groži — zirga aizjūga sastāvdaļa, lai braucējs varētu vadīt zirgu, gatavoti no ādas vai auklām

⁴loks — zirga aizjūga sastāvdaļa; vispār saliekts priekšmets, līkums, izliekums

⁵kaltus — apkalums

⁶zvārgulis — zvārgulzvanīņš, šķindeklis

⁷šķindēt — skanēt

Ne tikai ziemas aukstumā...

Alvis šorīt agri pamodās — bija klāt 24. decembris. Pa plaši atvērto guļamistabas logu ieplūda silts, smaržīgs vasaras gaiss. Zem vecāku dēstīta bērza patlaban ziedēja rozes un lefkojas.¹

Alvis aši atvilka biezos aizkarus. Pa logu plūda zīlbinoša saules gaisma un rotājās aizkaros. Bet Alvim nebija laika skatīties.

Viņš steidzīgi izmazgāja acis un uzrāva² kājās īsās bikses. Ātri atsveicinājies no vecākiem un uzlēcis uz divriteņa, viņš devās uz tuvējo pludmali, kur viņam bija norunāta satikšanās ar sestdienas skolas draugu Imantu. Galu galā Ziemsvētku vakarā visiem bērniem bija jābūt tīriem un baltiem un kur varēja atrast lielāku vannu par pašu jūru...

Māte Alvim labsirdīgi piekodināja: „Tā kā tu man pārāk ilgi neplunčājies, citādi vēl dabūsi saules karsoni! Bez tā tev mums vēl jānāk palīgā sagaidīt svētki.”

Jā, mājās patiešām vēl bija daudz darāmā. Bija jāuzstāda un jāizpušķo maza priedīte (kas par to, ka tirgū nebija dabūjamas egles — arī priedītes skujuas smaržoja itin jauki), jāiesaiņo pēdējās dāvanas un drošības pēc egles radniecei blakus jānoliek liels spainis ar ūdeni. Austrālijas vasaras tveicē³ itin viegli varēja aizdegties kociņa zari, eņģeļu mati. Baltās svecītes jau tā bija domīgi saliekušās uz vienu pusi.

Kad visi darbi un darbiņi mājā bija laimīgi paveikti, svecītes zaros izsmaržājušas, dāvanas izsaiņotas — Alvis dabūja lielu pastmarku albumu un mikroskopu — un piparkūkas nogaršotas, visi posās uz latviešu vakara dievkalpojumu.

Jau sāka krēslot, kad Alvis ar vecākiem iekāpa mašīnā un cauri zvaniem un zvaigznēm rotātajām Melburnas ielām devās uz sveču gaismas pielijušo dievnamu. Gaŗām

¹ lefkoja — dārza puķe, kam stipra nagleņu smarža

² uzraut — apģērbt

³ tveice — tvika, karstums

aizslidēja milzīga egle pilsētas nama¹ laukumā. Tā kā svētku dāvana ar kuģi bija atvesta no pašas tālās Norvēģijas. Egli greznoja lielas stikla bumbas, zvaigznes un zelta vītnes. Trūka tikai sniega uz zariem . . .

„Mūsu istabā gan tik liela egle neiederētos,” Alvim iekrita prātā, kad jau bija sasniegts dievnams. Un kāda sagadišanās! Altāra priekšā viņš ieraudzīja vēl divas staltas egles, kas kā karalienes bija saposušās par godu siltē dusošajam Jēzus bērnam. Ar lielu aizrautību² Alvis klausījās stāstā par eņģeļiem un Betlēmi un dziedāja draudzei līdz skaisto dziesmu:

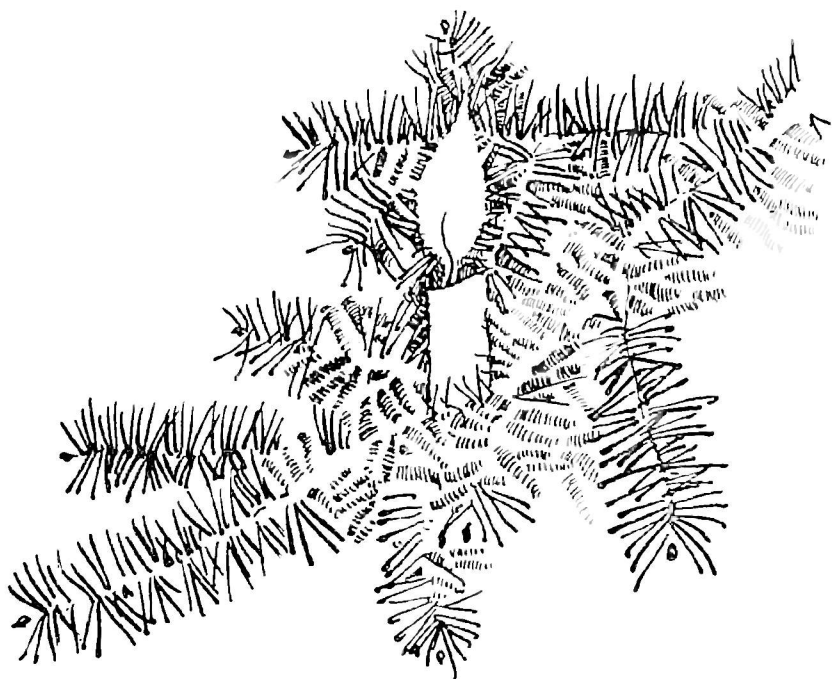
Ak eglīte, ak eglīte,
Tu allaž zaļa esi.
Tu zaļo ziemas aukstumā
Tāpat kā vasaras karstumā . . .

Ziemsvētki bija klāt.

Selga Silkalna

¹ pilsētas nams — šeit: pilsētas valdes nams

² ar lielu aizrautību — ar lielu uzmanību

Svētvakarā

. . . Un lēni durvis vēras:
Tēvs zaļu eglīti nes',
Un zaros tai pārslas zaigo¹
Kā baltas zvaigznītes.

Un vienu svecīti spožu
Dedz māte un eglītē liek:
Cik gaiši un silti no viņas
Kā saulē visapkārt tiek!

„Pie Taviem šūp'liem stāvu” —
Tad tēvs un māte dzied,
Un lielas, zilas zvaigznes
Aiz sniegainā loga zied . . .

Augusts Saulietis

¹zaigot — spīdēt, dzirkstīt

Priecīgus svētkus!

Ziemsvētku vakarā Silvija pošas uz latviešu baznīcu sevišķi rūpīgi. Projām ejot, viņa aši vēl palūkojas zem eglītes. Mirdzošie zari slēpj daudzus noslēpumus.

„Ziemsvētku vecītis ar sunīti vēl nav ieradies,” bažīgi nodomā meitene.

Baznīcā Silvijai patīk. Egle sniedzas līdz augstajiem griestiem. Zaros šūpojas mirdzošas sniega pārslas — katra savādāka. Meitene mēģina, bet nevar saskaitīt baltās svečītes.

„Klusa nakts, svēta nakts,” izskan pēdējā dziesma.

„Ai, cik skaisti ir Ziemsvētki baznīcā!” Silvija pieglaužas māmiņai.

„Priecīgus Ziemsvētkus!” skan vēlējumi no visām pusēm. Silvija uzsmaida draudzenēm un nepacietīgi velk vecākus uz izeju.

Mājās braucot Silvija dzied par Jēzus bērniņu, kas dusēja siltē. Šo dziesmiņu viņa ir iemācījusies latviešu skolā. Tētis un māmiņa dūc Silvijai līdz.

Vieglas sniega pārslīņas klusi glāsta zemi. Spēkratu¹ dzītas, tās ceļas un grimst. Mājās pārbraucot, jau viss vizuļo baltā apsegā.

„Es ieskriešu uguni uzgriezt, palieciet vēl spēkratos britiņu,” tētis saka māmiņai un Silvijai.

Iemirdzas ugunis visos logos. Mēteļi nenovilkusi, Silvija skrien uz dzīvojamo istabu. Grozā zem eglītes kaut kas kūņojas² un čab.

„Ziemsvētku vecītis atcerējās gan!” priecīgi izsaucas meitene.

„Pag, pag,” māmiņa smejas, „aizdedzināsim papriekš svečītes.”

„Sunītis smilgst,” pažēlo Silvija. „Viņš taču arī grib redzēt Ziemas svētkus!”

Un četri acu pāri laimīgi noraugās Ziemsvētku mirdzumā.

Māra Straumane

¹spēkrati — automobīlis

²kūņoties — lēni kustēties

Ziemsvētku vakarā

Viss pūkainā¹ mirdzumā gaišā,
Viss sniegpārsļām nobiris.
Pa zilganu vakara krēslu
Iet Ziemsvētku vecītis.

Zem vecīša kājām gurst² sniedziņš,
Sīks ciekuriņš iemirdzas,
Un, paslēpies dāvanu maisā,
Kāds zvārgulīt's ieskanas.

No debesīm, izliecis ragus,
Spožs mēnestiņš lūkojas,
Tik mākoņa maliņa reizēm
Tam vieglītēm pārklājas.

Un zvaigznītes mirkšķina acīm
Un šķelmīgi sasmejas.
Pie debesu eglītes šonakt
Tās vizmojot³ šūpojas.

Terēze Brence

Lielmeža rūķi

Dziļi, dziļi lielajā mežā, tik dziļi, ka reti tur iemaldās
kāds ogotājs vai sēnotājs, dzīvo trīs rūķi: Klāvs, Mārcis
un Kristaps.

Biezs jaunu eglīšu žogs un labi nomaskētas ieejas
durvis tos pasarga no ziņkārīgo garāmgājēju acīm.

Dzīvoklis trim rūķiem kopējs, bet darbnīca katram
sava.

¹pūkains — mīksts, spalvains

²gurstēt — čirkstēt

³vizmot — vizuļot, mirgot, spīguļot

Kristaps kaļ meitenēm rotas un puikām ieročus Ziemsvētku dāvanām. Kristapa veserīša¹ klaudzieni: knik, knik, knik — gan dažreiz mežā dzirdami, bet nezinātājam liekas, ka dzenis² apstrādā kādu kaltsu koka zaru.

Klāvs gatavo meitenēm lelles, puikām koka zirdziņus, karavīrus, automobiļus un vēl citas kārotas mantas. Zz . . . I dzied ēvele,³ švi-I, švi-I . . . zāģis piebalso Lielmeža koku šalkšanai.

Mārcis savu laiku pavada maiznīcā. Kam gadās dabūt Mārča ceptos raušus⁴ vai piparkūku vīriņus, tam jāatzīst, ka cepējs nepārspējams meistars.⁵

Rūķi jūtas ļoti apmierināti. Tie draudzīgi uzsmaida viens otram un simts gadu laikā ne reizes nav ķildojušies. Ar dziesmiņu rītos rūķi sāk darbu, ar jautriem smiekliem to vakaros beidz, jo tiem sen zināms: kam priecīgs prāts, tam darbs labi sokas.

Klāvs: Kas noticis?

Kristaps: Mārcim darbs vairs neveicas. Senāk Mārcis varēja izcept piparkūku vīriņus kādus vien vēlējās, bet nu tie piesvilst, rotājumi nelāgi: acis pārāk lielas, pogas nevietā.

Klāvs: Mārcis laikam pārpūlējies.

Kristaps: Tā tas varētu gan būt. Dienām un naktīm pie karstas krāsns. Un mīklas mīcīšana arī nav vieglais darbs. Gādāsim Mārcim atpūtu un izklaidēšanos.

Tūlīt pēc Ziemsvētkiem, kad steidzamākie darbi paveikti, Klāvs un Kristaps aicina Mārci pastaigāties.

Mārcis: Man nav vaļas, gribu vēl dažus cepienus izmēģināt un noskaidrot, kādas kļūmes man bijušas. Bez tam — sniegs pārāk dziļš.

(Klāvs un Kristaps saskatās)

¹ veseris — āmurs

² dzenis — putns

³ ēvele — darba rīks, koka apstrādašanai — nogludinašanai

⁴ rausis — baltmaizes cepums, karaša, plācenis, pīrāgs

⁵ meistars — labs amata pratējs

Klāvs: Tādu aizbildināšanos varējām gaidīt.

Kristaps: Jā! Skaidrs, ka pārpulējies. Aiz noguruma vairs nevar kājas cilāt.

Klāvs: Kristap, vai tev ir kāds padoms, kā Mārci no pannām atturēt?

Kristaps: Nav!

Klāvs: Bet mums kaut kas jādara! Tāpēc Mārcim ir divi uzticami draugi.

Kristaps: Tas tiesa! Ļauj man drusku apdomāties. Ja mēs darītu tā . . . Hm . . . Zinu! Aicināsim vāveri pie mums ciemoties. Draiskulei¹ allaž kāds joks uz mēles un kādi niķi prātā. Tā varēs drūmo Mārci iesmīdināt.

Klāvs: Labi! Tūlīt laidīšu² Draiskulei ziņu.
(Abi aizsteidzas)

Draiskule: Es būšu, es būšu! Un manas kaimiņienes arī. Mēs sarīkosim riekstu košanas sacensības.

¹*draiskule* — šeit: nebēdīgā vāvere

²*laist* — sūtīt

Vakara krēslā — klusas kā ēnas — vāveres slīd¹ no koka uz koku. Katrai riekstu maišelis plecā. Drīz vien rūķu viesistabā kraukšķ rieksti, skan jautri smiekli.

Mārcis: Kāpēc man nošķiebās? Es tik rūpīgi uzmanīju krāsni: mēriju temperatūru, pulksteni neizlaidu no acīm, tomēr . . . hm . . . Vai burvis būtu mani apbūris? Hm . . . Nē! Burvis nevar rūķus apburt. Kaut kas cits, kaut kas cits noticis . . .

Kristaps: Ar vāveri mums šoreiz nelaimējās. Žēl!

Klāvs: Neskumsti. Draiskule te bieži ieskrien. Tāda cie-
mošanās Mārcim nav nekas jauns. Aicināšu briedi
Andrievu, lai tas Mārci pavizina.

Kristaps: Laba doma. Tāds piedzīvojums Mārci ieprie-
cinās. Laid briedim ziņu. Es pa to laiku pie-
runāšu Mārci uzvilkt biezo kamzoli.² (Klāvs
aizsteidzas)

Mārcis: Man nav vaļas. Gribu vēl dažus cepienus izmē-
ģināt!

(Dzirdama brieža klauvēšana pie durvīm)

Mārcis: (apskatījies briedi): Kā gan es varētu tādām mil-
zīm tikt mugurā?

Kristaps: Paņem kāpnes!

Mārcis: Lūdzu pavirzies tuvāk kokam. Es uzkāpšu eglē
un tad pa kādu zaru šļūkšu līdz tavai mugurai.

Mārcis: Es nevarēšu te no — tu — rē — ties . . .

Briedis: Sēdies man ragu žuburā!³ Tur tu būsi kā krēslā.

Brieža ragos Mārcis jūtas drošībā, lai gan Andrievs
joņo pāri krūmiem un sniega kupenām. Jūdžu jūdzes gan
pa kalniem, gan apsnigušajās meža tekās. Vairākus
slaidus lokus lielajā mežā apmetis, Andrievs atgriežas
rūķu pagalmā.

Klāvs: Nu Mārci? Vai pasaule izskatījās brīnišķīga?

Mārcis: Es nezinu. Andrievs tā auļoja,⁴ un es visu laiku
turēju acis ciet.

¹slīdēt — šļukt; šeit: lēkt no koka uz koku

²kamzolis — adīta jaka

³žuburs — šeit: starp brieža ragu zariem

⁴auļot — aulekšot, lēkšot, joņot, ātri — lēcieniem skriet

Kristaps: Ko ar tādu iesākt?

Mārcis: Nav tik ļauni, iesim iekšā un lāpīsim zeķes. Par to man būs prieks.

(Mārcis pūlas ievērt dziju adatā, bet neveicas. Ver, ver, Nekā!)

(Kristaps slepus lūr. Beidzot saka.)

Kristaps: Mīlais, tev taču acenu¹ vajaga!

Mārcis: Nav gan dzirdēts, ka kādam rūķim acenes būtu bijušas. (Bet vēlreiz dzijas ievēršanu neveiksmīgi izmēģinājis, sāk smieties.)

Mārcis: Tev taisnība, Kristap! Acenes vajadzīgas gan! Kā man tas agrāk neienāca prātā . . . Tagad nu saprotu, kāpēc piparkūku vīriņiem pogas šādas un tādas . . . Tūlīn pat gādāšu acenes!

(Mārcis aizsteidzas. Atgriežas omulīgs, smaidīgs. Prāvas acenes rotā degunu.)

Jānis Širmanis

Ziemas svētki, Lieladiena

Nāciet iekšā, Ziemas svētki,	Paldies saku Dieviņam,
Nu mēs jūs gaidīsim:	Nu atnāca Ziemas svētki;
Namamāte durvis vēra,	Dievs lai dod veselību
Rokā gaiša uguntiņa.	Liieldienīnu sagaidīt.

Ziemas svētki, Lieladiena,
Tie Dievam lieli svētki;
Ziemas svētki vizināmi,²
Lieladiena šūpojama.

Tautasdziesmas

Miklas:

1. Kas top vecs, bet atkal nāk no jauna
2. Tikai gadu vecs, bet tā novecojis, ka nekam neder

¹acenes — brilles

²vizināt — šeit: braukt ar ragavām

Darbs darītāju māca

Māci mani, māmuliņa

Māci mani, māmuliņa,
Visādam darbiņam:
Māci vērpt, māci aust,
Māci kreklus šūdināt.

Nāc, Dieviņi, pats palīdzi
Šodien darbu padarīt;
Tev, Dieviņi, spēks, varīte,
Tev gudrais padomiņš.

Tautasdziesmas

Sakāmvārdi:

Meitene kā atspole.
Darbs darītāju māca.
Kas labu mācās, tiek gudrs.
Viss labs, ko māc.

Miklas:

1. Zirgs stāv, galva griežas.
2. Pats plīks, citus ģērbj.
3. Stirna skrien, pēdas zūd.
4. Jo laiviņa brauc,
Jo Daugava salst.

Mazā spolētāja

1.

„Kad būs rudens? Kad būs rudens?” ar tādu jautājumu Annele moka¹ māti no tā laika, kad Annelei pateikusi: „Kad pienāks rudens, tev jābūt tēvam par palīgu. Liela nu diezgan esi.”

Neskaitāmas reizes Annele to savukārt pateikusi katrai priedei mežmalā un katram krūmam dārzā: „Kad nāks rudens, es būšu tēvam par palīgu. Liela nu diezgan esmu.”

Un tad arī ir jau klāt rudens, pats vēlais rudens, kad dārzā vairs nav nevienas lapas, visi lauku darbi² apdarīti un kad var sākties iekšas darbi.³

Tumšs aust rīts pēc Mārtiņiem,⁴ bet, Annelei mostoties, sirds pulkstenītis zvana priecīgi: „Zini, šodien nu ir tava diena. Nu tu būsi tēvam par palīgu.” Šodien nu tik sāksies īstais lielais darbs! Vecmāmiņas istabā, kuŗas durvis uz lielo istabu arvien stāv vaļā, būs viņas darba vieta. Tur jau novietots spolējamaais ratiņš⁵ un titavas⁶ ar uzstieptu⁷ dzijas gabalu.

2.

„Nāc nu un paskaties, kā tev jādara,” tēvs aicina. Viņš paņem vienu spolīti, aptin ap to dzijas galu un tad uzbāž smailajam⁸ ratiņa tureklīm, pie tam pamācīdams, ka

¹ mocīt — tirdīt, prašpāt

² lauku darbi — darbi, kuŗus lauku saimniecībā darīja ārā: aršana, sēšana, labības pļaušana . . .

³ iekšas darbi — darbi, kuŗus lauku saimniecībā darīja istabā: vērpšana, aušana, koka trauku gatavošana . . .

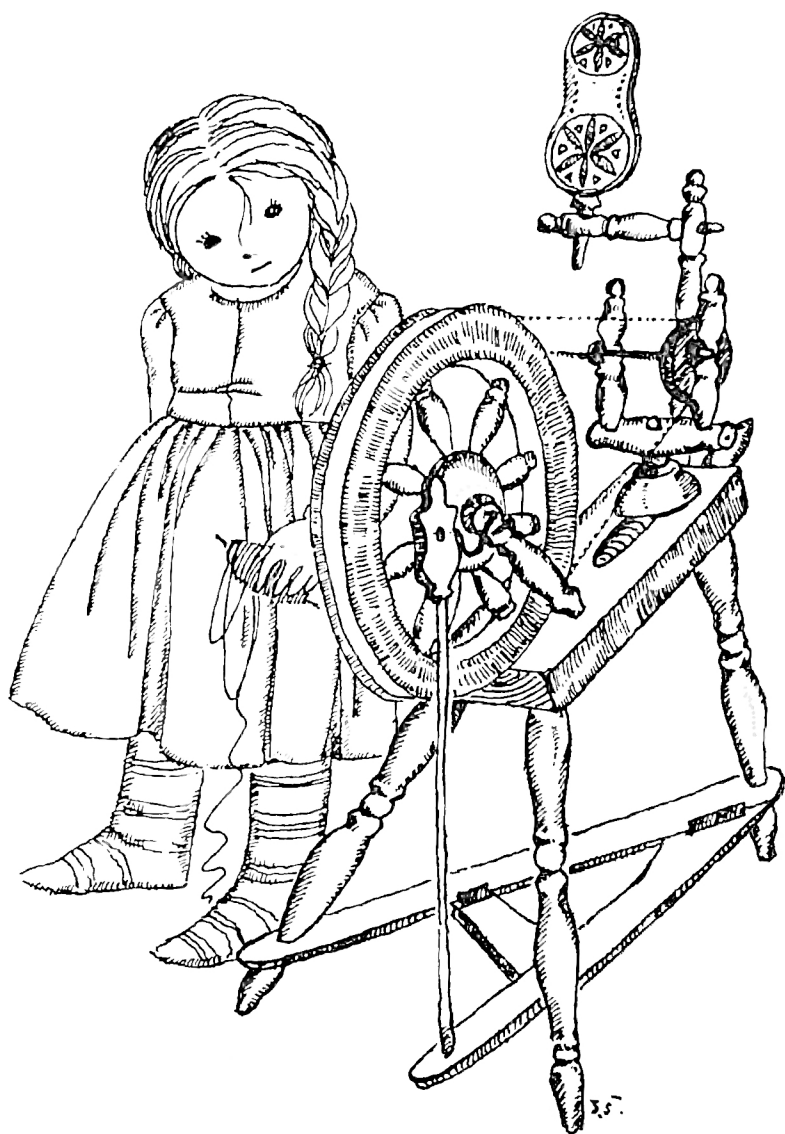
⁴ Mārtiņa diena — 10. novembrī, sākas iekšas darbi

⁵ spolējamaais ratiņš — vērpjamaais ratiņš, linu un vilnas dzijas vērpjamaais darba rīks

⁶ titavas — darba rīks, uz kuŗa uzstiepa ar ratiņu savērptās dzijas

⁷ uzstiept — uzlikt, uzmaukt

⁸ smails — ass

nekad nedrīkst uzgrūst spolīti par dziļu tureklīm, lai nesaplaisā,¹ jo saplaisājusi spolīte vairs pa atspoli² nevar ritēt. Tad, ar vienas rokas pirkstiem vadīdams dziļu, ar otru roku griezdams ratiņu, tēvs pierietina³ spolīti, arvien mācīdams.

Ko nu tēvs tik daudz skaidro un māca, kad Anneles gribīgie pirksti tikai deg vien,⁴ lai laiž viņus klāt, kad viņa to darbu jau neskaitāmas reizes noskatījusies un zina, ka tas tik viegls kā spalviņa paceļama.

Bet tikko meitene ar visu sparū metas griezt ripu, ratiņš uzreiz samijas,⁵ ripa atlec atpakaļ, un ratiņš stāv. Kā Annele ciešāk pagrūž, spolīte pušu. Vai! Annele piesarkst līdz ausīm un paskatās zagšus⁶ uz tēvu, kas turpat stāv un lūko,⁷ kā viņai veiksies. Ko nu tēvs teiks!

„Nekas, nekas!” mierina tēvs, „viss iesākums ir grūts. Sāc no jauna!” Un pats viņš atrežģi⁸ dziļu un uztin to atpakaļ uz tītavām.

3.

Annele sāk no gala, bet neiet labāk. Rokas ir nemākulīgas un smagas. Bet Annele jau nevar iedomāties, ka viņas rokas ir tik neveiklas. Nē, tikai ratiņš ir nelāgs un dzija pavisam nelietoama.

Tēvs ļauj viņai tā pietecināt dažas spolītes, bet Annele redz gan, ka viņas nav nekur liekamas. Acis kaist no kauna un nepacietības. Dusmīgi tā grūsta ratiņu.

„Lēni, meit, lēni! Ļauj, lai darbs tevi māca! Kad tu būsi viņa uzvarējusi, tad tu varēsi viņu mācīt. Palaid nu tagad mani!”

¹ nesaplaisāt — nesesprēgāt

² atspole — laiviņas veida aužamais piederums ar spoli

³ pierietināt — piepildīt

⁴ pirksti deg vien — pirksti nepacietīgi sākt darbu

⁵ samijas — samainās, sajūk ratiņa darbība

⁶ zagšus — slepeni

⁷ lūkoties — skatīties

⁸ atrežģīt — atmezglot, atsiet

Un tēvs piesēstas atkal pats pie ratiņa un piespolē pilnu kurvīti. Un zem tēva rokām ir it kā cits ratiņš un cita dzija: abi tek kā ieziesti.¹

„Kāpēc man netek!” gaužas² Annele.

„Tāpēc, ka tu gribi darīt prieku sev un nevis darbam,” saka tēvs. „Ņem sevi rokā³ un mācies!”

Labi, Annele domā, lai ir kas būdams, bet tagad man arī tecēs.

4.

Un Annele ņem sevi rokā. Pilnām acīm vēro, lai negrieztos ripa ātrāk, lai otra roka nebūtu nepacietīga vadīt dziju līdzeni, ka tā neskrietu, kur nevajaga, un, tā piespiežoties, it nemanot izaug spolīte zem pirkstiem tāda, kādu tēvam drikst rādīt. Kad nu tēvs sauc: „Annele, vai ir?” — Annele var droši pateikt: „Jā, ir!”

„Iemanījusies jau esi. Strādā nu tik tālāk,” saka tēvs.

„Amats rokā,” Annele priecīgi domā.

Kad tā kādu laiku čakli spolējusi, ienāk vecmāmiņa.

„Kā nu iet ar darbu? Vai nekož kaulā?” smaidīdama jautā.

„Nē, kaulā nekož, bet rokā,” meitene atteic sūrstīdamās. Pāri saujai tek sarkans celiņš, kuŗu izgrauzusi spalainā⁴ dzija.

„Mācies dziju turēt tā, ka nekož, tad tikai vēl tu pratīsi darbu.”

Labi. Annele mācās arī.

Tā nu tas iet dienu no dienas.

Anna Brigadere — Dievs, daba, darbs

¹ ieziest — iesmērēt

² gausties — sūroties, žēloties

³ ņemt sevi rokās — nomierināties, saņemties, nepadoties

⁴ spaiļi — linu stublāju atkritumi, kas rodas linus kulstot

Garais audekls

Vienreiz kāda saimniece sametusi¹ garu garu audeklu² un, nevarēdama aužamo pabeigt — labāk aizbēgusi. Bēgusi, bēgusi — ieraudzījusi meža malā putniņu lielu akmeni knābājam. Šī brīnījusi:

„Kā tu, putniņ, domā tik lielu akmeni saknābāt? ”

„Tad ta brīnums! Vienreiz pa drusciņai,³ otrreiz pa drusciņai — ar laiku akmens būs lupatās!”⁴

Nu saimniece pārdomājusi: „Ja tik mazs putniņš akmeni saknābs, tad jau es ar laiku arī savu garo audeklu noaudīšu!” Un tūdaļ steigusies atpakaļ. Audusi, audusi un noaudusi.

Tautas pasaka

¹sametusi — šeit: sākusi aust garu audeklu

²audekls — katrs audums, bet it sevišķi lina audums
audums — drēbe, drāna

³drusciņa — drupata, kripatiņa, mazums

⁴lupata — neliels auduma gabals; šeit: akmens gabaliņš

Acis darba izbijās

Godam dzimu, godam augu,
Godam gribu nodzīvot;
Godam mans augumiņš,
Vai ir liels, vai ir mazs.

Ne ar miegu laba biju,
Ne ar bargu valodiņu;
Ar darbiņu laba biju,
Ar jauko valodiņu.

Teic māmiņa, manu darbu,
Neteic manu augumiņu;
Kas no mana augumiņa,
Kad darbiņa nemācēju?

Acis darba izbijās,
Rokas darba nebijās,
Kokas darba nebijās,
Zinājās padarīt.

Tautasdziesmas

Baltu sagšu¹ audējiņa

Sīki, mazi žagariņi
Paši pūta, paši dega;
Sīkas mazas meitenītes
Pašas vērpa, pašas auda.

Vāverīte maza maza,
Žigla koka lēcējiņa;
Mūsmāsiņa maza, maza,
Baltu sagšu audējiņa.

Tautasdziesmas

Sakāmvārdi:

Dari daudz, runā maz.
Jo agrāk darbu sāksi, jo ātrāk beigsi.
Strādīgs kā bite.

¹sagša — villaine, lakats

Gudrs padomiņš

Ja, Dieviņ, mantu dod(i),
Dod(i) gudru padomiņu:
Manta vien maz der lieti,
Ja nav gudra padomiņa.

Es neteicu tā vārdiņa —
Tev ir daudz, man ir maz;
Gan Dieviņa rociņā,
Kas visiem līdzī deva.

Tautasdziesmas

Sakāmvārdi:

Gudrība vairāk vērta nekā zelts un sudrabs.
Gudram ir Dievs palīdz.
Labāk labu nekā ļaunu.
Labi ļaudis citus labus dara.
Ļaunam ļauni darbi.

Gudrais puisis

Reiz dzīvoja ļoti gudrs puisis. Upes un kalnus viņš sauca vārdos tāpat kā cilvēkus. Putnus pazina no dziesmām, kokus no lapām un puķes no ziediem. Kad puisis paskatījās cilvēkiem acīs, viņš tūlīt varēja pateikt, vai tie ir labi vai ļauni.

Ļaudis brīnījās par puisiņa lielo gudrību.

„Vai tā tev jau šūpuli ielikta?” ziņkārīgie jautāja.

„Jā!” puisis atbildēja. „Sirds, kas prot atšķirt labu no ļauna, man mātes un tēva dāvināta. Bet citas gudrības esmu mācījies lielajā Dieva pasaulē un skolā.”

Drīz tai valstī, kur puisis dzīvoja, ķēniņš meklēja savai meitai vīru. Princese vēlējās, lai tas būtu visgudrākais un visskaistākais.

Ķēniņš izsludināja sacensības.

Sabrauca no malu malām.²

¹šūpuli ielikta — šeit: vai tu piedzimis gudrs?

²malu malām — šeit: no visām pusēm

Prinčiem nāca līdz padomnieki¹ ar biezām grāmatām. Bet gudrais puisis ieradās viens pats. Jāatbild bija tikai uz trim jautājumiem.

Prinči svīda un gaidīja palīdzību no saviem padomu devējiem. Bet ķēniņš, galvu purinādams, visas viņu atbildes noraidīja.

Tad troņa priekšā stājās puisis.

„Kurš ir visgudrākais valdnieks pasaulē?” ķēniņš viņam prasīja.

„Tas, augstais ķēniņ, kas nemeklē savai meitai bagātāko, bet gudrāko vīru,” puisis tūlīt atbildēja.

„Un kurš no šiem preciniekiem ir visgudrākais?” ķēniņš jautāja tālāk.

„Tas,” puisis lepni pacēla galvu, „kam nav līdz neviena padomnieka. „Tu esi iedomīgs, bet nevar sacīt, ka muļķis,” ķēniņš nosmīnēja.

„Nu tad atbildi vēl uz pēdējo jautājumu. To tev uzdos princese pati.” „Kurš no maniem preciniekiem ir visskaistākais?” princese šķelmīgi² paskatījās uz puisi.

„Tas, daiļā valdniece, kurš tu izvēlēšies par savu vīru,” puisis tikpat šķelmīgi pasmaidīja pretī.

Un princese nu sniedza viņam savu roku.

Kad ķēniņš kļuva vecs un nespēja vairs valdīt, viņš troni atdeva princesei. Tā bija laba un taisnīga valdniece, jo visās lietās viņai padomu deva gudrais puisis, kas tagad bija viņas vīrs.

Nikolajs Kalniņš

¹ padomnieks — padomdevējs

² šķelmīgi — viltīgi

Trīs gudrie amatnieki

Kādam ķēniņam bija aitu gans, kam auga trīs dēli. Tiem prāts nenesās¹ uz tēva darbu. Viņi nolēma iet pasaulē un mācīties amatā. Nosolījās tēvam pēc trim gadiem atgriezties un projām bija.

Paiet trīs gadi — dēli pārnāk mājās. Vecākais nes varen asu adatu, vidējais varen lielu šaujamo rīku, bet jaunākais ved pie saites dzelzs kumelū.

Visiem gribējās zināt, ko aitu gana dēli izmācījušies. Arī ķēniņš atnāca uz šiem paskatīties. Vecākais dēls saka:

— „Esmu labs skroderis,² māku sašūt visu, kas saplīsis, tā, ka neviens neredzēs ne plīsuma, ne ielāpa.”

Ķēniņš tūdaļ nomet zemē olu, tā sašķīst gabalu gabalos, bet skroderis sašuj to ar savu adatu, un ola vesela.

Vidējais dēls saka:

— „Esmu labs šāvējs. Uz mēness ir zila upe, uz tās krasta zaļi meldri,³ tais meldros balta pīle, tai pīlei zelta cekuls.⁴ Es atšaušu pīlei zelta cekulu.”

Un, kā šauj, tā pajūk vien visapkārt zelta spalvas.

Jaunākais dēls saka:

— „Esmu labs kalējs, māku izkalt dzelzs kumelū, kas skrien pa zemi, ūdeni un gaisu. Sēdieties manam kumelam mugurā, es jūs aizvedīšu uz mēnesi. Tad arī redzēsīt, kā prot šaut mans vidējais brālis.”

¹prāts nenesās — šeit: viņi negribēja strādāt

²skroderis — drēbnieks, šuvējs

³meldri — mitru vietu un ūdeņu augi, apaļām, stublājam līdzīgām vai plakanām lapām

⁴cekuls — garākas spalvas vai mati galvas vidū

Tēvs, ķēniņš un visi brāļi sasēžas kumeļam mugurā. Viens stiepiens, un kumeļš aiznes šos uz mēnesi. Tur ir zila upe, uz tās krasta zaļi meldri, tais meldros balta pīle, tai pīlei atšauts zelta cekuls. Bet skroderis tūdaļ piešuj atšautās spalvas, un cekuls kā bijis. Nu visi sēžas kumeļam mugurā un brauc atpakaļ.

Ķēniņam bija trīs meitas, un tās nu kā sasvīlušas,¹ lai ļaujot precēties ar trim gudrajiem amatniekiem. Patikt jau tas ķēniņam nepatika, bet ko tu sievietēm iestāstīsi! Sadalīja ķēniņš valsti trim gudrajiem znotiem² un svinēja trejas kāzas reizē. Mani jau arī aicināja, bet man nebija goda drēbju. Tad ķēniņš atsūtīja man stikla kurpes, papīra kleitu un sviesta cepuri. Bet, kā gāju pa akmeņiem, tā saplīsa manas stikla kurpes, kā uznāca lietus, tā sašķīda mana papīra kleita, un kā sāka spīdēt saule, tā izkusa mana sviesta cepure. Tā man nekas neiznāca no kāzošanās, bet kaimiņu runcis gan esot tur bijis, lai tad tas pastāsta, kā tur gājis.

Tautas pasaka

Sakāmvārdi:

Meliem Isas kājas, drīz var panākt.
No cita nelaimes mācies.

Tu gribi daudz zināt? Lasi grāmatas! Ja tu lasīsi labas grāmatas, tu zināsi daudz vairāk un skolas darbos tev būs labāki panākumi.

Fricis Jansons

Miklas:

1. Balta pļava, melni lopī, vajag gudra ganītāja.
Kas prot visas valodas?
Nav koks, bet lapām; nav drēbe, bet sašūta; nav cilvēks, bet pastāsta.

¹ kā sasvīlušas — iekarsušas, sajūsminātas — par katru cenu sasniegt kaut ko lielā steigā, bez apdoma

² znots — meitas vīrs

Jaunās egles

Mācies lasīt, mazo puisīt,
Kalna būdā aizmirstā.
Jaunās egles ar' jau lasa
Lielā zvaigžņu grāmatā.¹

Vakarā tās stāv ap kalnu,
Kad tev acis veras ciet,
Lēni loka zaļās galvas
Un ar zvaigžņu koņiem dzied.

Lieli vēji iet pār kalnu,
Vedīs tevi pasaulē.
Lasīsi tu debess zvaigznēs,
Liels ja būsi dvēselē.

Kārlis Skalbe

¹zvaigžņu grāmatā — šeit: zvaigžņota debess

Bēdīgā grāmata

Ceturtnā klasē tas reti gadījās, ka aizmirsās mājā grāmata vai burtnīca. Skolotājs vienmēr teica:

„Kas nevarēs paturēt prātā, tas paturēs kājās!”

Ko tas nozīmēja, to visi saprata. Būs jāiet uz māju pakal. Tak Ernestam Kalmītim reiz trūka ģeografijas grāmatas.

Kad visi savas grāmatas klases audzinātājam bija uzrādījuši, viņš vēl meklējās pa somu.

„Vai šorīt ieliki?” skolotājs prasīja.

„Jā. Es skaidri atceros, ka paņēmu kopā ar citām grāmatām. Bija pašā virsū,” Kalmītis apgalvoja.

„Nu tad meklē, kamēr atrodi. Tev tak soma caura nav?”

„Nē!”

Kalmītis meklēja. Vienreiz, otrreiz somu, tad liecās arī zem galda. Sārtums iezagās¹ viņam vaigos un varēja redzēt, ka kaut kas ar šo grāmatu nav kārtībā.

Skolotājs Kalmīša uztraukumu nelikās redzot. Viņš piesauca vienu pie kartes un sāka atprasīt. Tas atbildēja. Nāca otrs. Tad trešais.

Bet Kalmītis vēl meklēja. Patiesībā to gan vairs nevarēja uzskatīt par meklēšanu, bet stāvēšanu. Rokas burzīja² somas malu, bet acis nelaimīgi skatījās uz skolotāju.

„Man tomēr laikam tā grāmata būs palikusi mājā,” beidzot Kalmītis teica.

„Vai to tu tikpat skaidri atceries, kā to, ka šorīt ieliki viņu somā?” skolotājs pārtrauca prasišanu un tūlīt jautāja Kalmītim.

Kalmītis kļuva pavisam sārts un nezināja, ko atbildēt.

Klasē viens otrs mazliet iesmējās, bet tūlīt apklusā.

„Nu ja tu klusē, tad jau tā laikam būs,” skolotājs sacīja tālāk. „Vajadzēs pēc stundas aiziet un atnest!”

Kalmītim māja nebija tālu. Viņš dzīvoja tepat aiz skolas un pat pusdienā varēja tur aiziet. Bet šoreiz viņš no

¹sārtums iezagties — šeit: nosarkt, piesarkt

²burzīt — gumzīt, pūrcīt

iešanas gribēja tikt vaļā.

„Es, skolotāja kungs, rīt atnesīšu!” viņš lūdzās.

Nu skolotājs no portfeļa¹ izvilka kādu grāmatu un pagriezās pret klasi.

„Šī grāmata ir — bēdīga grāmata. Viņa ir pazaudējusi savu Ipašnieku. Vakar es to atradu ģērbtuvē. Vāks viņai bija atlauzts, lapas saburzītas. Viņa lūdzās, lai es paņemot pie sevis, citādi kāds garāmgājējs viņu saplosīšot² vēl vairāk. Es paņēmu un apsoliļos atrast Ipašnieku, jo tur bija ierakstīts vārds. Ar tinti pirmajā lapā stāvēja burtu pa burtam: Ernests Kalmitis. Bet tā kā nupat noskaidrojās, ka Kalmitim ģeografijas grāmata ir mājā un šī arī ir ģeografija, tad es nezinu, kam šo grāmatu atdot.”

¹portfelis — grāmatu soma

²saplosīt — saplēst

„Es to grāmatu pazaudēju,” Kalmītis sāka šņukstēt.¹
Viņam nu bija skaidrs,² ka patiesību nevar noslēpt, un
meliem Isas kājas.³

Nikolajs Kalniņš

Mazā slinķīša stāsts

Jā, visi tik runā: viņš slinks, viņš slinks . . .
Es nemācoties it nemaz — nujā,
Lai atnāk viņi, lai paskatās,
Un tad lai saka: ūjā!

Man visas manas burtnīciņas
Un grāmatas godīgi, glīti
Uz galdiņa kopā noliktas,
Tikai — tā kā par spīti! —

Nē, man jau neticēs tik un tā —
Lai labāk paši nāk:
Liels zirneklis viņas ir apaudis⁴ — —
Nu kā lai tur mācīties māc?

Kā gribu kādu grāmatu ņemt,
Viņš garām kājām no kakta nāk
Un kustina ragus, un bažas.
Nu kā lai tur mācīties māc?

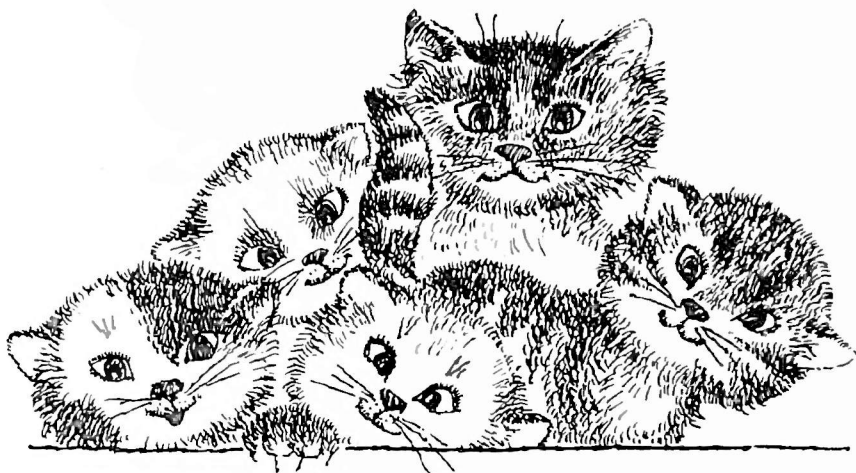
Jānis Vainovskis

¹šņukstēt — raudāt

²skaidrs — saprotams, zināms

³meliem Isas kājas — meli ātri kļūst zināmi

⁴apaudis — šeit: grāmatas paslēptas zem zirnekļa austā tīkla

Debesis gāžas

Reiz kaķene pastaigājās pa kāpostu dārzu. Šai tā staigājot, iesāka līt. Kaķene palīda zem kāpostu lapas. Kāpostu lapa, pielijusi ar ūdeni, pēkšņi — knikt! — nolūza, uzkrita kaķenei uz astes un apšļāca to ar ūdeni. Kaķene briesmīgi izbijās un sāka bēgt.

Skrēja, skrēja, satika runci.

„Inci, runci, bēgsim: debesis gāžas!”

„Kas tev teica?”

„Man uz astes gala uzkrita!”

Nu joza¹ abi; tā skriedami, satika zaķi.

„Zaķi, garausi, bēgsim: debesis gāžas!”

„Kas tev teica?”

„Kaķīte, mincīte.”

„Kaķīt, mincīt, kas tev teica?”

„Man uz astes gala uzkrita!”

Nu drāza visi, skriedami satika briedi.

„Briedi, ragaini, bēgsim: debesis gāžas!”

„Kas jums teica?”

„Mums teica kaķīte, mincīte.”

„Kaķīt, mincīt, kas tev teica?”

¹jozt — drāzties, ātri skriet

„Man uz astes gala uzkrita!”
 Nu laidās¹ visi, skriedami satika vilku.
 „Vilcīņ, pelēcīt, bēgsim: debesis gāžas!”
 „Kas jums teica?”
 „Mums teica kaķīte, mincīte.”
 „Kaķīt, mincīt, kas tev teica?”
 „Man uz astes gala uzkrita!”
 Muka² visi; skriedami satika lāci.
 „Lāci, pekaini, bēgsim: debesis gāžas!”
 „Kas jums teica?”
 „Mums teica kaķīte, mincīte.”
 „Kaķīt, mincīt, kas tev teica?”
 „Man uz astes gala uzkrita!”
 Skrēja visi ka skrēja, satika lapsu.
 „Lapsa, kūmiņa, bēgsim: debesis gāžas!”
 „Lāci, pekaini, kas tev teica?”
 „Man teica vilks, pelēcis.”
 „Vilcīņ, pelēcīt, kas tev teica?”
 „Man teica briedis, ragainis.”
 „Briedi, ragaini, kas tev teica?”
 „Man teica zaķis, gaŗausis.”
 „Zaķi, gaŗausi, kas tev teica?”
 „Man teica runcis, incis.”
 „Runcīt, incīt, kas tev teica?”
 „Man teica kaķe, mince.”
 „Kaķīt, mincīt, kas tev teica?”
 „Man uz astes gala uzkrita!”

Bēga visi ka bēga, bēgdami nokusa un apstājās
 atpūsties. Lapsa nu saka: „Klus! Pagaidiet! Paklausīsi-
 mies, vai ko nedzird.” Visi nogulās pie zemes un, ausis
 izslējuši,³ sāka klausīties. Ne čiku, ne grabu!⁴ Lapsa prasa
 kaķenei: „Bet kur tu bijī, kad debesis sāka gāzties?”

„Kāpostu dārzā zem kāpostu lapas.”

„Bet vai tas bija liels, kas tev uz astes gala uzkrita?”

¹laisties — bēgt

²mukt — bēgt

³izsliet — izstiept

⁴ne čiku, ne grabu — pēkšņi, nevienam nemanot, nepasakot

„Kā gaiļa spārns.”
„Bet varbūt bij kāpostu lapa?”
„Varbūt bij kāpostu lapa.”
Visi nosplāvās un aizgāja katrs savu ceļu.

Lietuviešu¹ tautas pasaka.

Kaimiņi

Kas kaitēja nedzīvot	Uz celiņa satecēja
Div' kaimiņu starpiņā:	Trej' novadu kumeliņi;
Kaimiņiem dūmi kūp,	Satecēj'ši, sabubina, ²
Es vidū sildījos.	Sašķindina iemauktiņus.

Es bij' tālu staigājusi,
Es bij' daudz redzējusi:
Bērziņš auga uz akmeņa
Sudrabiņa lapiņām.

Tautasdziesmas

Miklas:

1. Maļ dienu, maļ nakti,
Ne miltu, ne pelavu.³
2. Vīrs iet pa ceļu,
Runga uz muguras.
3. Sieva stāv uz vienas kājas,
Simts lakatu galvā.
4. Ielāps uz ielāpa,
Ne adatas dūriena.
5. Zelta nauda šķirbiņā.

¹ Lietuva — lietuvji — Latvijas kaimiņu valsts dienvidos

² sabubināt — murmināt; troksnis, ko taisa zirgi

³ pelavas — atkritumi, kas rodas no vārpām, labību kuļot, un ko no graudiem atdala vērtējot

Vista un prusaks¹

Saimniece izgāja no mājas, bet aizmirsa aiztaisīt durvis. To pamanīja vista un nodomāja: „Būtu jāapskata istaba kā nākas.”² Un tūlīt klusiņām ielīda priekšnamā un no turienes virtuvē.

Prusaks, kas sēdēja sienas šķirbā³ un sildījās saulītē, tai dusmīgi uzkliedza:

„Ei, knābainā,⁴ ko tu te meklē?”

„Neko, ienācu paskatīties, kā cilvēki dzīvo,” vista pieklājīgi atbildēja.

„Kas par cilvēkiem! Tā ir mana māja, cilvēki te tikai tādēļ, lai mani apkalpotu,” prusaks joprojām dusmīgi runāja.

„Bet kas tu tāds esi?”

„Es? Cik divaini, ka tu pat to vēl nezini! Es taču esmu šīs mājas saimnieks prusaks.”

„Ak tā, tad tu esi tas prusaks.”

„Jā, es tas esmu, tiešām tas. Aplūko⁵ mani labi, lai tu citreiz varētu pazīt!”

Vista pielieca galvu uz vienu pusi un paskatījās. Paskatījās un ieraudzīja no šķirbas izlīdušās prusaka ūsas un domīgi pagrozīja galvu. Prusaks jautāja:

„Nu, apskatīji mani?”

„Apskatīju, kā gan citādi,” vista teica.

„Briesmīgs zvērs es esmu, vai nē?”

„Briesmīgs gan, briesmīgs.”

„Pat vērsis nav lielāks par mani!”

„Nav, nav, kur nu tas!”

„Arī zirgs nebūs stiprāks par mani.”

„Nav stiprāks, nav stiprāks!”

„Bet cik es esmu negants,⁶ ai, cik negants! iesaucās

¹prusaks — kukainis

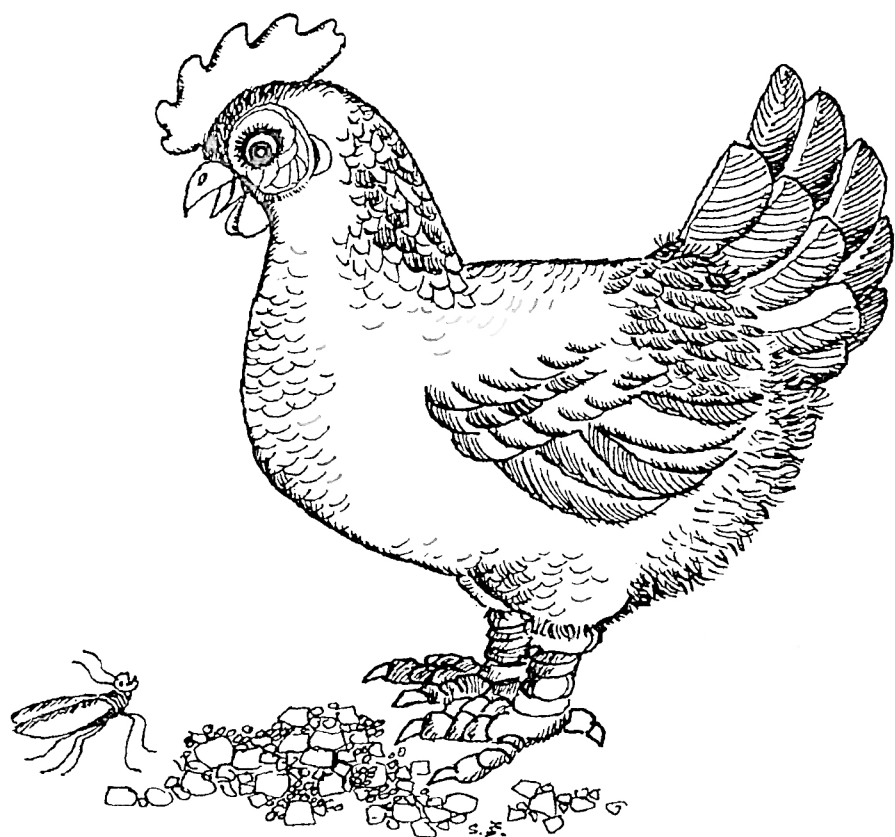
²kā nākas — šeit: kārtīgi, labi

³šķirba — sprauga

⁴knābainā — vista

⁵aplūkot — apskatīt

⁶negants — mežonīgs, palaidnīgs

prusaks un pakustināja ūsas... „Kuŗu sakampšu,¹ uz vietas nositīšu, kuŗu panākšu, tas dzīvs nepaliks!”

„Ka-ka-kādas šausmas! Ka-ka-kādas šausmas!”² vista sāka kladzināt un, atkal paskatījusies uz prusaku, jautāja:

„Bet kā tad tu, draugs, tos savus upurus nogalini, kā tiem atņem dzīvību?”

„Lielos noduru ar ragiem, mazos samīdu ar kājām,” atbildēja prusaks.

„Ko tad tu ēd, ja esi tik varens?”

„Maizi ēdu, gaļu.”

„Bet ko tu dzer, ja tavās miesās tāds spēks?”

„Pienu dzeru, krējumu!”

„Re, kādi brīnumi! Tātad tu esi nobarojies uz to labāko un, droši vien, arī labi garšo,” teica vista un, pastiepusi kaklu, sakampa prusaku knābī un izvilka to no šķirbas. Izvilka un tūlīn norija.

Norija, pagrozīja galvu un vilusies³ teica:

„Ak tu tavu lielībnieku! Pat mazie kukainīši — knisliši⁴ ir garšīgāki, bet ar miežu putraimiem⁵ nemaz nevar salīdzināt!”

Igaunū⁶ tautas pasaka

¹ sakampt — sagrābt

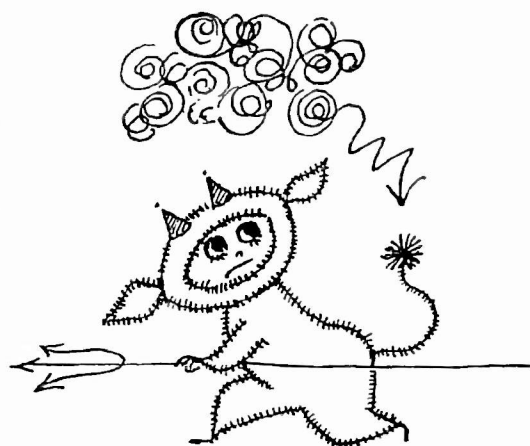
² šausmas — briesmas, briesmonība

³ vilusies — neieguvusi cerēto

⁴ knisliši — dažādi sīki kukaiņi

⁵ miežu putraimi — rupji samalti mieži

⁶ Igaunija — igauņi — Latvijas kaimiņu valsts ziemeļos

Kāds darbs — tāda alga

Rīta dziesmiņa

Saule tālā debess lokā,¹
Pirmais zilais vizbulīt's² —
Visu rada Dieva roka,
Viss ir Viņa gaismā tīts.

Dieviņ, dod, lai es šo dienu
Tavā ceļā paliktos.
Piešķir gaismas staru vienu,
Sirds ar to lai rotātos.³

Arturs Voitkus

Daugavas racēji

1.

Kad Dievs jau bijis radījis kokus, zvērus, putnus, zivis, tad Daugavas vēl nebijis. Un zvēri, putni, savā vaļā dzīvodami, jau sākuši ķildoties. Dievam tas nepaticis, tāpēc sasaucis visus zvērus, putnus, zivis pie darba: licis rakt Daugavu. Sanākuši arī visi visi. Un zaķis ar lapsu, veiklākām kājām, tūlīn mērijuši upei ceļu: zaķis lēcis papriekšu, lapsa atkal pa zaķa pēdām ar kuplo asti ievilkusi robežas;⁴ kurmis pa ievilkto robežu dzinis pirmo vagu,⁵ bet āpsis vagu pakasījis lielāku; lācis atkal, kā jau stiprinieks, klēpjiem vien grābis zemes un bēris gubās. Lūk, tādēļ arī Daugavas krastos tie kalni gadījušies. Arī

¹ loks — šeit: debess aplis, riņķis

² vizbulis — pavasara puķe ziliem, dzelteniem vai baltiem ziediem

³ rotāt — greznot, pušķot

⁴ robeža — šeit: iezīmēt vietu

⁵ vaga — arkla ceļš, kas rodas arot

arkls — velkams darba rīks zemes apstrādāšanai

citi zvēri un putni strādājusi, ko nagi nes. Tā drīz vien Daugavas grava bijusi izrakta.

Nu Dievs atnācis padarīto darbu apskatīties un vispirms pamanījis lāci un kurmi. Kā jau no darba nākdami, šie viscaur bijuši melni, dubļaini. Dievs brīnum uzslavējis abus par čakliem strādniekiem un vēlējis tās pašas drēbes arvien nēsāt kā godājamu piemiņu. Ir vilkam, kas daudz bijis pūlējis ar purnu un kājām, atstājis tos melnus uz mūžu.

2.

No putniem visčaklāk esot strādājušas zoss ar pili; tām Dievs tad atvēlējis upē mazgāties un peldēt; bet citiem putniem, kas drusku mazāk pūlējušies, vēlējis tikai upes ūdeni dzert.

Un tā runādamies, Dievs pacēlis acis, ieraudzījis vienu putniņu pa koku zariem lēkājam, svilpojam; tas bijis lietus putniņš — vālodze.

Dievs vaicājis:

„Nu ko tad tu te lēkā? Vai tu nemaz nestrādāji? ”

„Kur tad nu es tik rupju darbu strādāšu, man jau smalki svārki mugurā; iekāpu gan upē, gribēju sākt, bet dzeltenās bikses varēja samaitāties. Tā apdomājos labāk nekā nedarīt.”

„Nu labi: paturi savus dzeltenos svārkus un tās pašas bikses ar visiem dubļiem, cik iekāpjot notaisījušās; bet mūžam tev nebūs dzert skaidra ūdens ne no upes, ne avota, nedz arī no dīķa: ar rasas lāsēm dzesināsi slāpes.”

Un vēl šo baltu dienu lietus putniņam šis sods jānes: kad, negaisam tuvojoties, citi putni sen jau apklusuši, viņš vien vēl žēli raud par savu toreizējo lepnību.

Pēc tam Dievs ar zelta kausu gravā³ ielējis ūdeni, norādījis, uz kuŗu pusi ūdenim tecēt, un nosaucis jauno upi par Daugavu.

Tautas teika

¹rasas lāse — ūdens piliens zālē, rodas nakts un dienas temperatūrai mainoties

²dzesināt slāpes — padzerties

³grava — šaura ieleja; ūdens izskalots grāvjevīdīgs padziļinājums

Strauja tek Daugaviņa

Strauja tek Daugaviņa,	Līki kārkli ¹ Daugavā,
Strauja dienu, strauja nakti,	Kas tos likus salocīja?
Kā tā strauja netecēs,	Lieli vilņi salocīja,
Ūdens plūdi virsū nāk.	Lieli ledus gabaliņi.

Kļavas² lapa lieljāsi
Pār Daugavu tiltu celt.
Tek Daugava strauji, strauji,
Aiznes lapu jūriņā.

Tautasdziesmas

Miklas:

1. Bez kājām tek,
Bet mūžam savā gultā.
2. Kas iet dienu un nakti, bet nekad nepieķūst.
3. Kas neskrien pret kalnu.

Dots devējam atdodas

Reiz dzīvoja kāds ļoti devīgs saimnieks. Katrreiz, kad viņš otram ko deva, vienmēr viņš iedeva vairāk kā prasīts. Tā viena maizes klaipa vietā viņš iedeva divus, labības mēram³ vienmēr uzbēra kausiņu⁴ virsū.

Reiz nāca liela krusa,⁵ kas visu izpostīja. Kad tā tika pie devīgā saimnieka zemes, kāda balss pēkšņi sauca:
„Pār Krausa zemi pāri! Pār Krausa zemi pāri!”

Krusa paklausīja, un devīgajam saimniekam visi viņa lauki palika nenopostīti.

Tautas pasaka

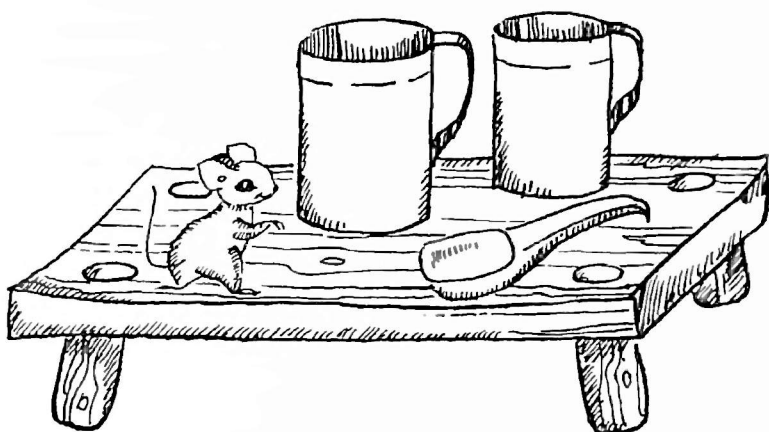
¹ kārkls — krūms

² kļava — koks

³ labības mērs — trauks, kuņā iemērīts — iebērts zināms daudzums labības

⁴ kausiņš — kauss — trauks šķidruma smelšanai un dzeršanai

⁵ krusa — rodas, ja aukstā gaisa strāvā lietus pilieni sasilst

Dziedot mūžu nodzīvoju

Jo es bēdu bēdājos,
Jo nelaime priecājās,
Labāk gāju dziedādama,
Lai nelaime bēdājās.

Vai tādēļ nedziedāju,
Ka man grūti jāstrādā?
Rokas, kājas piekusušas,
Mēle man nepiekusa.

Bēdu manu, lielu bēdu,
Es par bēdu nebēdāju —
Liku bēdu zem akmeņa,
Pāri gāju dziedādama.

Kas darbiņu nedarīja,
Tas staigāja raudādams;
Kas darbiņu padarīja,
Tas staigāja dziedādams.

Tautasdziesmas

Kas darīja? Pats darīja

Senos laikos, kad Dievs vēl staigājis pa pasauli apkārt un velni mājājuši ļaužu rijās,¹ bijusi pavisam citāda dzīve nekā mūsu dienās.

Tā arī reiz vienam saimniekam velni ieviesušies² rijā. Saimnieks apsolijs tam daudz naudas, kas apjemt³

¹ rija — ēka, ar krāsni kurināma telpa, labības žāvēšanai

² ieviesties — iemesties; šeit: apmetušies dzīvot

³ apjemties — apņemties — apsoluties

velnus no rijas izdzīt. To dabūjis zināt kāds dūšīgs puisis kaimiņu novadā¹ un apsoliļies to izdarīt. Vienu dienu viņš atnācis pie saimnieka, izstāstījis tam savu nodomu un prasījis par to simtu rubļu naudas, gabalu svina,³ vienu gaŗu virvi un mazu katliņu. Saimnieks bijis ar mieru, devis puisim simtu rubļu² naudas un citas prasītās lietas, lai tikai izdzenot velnus no viņa rijas.

Puisis nu nopircis lielu četrstūrainu grozu ar vāku, pajēmis arī citas pieprasītās lietas un aizgājis uz piedarbu⁴. Piedarba kula⁵ vidū viņš sakūris uguni un sācis katlā kausēt svinu. Te uzreiz izskrien no rijas viens velns un prasa, ko viņš te darot.

„Jaunas acis leju,” puisis atbild.

„Cik tālu ar tām jaunajām acīm var redzēt?” velns atkal jautā.

„Vispār pasauli,” puisis atbild.

Velnam tas ļoti pa prātam un viņš jautā tālāk: „Vai nevari arī man izliet jaunas acis?”

„Kālab nē?” puisis atbild; „bet tikai lētāk par pūru⁶ zelta⁷ es neleju.”

Velns ir ar mieru, atnes puisim pūru zelta un vēl uzprasa: „Bet kas tev vārdā?”

„Pats,” puisis atbild.

Nu puisis liek velnam iegulties grozā un nostādīt acis taisni pret tiem caurumiņiem, kas ietaisīti groza vākā. Tad viņš aiztaisa vāku ciet un aizsien grozu ar virvi. Līdz ko svins bija izkusis, puisis pakēris katliņu, spēris⁸ pa caurumiem velnam acīs un mucis pats ar naudas maisu projām. Velns lielās sāpēs sāk spārdīties un nejauki blaut. Nu saskrien citi velni, atsvabina⁹ šo no groza un prasa, kas šim kaitot.

¹ novads — apgabals, apvidus

² rublis — krievu nauda

³ svins — derīgs izraktenis — metalls

⁴ piedarbs — rijai pievienota telpa labības kulšanai

⁵ kuls — klons, plāns — rijas un piedarba māla grīda

⁶ pūrs — sens latviešu tilpuma mērs (3 sieki — 240 riekšavas)

⁷ zelts — derīgs izraktenis — metalls

⁸ spert — šeit: liet

⁹ atsvabināt — atbrīvot

Šis nekā nevar izstāstīt un tikai kliedz: „Acis pagalam, acis pagalam!”

Velni prasa cits aiz cita: „Kas to darija? Kas darija? ”
„Pats darija! Pats darija!” šis kliedz.

„Nu ja tu pats dariji, tad arī tev pašam jācieš!” velni abild un aiziet.

No tā laika velni tai rijā vairs neesot redzēti.

Tautas pasaka

Sarkanais velns

Pasaka

Senos laikos pasaule izskatījās neglīta. Ne koku, ne krūmu.

Tāda tukša pasaule Dieviņam nepatika. Tas gar ceļu malām stādīja kokus: liepas, ozolus, pilādžus. Un aiz ceļmalas kokiem dažā vietā stādīja bērzus. Tā radās bērzu birzes. Citur Dieviņš stādīja priedes. Tā radās priežu sili. Un aiz tiem slējās¹ egles kā torņi. Un tā — ar katru gadu pasaule kļuva skaistāka un skaistāka.

Velnam tāda pasaules izdaiļošana gauži nepatika. Tas pasauca velnēnu un pavēlēja:

„Tu gādā, lai iedēstītie kociņi neaug! Kā to izdarīsi, tas tavā ziņā.”

Velnēns ierāva galvu plecos:

„Nu — Dieviņu pieveikt nebūs viegli. Bet pavēle dota. Kas gan iedrikslētos atteikties? Es nē! Būs vien jāmēģina kaut ko labu izdomāt.”

Velnēnam laimējās. Dieviņš tai reizē gar ceļmalu stādīja ozolus. Rindā vien, rindā vien.

Velniņš sekoja pa Dieviņa pēdām. Katram iestādītam kociņam tas uzpūta karstu velna dvašu un apsvilināja² dēstu³ tā, ka pat deguma smaku varēja just.

Nu velnēns priecājās:

„Labi! Ozoliņš vairs neaug. Apdedzis! Pagalam! Tagad zinu, kas man jādara! Tagad zinu, kā var labas sekmes gūt!”

Dieviņš drīz vien saprata, kāpēc iestādītie kociņi neaug.

„Tas velnēna nedarbs,” viņš pukojās.⁴

„Būs jāpārmāca . . .”

Kādu ritu Dieviņš atkal izgāja ozolus dēstīt.⁵ Ik pa simts soļiem tas iedēstīja mazu kociņu.

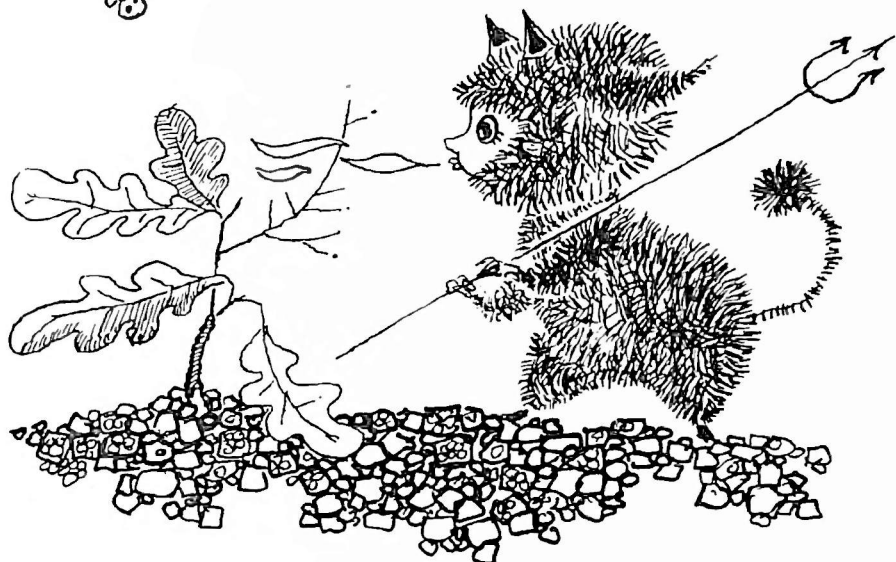
¹slīties (slejas) — celties, pacelties

²apsvilināt — apdedzināt

³dēsts — stāds

⁴pukoties — dusmoties

⁵dēstīt — stādīt

Velnēns sekoja. Katram dēstam tas uzpūta karstu, ugunīgu elpu. Tā pirmajam, otram, trešajam. Kā velnēns nonāca pie ceturtā kociņa, tā Dieviņš pēkšņi pagriezās atpakaļ un asi uzsauc:

„Muti ciet!”

Velnēns sabijās un saknieba lūpas. Bet mute tam jau bija karstas elpas pilna. Tā nu svilināja¹ nevis Dieviņa iestādītos kociņus, bet paša vaigus.

No tās reizes ellē visi velni — kāds nu kuņģis, bet vienam, tam, kas karsto elpu aizturēja, seja sarkana.

Jānis Širmanis

Ai bērniņi, ai bērniņi

Ai bērniņi, ai bērniņi,
Citiem pāri nedarait!
Kā jūs paši negribat,
Ka jums citi pāri dara.

Tautasdziesma

¹svilināt — dedzināt

Sakāmvārdi:

Katrs pats savas laimes kalējs.
Ko pats vari padarīt, ar to nemoki citus.
Dots devējam atdodas.
Kā tu gribi, lai tev dara, tā dari tu citam.

Mikla:

1. Bez mēra, bez svara,
Visiem ļaudīm ir.

Skauga¹ liktenis²

Kādreiz bijuši divi saimnieki: viens bagāts, otrs nabags. Nabags strādājis un rāvies³ ar darbiem, cik vien varēdams. Bet nav varējis uz priekšu tikt⁴ — nabags bijis, nabags palicis.

Un tā viņš kādu vakaru itin bēdīgs sēdējis istabā pie galda un domājis par savu nelaimi.⁵ Te uz vienu reizi sāks viens aizkrāsne⁶ tik jauki vijoli spēlēt, ka šim kājas ne rimt vairs.⁷ Aizmirsis visas bēdas un sācis lēkt, lai izput, pa plānu.⁸ Lēcis, lēcis — sen jau atlēcies. Bijis tik nokusis, ka elsdams pūzdams nokritis uz sola, bet kājām kā nav, tā nav miera, vēl gribas lēkt.

„Nu tu brīnumi!” viņš domājis. „Pats negrib, kājas grib. Kas, velns, tu par tādu spēlmani esi? Nāc laukā no aizkrāsnes!”⁸

¹ skaugis — nenovēlis, tāds kam žēl, ka otram kas vairāk vai labāks

² liktenis — cilvēkam lemtais mūžs

³ rāvies — pūlējies, cīnījies

⁴ uz priekšu tikt — šeit: sapelnīt

⁵ nelaime — posts, bēdu diena, grūta diena

⁶ ne rimt vairs — šeit: kājas grib kustēties, dejoj, nevar nostāvēt mierā

⁷ plāns — šeit: sastampāta mālu kārta, kas bija grīdas vietā agrākajās istabās

⁸ aizkrāsne — krāsns mūritis, līdztekus grīdai izvirzīts līmenisks krāsns siltuma vads, kas bija iecienīts sēdēšanai

Labi, iznāk arī garš vīrs, pats spēlēdams, pats lēkdams.
Bet saimnieks satvēris šo:

„Nelec, trakais, saki labāk, kas tu tāds esi!”

Garais atbild:

„Kas es esmu — to tu gribēji zināt? Es esmu tava
Nelaime!”

„Ak tu esi tā Nelaime, kas mani tik ilgi mocīji! Nu tad
es zinu, ko ar tevi darīt!”

Un saimnieks kā grābis¹ gaŗo, tā iebāzis maisā, aizstiepis kalnā un apracis savu Nelaimi.

No šī briŗa nabaga saimniekam labība augusi pat uz akmeņiem un lopi padevuŗies² kā jāpabrīnās. Drīzā laikā visus parāŗus atmaksājis, vēl bagāts kļuvis.

Bet bagātajam saimniekam tas nepaticis, viņš sācis jau apskaust³ savu kaimiņu.

Te kāŗu dienu atnāks bagātais — lai stāstot jel, kā viņš tik ātri uzplaucis!⁴

Nabags atteicis:

„Es apraku savu Nelaimi kalnā, un no tās dienas pavisam citādi sekmējas!”

„Ā!” šis skauzdamš prātojis. „Tad tā tā lieta!”

Un tūlīņ steidzies nabaga Nelaimi ārā rakt, lai tā apsēstu⁵ viņu pa otram lāgam⁶ un viņš atkal nabadzībā iestigtu.⁷

Labi. Aizgājis, izracis. Gaŗais pusmiegā izcēlies. Kāŗēc viņu traucējot?

Tā un tā, bagātais atteicis:

„Es tevi modināju, lai tu atkal ietu pie sava drauga, pie tā nabagā saimnieka, kas tagad bagāts kļuvis, kamēr tu gulēji.”

Bet liesais gaŗais nu kļuvis jautrs, apķēries saimniekam ap kaklu un tencināt tencinājis:⁸

„Paldies, paldies, ka mani pacēli, ko es vēl pie cita ieŗu, palikŗu labāk pie tevis paŗa un kalpoŗu tev vien, tev vien visu mūŗu.”

Bagātais saimnieks gan sabijies:

„Ko viņš runā, vai viņš traks!”

Gribējis par varu no Nelaimes atkratīties,⁹ bet velti:

¹ grābt — dabūt, ķert, ņemt

² lopi padevuŗies — ņeit: lopi labi auguŗi

³ apskaust — nenovēlēt, ņēl, ka otram kas vairāk vai labāks

⁴ uzplaukt — ņeit: kļuvis bagāts

⁵ Apsēstu — pārņemt

⁶ pa otram lāgam — otrreiz, vēlreiz

⁷ iestigt — iegrimt, iemukt

⁸ tencināt — pateikties

⁹ atkratīties — atbrīvoties

garais, kā dadzis¹ pielipis, ne pēdas neatkāpies.

Un no tās dienas bagātajam saimniekam dzīve arvien vairāk irusi,² kamēr kļuvis vēl plikāks, nekā kaimiņš bijis.

Tautas pasaka

Ziema galā!

Atkal jautrā, dzidrā mēlē	Projām ledi, projām sniegi;
Visi strauti spēlēt spēlē;	Silti vēji šūpo liegi.
Upes čalo skaļā čalā:	Strazdi ³ svilpo līksmā ⁴ čalā:
Ziema galā! Ziema galā!	Ziema galā! Ziema galā!

Vilis Plūdonis

Roša joks

Rosim kļuva ļoti garlaicīgi. Viņam negribējās ne veidot mālus, ne kārtot māju, ne kūpināt pipi.

„Varētu aiziet ciemā pie kāda rūķa, bet tur būs tikpat garlaicīgi,” viņš sprieda.

„Nevienam nav jaunu ziņu, viņi runās par tām pašām vecām lietām atkal un atkal. Nē, tas ir vēl vienmuļīgāk nekā klausīties upes murmuļošanu.”⁵

Vajadzētu izgudrot kādu joku!”

Drīz vien Rosim ienāca prātā tāds joks, ka viņš pats skaļi iesmējās un palēcās no prieka gaisā.

„Nu tik būs uztraukums!” viņš sauca un devās tecinūs vien uz Skrabja māju.

„Uguns jumtā! Palīgā!” viņš sauca, atrāvis durvis.

Skrabis izmetās no gultas kā sviests⁶ un uztraukumā apgāza ūdens krūzi, kas stāvēja uz ķebliša⁷ pie gultas.

¹ dadzis — augs; šeit: pielipis kā dadzis — turas cieši klāt

² irt — drupt, zust, šķīst; šeit: bagātība zudusi

³ strazds — punts, kas pieder pie dziedātāju putnu ģints

⁴ ģints — augu un dzīvnieku radnieciska sistēmatikas vienība

⁵ līksms — priecīgs, jautrs

⁶ upes murmuļošana — ūdens čalošana, burbuļošana upei tekot

⁷ kā sviests — kā mests; šeit: ļoti veikli

⁸ ķeblis — ķebītis — soliņš

„Kur deg, kur deg? ” viņš sauca, bet Rosis jau skrēja pa ceļa vidu, iekliegdamš jauno vēsti visās mājās pēc kārtas.

Kamēr uzmodinātie rūķi berzēja acis, meklēja kopā drānas un ķēra ūdens kublus,¹ Rosis skrēja cik spēdams atpakaļ uz savu māju.

Skrabis izskrēja uz ceļa, nesdams lielāko spaini uz rokas, un ieraudzīja Spuri un Sarkansnīpi tuntuļojam lejā no pakalna, katru ar nēšiem² plecos. Aiz viņiem ātri tuvojās Rudacis un Zips. Elsdami, pūzdami rūķi devās uz Roša māju.

„Ka tik nebūs pilnīgi nodegusi!” Rudacis elsa.

„Upe nav tālu, apdzēsīsim,” mierināja Spuris.

„Nav, nav,” priecīgi elsa Skrabis, pirmais ieraudzījis māju, kas stāvēja kā stāvējusi.

„Es nemaz neredzu uguni,” iesaucās Zips.

„Iekšpusē deg,” gudri iebilda³ Rudacis un rāva⁴ durvis vaļā.

Par vislielāko pārsteigumu sev, viņi ieraudzīja Rosi aizmigušu gultā un māju pilnīgā kārtībā, no uguns ne jausmas.

„Kur deg? ” sauca Rudacis.

„Deg? ” brīnījās Rosis, piecēlies gultā sēdus, acis berzēdams, kā no dziļa miega modies.

„Vai tev māja deg, Rudaci? ” viņš laipni jautāja.

„Man nē, — tev, pats sauci mūs palīgā,” Rudacis brīnījās.

„Es, palīgā saucis? Ne prātā, — pats redzi, es guļu.”

„Kā, tu biji manā mājā!” sauca Skrabis.

„Manā ar!” sauca pārējie.

„Es gan ne,” Rosis žāvājās. „Kā es lai zinu, kādi rēgi,⁵ jūs naktī baida,” viņš šņaukājās.

Rūķi skatījās pārsteigti un nikni, drīz uz Rosi, drīz viens uz otru.

¹ kubls — prāva izmēra stīpots koka trauks, parasti ar kājām

² nēši — uz pleciem uzliekama ierīce spaiņu nešanai

³ iebilst — runāt pretī, nepievienoties

⁴ raut — vilkt

⁵ rēgs — parādība, spoks

„Žagarus tev vajag,¹ vairāk nekā, tā nakts laikā ļaudis mulķot,” Rudacis rūca.

Rosis nu vairs nevarēja noturēties un smējās kā kutināts.

Izjokotie rūķi rūca, bet Rosis, kas nebija nekādā ziņā ļaunprātīgs, izlēca no gultas, kur viņš bija iegulies ar visām drānām, un ielēja katram krūzīti siltas tējas. Turpat atradās arī tabaciņa, un tā rūķi, kaut arī vēl nurdēdami, apsēdās ap galdu un pēc brīža jau paši sāka smieties, atceroties, kā metušies laukā no gultām, skrējuši pa ceļu ar spaiņiem un nēšiem. Tai vakarā par garlaicību vairs nevarēja žēloties.

Dažas dienas vēlāk Rosim kādā vakarā no pavarda² izkrita pagale,³ šķiezdama dzirkstis⁴ un kvēlojošas⁵ ogles uz visām pusēm. Viņš gan tūlīt iebāza pagali atpakaļ krāsnī un rūpīgi saslaucīja ogles kopā, tomēr viena sarkana dzirksts bija iemetusies grīdas spraugā un lēni gruzdēja.⁶

Rosis, to nemanīdams, aizgāja gulēt. Pēkšņi viņš pamodās, juzdams siltu sviluma pūsmu sejā, un izbijās, ieraudzījis grīdu pavarda tuvumā liesmās. Viņš gāza virsū ūdeni, viņš norāva segu no gultas, lai noslāpētu uguni, bet — velti. Liesmas kāpa un cēlās. Izmisis Rosis manīja, ka saviem spēkiem tās neapdzēsīs. Viņš metās laukā no mājas un skriedams, cik ātri vien spēja, nonāca pie Skrabja mājas.

„Deg, deg, palīgā!” viņš sauca, atrāvis durvis.

Skrabis pacēla galvu no spilvena, nožāvājās un teica:

„Nekā, Rosīt, šoreiz tavš joks neizdosies. Katru vakaru jau nelēkšu ārā no gultas.”

„Patiesi deg,” Rosis izmisis sauca.

„Par velti, neticēšu vis,” Skrabis atsauc un, pagriezis muguru, šņāca tālāk.

¹ žagarus vajag — šeit: pērienu vajag

² pavards — vieta, kurā kuŗas uguns un kur vāra vai cep ēdienu

³ pagale — malkas gabals, koka gabals, ko lieto uguns kurināšanai

⁴ dzirksts — dzirkstele; malkai degot, lec dzirksteles

⁵ kvēlot — degt bez liesmas

⁶ gruzdēt — lēni degt bez liesmas

Rosim nebija laika vilcināties, viņš pameta Skrabi un devās pie Sarkansnīpja.

„Sarkansnīpīt, celies, mana māja deg,” viņš izmisis sauca, bet Sarkansnīpis tik pameta ar roku.

„Vienreiz jau tā varēji piemānīt, otrreiz nepiemānīsi,” un necēlās.

Rosis izskraidījās pie visiem rūķiem pēc kārtas, bet velti, neviens nenāca talkā.

„Ko nu darīt, nu mana māja nodegs,” Rosis vaimanāja skriedams atpakaļ.

„Kas tev kaiš?” sauca pūce Līknadze.

„Māja deg, un tādēļ, ka es reiz izjokoju rūķus, viņi man netic un domā, ka es atkal niekojos”,¹ Rosis sūdzējās.

„Es tev palīdzēšu, tu esi mans draugs,” pūce solīja.

„Atver Skrabja durvis un tad steidzies uz māju, cik ātri vien vari.”

Rosis pavēra durvis, Līknadze devās iekšā, paķēra pārsteigto Skrabi aiz drēbēm knābī un, pacēlusies gaisā, nozuda Roša mājas virzienā.

Rosis skrēja, cik spēja, un kad viņš nonāca galā, viņš redzēja, ka Skrabis jau beŗ smiltis ugunīs.

Tā Līknadze atnesa vienu pēc otra pārsteigtos rūķus. Kaut arī šāds nakts ceļojums nebija ne jauks, ne patīkams, neviens no viņiem nebārās, tiklīdz ieraudzīja degošo māju un draudīgās briesmas mežam, ja uguns izplatītos.

Rudacis raka smiltis, Rosis pildīja nēšus, Skrabis un Sarkansnīpis skrēja ar tiem pie Zīpja, kas pakāpies bēra smiltis ugunī.

Tā par visiem viņi apdzēsa Roša māju, par visiem izlaboja uguns nodarītos postījumus, bet no tās reizes Rosis nolēma vairs nejokot nopietnās lietās.

Mirdza Timma

¹niekoties — blēņoties, mulķoties

Pūpolu svētdiena¹

Šorīt sirds kā saule gaiša,
Gribas vēlēt tikai labu:
„Lai tu apaļš tā kā pūpols!”
Kas vien mājās, visi dabū:²
Tēvs un māte, meitas, puiši,
Kūtī baltais jēriņš Ancis,
Un kas sēž pie mājas durvīm —
Melnaiss melis, vecais Krancis . . .
Mīlas sejas, jautras balsis . . .
Izvāritus zirņus ēdam,
Un, kad iesilst saule silta,
Ārā aizvējiņā sēžam.

Augusts Saulietis

Tautasdziesmas par Lieldienām

Nāc nākdama, liela diena	Kariet, brāļi, šūpolītes
Visi bērni tevi gaida,	Ozoliņa kārtiņām:
Visi bērni tevi gaida,	Nāks māsiņa šūpoties
Aiz vārtiem sasēduši.	Visas trejas Lieldieniņas.
Brāļi, brāļi, liela diena	Došu olu bāliņam
Kur kārsim šūpolīti?	Par šūpoļu kārumiņu:
Aiz upītes kalniņā	Man vistiņas dētin dēja,
Div' sudraba ozoliņi.	Kladzināt kladzināja.

Miklas:

1. Apaļa apaļa istabiņa
Nav ne logu, ne durvju.
2. Cērt ledu, uzcērt sudrabu;
Cērt sudrabu, uzcērt zeltu.
3. Uz galda, balts,
Nokrīt zemē dzeltens.

¹Pūpolu svētdiena — svētdiena pirms Lieldienām. Ar Pūpolu svētdienu sākas klusā nedēļa

²visi dabū — šeit: Pūpolu svētdienas rītā izdara „pūpoļošanu”, pāršanu ar pūpoliem, lai cilvēks būtu mudīgs

Olas

Apdāvināšanās ar Lieldienu olām ir ļoti veca tradīcija.¹ To iesāka austrumzemju kristieši gandrīz pirms 2,000 gadiem, dodot cits citam olu Lieldienu rītā. Ola vienmēr ir bijusi dzīvības simbols, un toreiz tā nozīmēja Kristus augšāmcelšanos un daudziem mīlestības un ticības atjaunošanos.² Bieži olas bija sarkanā krāsā, rādot Kristus lietās asinis. Dažreiz ola nozīmēja akmeni, kas novelts no Kristus kapa: saka, ka šī paraža saglabājusies tagadējās olu ripināšanas sacensībās.

Olu krāsošana dažādās krāsās toties ir afrikāņu tradīcija. Domā, ka kursta karu³ laikā bruņinieki redzēja, ka kāda kristīga afrikāņu cilts krāso olas Lieldienās un pārveda šo ideju mājās uz Eiropu.

Tāpēc jau Anglijas karaļa Edvarda I laikā (viņš dzīvoja 1200. gadu beigās) Anglijas karaļnamā Lieldienās olas vai nu krāsoja, vai aplāja ar īsta zelta plāksnītēm.

Pagājušajā gadu simtēni cilvēki iemācījās olas nokrāsot un tad tajās ieskrāpēt puķi vai citu priekšmetu zīmējumus. Latvieši olas izraksta⁴ auseklišiem vai citiem latviešu rakstiem. Anglijā olās ieskrāpē cilvēku dzimšanas dienu un gadu un tad glabā olas tā, kā citur Bībelē ierakstītos dzimšanas gadus. Tad, kad audumam vēl varēja noplucināt krāsu, daudzi cilvēki olas ietina krāsainās lupatiņās un tad vārīja. Katra ola iznāca savādāka, un Lieldienu rītā varēja lepoties ar vecās krusttēva jakas zaļuma vai pašas novalkātās kleitas rūtiņu parauga olu.

Ļoti svarīgas Lieldienu olu paražas ir arī Īrijā. Tur pieaugušie dāvina cits citam olas. Bērni, toties, jau Pūpolu svētdienā uzbūvē no akmeņiem, zālēm un salmiem ligzdiņas un tad tās pa klusās nedēļas laiku piepilda ar pīļu un zosu olām. Lieldienās šīs olas lietā dāvanām un, protams, ēšanai.

Māris Salnājs

¹tradīcija — no seniem laikiem pastāvoša kārtība, paraža

²atjaunošanās — atdzimšana, šeit: atgūt, nostiprināt ticību

³krusta karu — karš senos laikos pret neticīgajiem

⁴izrakstīt — olās iekasīt tautiskus rakstus, puķes . . . sauc par olu izrakstīšanu

Liieldienās

Metamies, draugi, šūpolēs,
Un uzsviežamies tik augstu,
Ka ieraugām Rīgas jūrmalu
Un Alaukstu¹ — Dieva plaukstu.

Lai pamājam sveicienus Daugavai,
Lai sveicinām Aivieksti, Gauju,²
Un raženu³ Latgales meiteni
Ar pureņu⁴ pilnu sauju.

Lai redzam un zinām, ka nava viss
Vēl zudis, ko pametām mājās:
Tā pati zeme un debesis,
Un saulīte ceļ visu kājās.

Jānis Jaunsudrabiņš

¹ Alauksts — Latvijas ezers

² Aiviekste, Gauja — Latvijas upes

³ ražena — šeit: bagātīgi, labi attīstīta

⁴ purene — pļavu puķe

Visi man labi bija, kad es pati laba biju

Sūtījums

Mudž ļaudis alejās¹ kā ziedonī,
Un cīrulis ikvienam azotī.²

Kā dūnu vīkstol's³ veļas meitenīt's,
Tam pirkstiņos zils gaisa balonīt's.

Te pasprūk tas un pazūd mākoņos,
Un ilgi mazā skatās debešos.

Bet māte, kas nav acumirkli klāt,
Pēc tam sāk viņu rāt un pratināt:

„Kur palika? Kam atdevi? Nu — kam? ”
„Es atdevu . . . es aizsūtīju . . . Dieviņam . . . ”

Un Dieviņš paceļ mākoņpaladziņu
Un nomet mazai matos zelta vainadziņu . . .

Fricis Bārda

¹aleja — gatve; šeit: iela, kuŗas malās aug koki

²azots — svārku vai krekla krūšu šķēlums, ko senāk izlietoja kabatas vietā

³vīkstolis — sainis

Maija svētdiena

Saulainā laukumīnā pie skaista kupla bērza viņi nosēžas zālē. Tēvs nometis cepuri, mātei nokritis lakatiņš. Tā viņi sēž mugurām pie bērza.

Annele arī nokrīt zālē. Klusa, klusa. Labi te . . .

„Kāpēc neviens vairs nerunā?” viņa brīnās. Vēro vecākus. Māte skatās kaut kurp. Kad Annele liek savām acīm skriet viņas skatiem līdz, tad tās aizjono¹ tālu, augstu. Zilajās, dziļajās debesīs.

Tad viņas acis atkal atnāk atpakaļ. Meklē tēvu un māti. Ai, kā patīk viņos skatīties! Lai katram bērnam ir tāds tēvs un māte! Un pavisam, pavisam citādāki viņi ir nekā vakar un aizvakar. Tēvam ir tādas acis kā debesīs, un mātei tādi vaigi un mute — nu kādi tad? Annele nevar atrast tādu puķu, kas būtu tādas kā māte un ar ko varētu salīdzināt to. Tāpat gribas uz abiem skatīties, kā uz puķēm, uz bērziem, uz zilajām debesīm. Bet kāpēc tas tā? Kāpēc šodien tā, kā vēl nekad nav bijis?

Annele domā. Izdomā. Tas tāpēc, ka šodien ir svētdiena. Mežs, puķes, zilā debess ir svētdiena, tēvs un māte ir svētdiena. Viņu rokās ir svētdiena.² Viņu rokās nav darba. Viņu kājās nav steigas.³ Viņu mutēs nav: Nu, nu, bērns, ej no kājām.⁴ Nav vaļas!

Mātes rokas ir pavisam klusas, saliktas kopā. Viņas skats vēl nav atgriezies no debesu dziļuma. Viņas lūpas kust. Viņa runā ar kādu. Ne ar Anneli? Ar ko tad viņa runā? Nu jau ar vārdiem. Viegli šūpodamies, kā vilņi lēnajā upē, pār kuŗu viņi šorīt pārgāja pāri, tā iet viņas vārdi:

„Tas Kungs ir mans gans, man netrūkst nenieka,
Viņš liek man uz zālainām ganībām ganīties,
Viņš vada mani pie palēna ūdens.”

¹ aizjonojot — ātri aizskriet

² viņu rokās ir svētdiena — viņi nestrādā, atpūšas

³ kājās nav steigas — nesteidzas strādāt

⁴ ej no kājām! — šeit: netraucēt tēvu un māti darba

Tas Kungs? Annele apsviežas uz elkoņiem un liek savām acīm atkal skriet to pašu debesu tālo ceļu. Kur Viņš ir? Vai māte Viņu redz? — Nē, nē. Tā jau nav. Ar tādām acīm jau Viņu neredz. Viņu var gan redzēt, bet ar citām acīm, ar tādām, ar kurām var redzēt daudz, daudz brīnišķu lietu. Un Viņš ir aiz visām lietām. Vai tas ir bargs pērkons, vai lēna vēsma; vai tā ir karsta saule, vai mīlīga ēna. Vai tas ir rudzu lauks rīta vējā, vai tas ir mežs, kurā žēli dzeguze kūko. Viņš ir tur, un tur, un tur, un kas grib, — Viņš ir pašā sirds vidū. Tuvāk nekā tēvs, tuvāk nekā māte. Nekā, nekā Viņam apslēpt, nekā Viņam pateikt! Viņš nāk un nolasa pats visas domas kā puķes no pļavas. Viņš ir tas Kungs; nē, Viņš tak ir pats mīlais, Debesu Tēvs; nē, Viņš ir Viņš! Daudz, daudz vairāk Viņš ir, nekā visi Viņa vārdi, ne ar vienu vārdu nevar pateikt, kas Viņš ir.

Anna Brigadere — Dievs, daba, darbs

Dieva zvans

Uz mākonī tik lūkoties,
Kas sudraboti iezilgans
Ir saules staros iekāries
Kā zelta ķēdēs Dieva zvans.

Ne skaņas gan es nedzirdu,
Kad vējš šo zvanu iešūpo,
Bet jūtu, augšup raugoties,
Es Dieva elpu mūžīgo.

Nikolajs Kalniņš

Vectēva padoms

Vecos laikos bija kādā zemē tāda ieraža: vecus ļaudis, kas vairs nespēja pelnīt maizi, aizvest mežā un atstāt.

Tanī zemē dzīvoja vecs vīriņš. Viņam bija dēls un dēlam atkal dēls. Vecā vīra dēls vēroja, ka tēvs vairs nav pilns darba strādnieks,¹ ka tam jau laiks atstāt šo pasauli.² Tā vērodams, dēls ņēma sava dēliņa ragaviņas, uzsēdināja tur veco tēvu un vilka uz mežu. Dēla dēliņš tecēja savām ragaviņām pakaļ. Dēls aizvilka tēvu mežā, apgāza ragaviņas un sacīja:

„Lai viņš gul šē ar visām ragaviņām!”

Bet dēliņš, mundrs zēns, teica:

„Nē, tēt, savas ragaviņas šē neatstāšu!”

— „Kam tad tev vajag nieka ragaviņu?”

— „Ja man nebūs ragaviņu, kā tad es tevi dabūšu mežā, kad tu būsi vecs un nespēcīgs?”³”

Šādus vārdus izdzirdis, vecīša dēls kļuva domīgs.

„Vai redzi,” tas domā, „mans dēls sola man tādu pašu galu, kādu šē padaru savam tēvam. Nē, tā nav labi!”

Dēls uzsēdināja tēvu atkal uz ragaviņām un vilka

¹pilna darba strādnieks — nespēj strādāt visus darbus

²atstāt šo pasauli — nomirt

³nespēcīgs — bezspēcīgs, nestiprs, nav spēka

atpakaļ uz mājām. Mājās dēls nedrīkstēja, visiem redzot, turēt savu nespēcīgo tēvu. Viņš to ielika pagrabā un deva tam tur ēst un dzert.

Pēc kāda laika tanī zemē izcēlās liels bads. Vectēvs pagrabā jau labu laiku manīja, ka nav labi, jo dēls tam deva tikai drusku miežu maizi.

Reiz tēvs prasīja dēlam: „Kāpēc tu man vairs nedod ne gabaliņa rudzu maizes?”

Dēls atteica: „Visā zemē liels bads. Rudzu nav vairs nevienam ne graudiņa. Bēdas lielas, jo nav nevien ko ēst, bet arī ne saujiņas, ko iesēt zemē.”

Tēvs teica: „Klausies, dēls, es tevi pamācīšu! Lai tu varētu dabūt rudzus sēklas tiesai, nojum pusi rijas un izkul vecos jumta salmus!”

Dēls darīja, kā tēvs lika. Viņš nojuma pusi rijas, izkūla vecos jumta salmus un dabūja veselu krūzi rudzu. Tad tēvs sacīja:

„Nojum otru rijas pusi un izkul vecos salmus!”

Dēls darīja, kā tēvs lika. Viņš nojuma otru rijas pusi, izkūla vecos salmus un dabūja atkal veselu krūzi rudzu graudu.

Nu tēvs sacīja: „Iesēj rudzus!”

Dēls iesēja graudus. Tam otrā vasarā izauga ļoti skaisti rudzi. Dēla rudzus redzēja visi bada zemes ļaudis. To izdzirda arī pats zemes lielskungs.² Viņš pavēlēja atsaukt dēlu un prasīja:

„Kur tu ņēmi veselu rudzu lauku, jo nevienam visā zemē nav rudzu ne graudiņa?”

Dēls padomāja brītiņu un, dūšu saņēmis, izstāstīja, ka vecais tēvs tam devis labo padomu.

Nu lielskungs un visi tās zemes ļaudis redzēja, ka veci cilvēki der, der labam, gudram padomam.

Tautas pasaka

¹ salmi — izkalstuši labības stieбри

² zemes lielskungs — zemes pārvaldnieks

Vecāki un bērni

Ai bērniņi, ai bērniņi,
Klausiet tēvu, māmuliņu:
Mūžam saule debesīs,
Ne mūžam tēvs māmiņa.

Bij man gara tā dieniņa,
Kad saulītes neredzēju;
Vēl garāka tā dieniņa,
Kad māmiņas neredzēju.

Kas gulbīti¹ baltu dara,
Ja ne jūras ūdentīņš?
Kas bērniņus lietā lika,
Ja ne tēvs, māmuliņa?

Mana mīļa māmuliņa
Mani labi audzināja:
Ne sunīša kājām spert,
Ne guntiņas² pagālīti.

Tautasdziesmas

Sakāmvārds:
Labiem bērniem labi klājas.

Mikla:

1. No rīta iet uz četrām, pusdienā — uz divām, bet vakarā — uz trim kājām.

Laivā

Man tā gribētos nobraukt ar laivu tur upes vidū, — bet es nedrīkstu, es baidos: ieraudzīs mamma, tētis . . .
Tētis man uz to stingrāko noliedzis laivā kāpt . . .

Tomēr reiz šo aizliegumu pārkāpu.³

Paslepšus⁴ aizlīdu gar sētu uz upi.

Upes līmenis bija tik rāms,⁵ tik līdzens. Un apkārt valdīja dziļš klusums.

Upmalā neredzēja neviena cilvēka. Tikai spāres⁶ ziboši

¹ gulbis — ūdens putns

² guns — guntiņa, uguns

³ pārkāpt — šeit: darīt to, kas nav atļauts

⁴ paslepšus — slepeni

⁵ rāms — lēns, mierīgs

⁶ spāre — kukainis

trisošiem spārniņiem laidelējās pa kalmēm un ūdens puķēm.

Atraisījis laivu, ielēcu tajā un atgrūdos ar airi no malas. Biju vairākreiz redzējis citus airējam un sāku tāpat kā viņi — tašķīt ar airi uz visām pusēm. Bet laiva peldēja nevis tur, kur es gribēju — uz augšu, bet slīdēja pa straumi¹ lēni lejup.

Piepeldējusi pie bieza meldru² puduŗa, tā palika stāvam.

Tur auga puķes ar sniegbaltiem ziediem un puķes ar dzelteniem, un tās smaržoja tik saldi, tik brīnum saldi!

Nolicis airi, noliecās pār laivas malu un sāku raut ūdens augus . . .

Te sadzirdu piepeši izbailu kliedzienu.

Iztrūcies atraujos atpakaļ laivā un saķēru airi.

Skriešus noskrien upmalā tēvs. Mudīgi viņš nomet virsdrēbes un metas ūdenī.

Mani sagrābj lieliskas bailes. Sāku drebēt un raudāt pilnā kaklā.

. . . Kālab man vajadzēja pārkāpt tēva vārdu?³ . . . Kālab man vajadzēja izdarīt tik lielu noziegumu? . . .

Un es raudu un elsāju⁴, raustīdamies kā krampjos,⁵ aiz bailēm no tēva dusmām, aiz apziņas, ka esmu briesmīgi noziedzies, un aiz apmulsuma no visa tā, kas ap mani notiek.

Tēvs tamēr atpeldējis jau līdz laivai.

„Tēt! Es nekad vairs tā nedarīšu! Es nekad vairs nenākšu uz upmalu! Nekad nekāpšu laivā!”

Bet tēvs man uzsauc:

„Liec airi nost! . . . Sēdi mierīgi un necelies kājās!”

Tad viņš saņem ar vienu roku laivas galu un, ar otru airēdamies, velk laivu uz malu.

Bet es pieplacis tupu laivas otrā galā bāls un drebēdams no bailēm par gaidāmo sodu.

¹ pa straumi — virzienā pa upes tecējumu

² meldri — gaŗi augi, kas aug mitrās vietās

³ tēva vārdu — šeit: tēva aizliegumu

⁴ elsāt — dzīli un smagi elpot

⁵ krampji — īslaicīgs muskuļu savilkums

Kālab mani nesodiņa? . . . Pat nebāra? . . .

Bet asarām acīs tēvs runāja uz mani aizkustinātā balsī ilgi ilgi.

Cik dzīvi vien mācēdams, viņš aprādīja man mana nedarba varbūtējās sekas;¹ tēloja man priekšā, cik nelaimīgus tos ar māti varējis vienā acumirkli padarīt.

Runa atstāja uz mani dziļu iespaidu. Raudāju vairāk, nekā būtu raudājis no miesīga soda.²

Mans noziegums bija taču tik liels, tik ļauns, un tomēr tēvs man to piedeva.

Un pie tam viņš vēl runāja uz mani tik mīlgā, lēnīgā balsī kā nekad.

No tās reizes sāku lūkoties uz tēvu gluži citādām acīm. Līdz šim to turēju tikai par bargu, nežēlīgu sōgi,³ no kuŗa man pastāvīgi jātrīc un jābaidās. Bet nu viņā ieraudzīju pirmo reizi tēvu, kas mani mīlēja, kas par mani rūpējās, kas pamācīja mani kā savu bērnu ar mīlestību un laipnību.

Vilis Plūdonis

Vijolite

Māmiņ, mīlo māmiņīti,
Nāc un paskaties tu ar:
Dārzā pirmo vijolīti⁴
Uzplaukušu redzēt var.

Pašā vidū tai no zelta
Tāda maza maza sirds,
Un, no rīta rasas smelta,
Vīrsū skaista zīle⁵ mirdz.

Kam to vijolīti plūksim,
Kam to spraudīsim pie krūts?
Jeb vai bitī ciemā lūgsim,
Lai tā saldu medu sūc?

Rūdolfs Blaumanis

¹ sekas — iznākums

² miesīgs sods — pēriens

³ sōgis — tiesnesis

⁴ vijolīte — pavasara puķe

⁵ zīle — ozola auglis — sēkla; stikla pārle tautumeitas vainagā; mazs putniņš; šeit: rasas piliens, kas mirdz kā stikla pārle

Māja kokā

Aizmājas pagalmā triju žuburu¹ kļava. Andis domā, ka kļavas žuburos ir istā vieta Gaisa mājiņai.

„Jā!” Ūsiņš jūsmīgi² iesaucas. „Miķelim tāda jau ir! Mums arī vajaga! Parunāsim ar tēti!”

Tētis ar mieru kļavas zaros mazu mājiņu iebūvēt, ja dēli apsola tur runāt tikai latviski. Vai dēli to varot apsolīt?

„Ja atnāks kāds ciemiņš, kas latviešu valodu nesaprot? Ko tad?” Andis mēģina drusku brīvības izkaulēt.³

„Nu — tad jārunā ciemiņam saprotamā valodā. Bet kamēr jūsu Gaisa mājā tikai latvieši, tiem jārunā tikai latviski. Vai tā būs?” tētis cieši noprasa.

Kārdinājums tik liels, ka puikas ar mieru uzmanīties.

Nākamajā nedēļas nogalē aizmājas pagalma stūrī zib⁴ zāģis, lēkā vesis un jautras balsis čalo bez mitas. Tētis būvē Gaisa māju, dēli palīdz.

Kad nedēļas nogale pagājusi, žuburainajā kļavā sēž maza mājiņa ar istām durvīm un lodziņu arī.

Puikas sajūsmināti.

„Mēs tur visu vasaru dzīvosim!” Andis stāsta mātei, un Ūsiņam jau sega un spilvens padusē.

„Mēs tur gulēsim, spēlēsim spēles, strādāsim kaut ko, lasīsim grāmatas un tikai paēst nāksim lejā,” Ūsiņš droši apgalvo.

Vai māmiņa tā ar mieru?

Jā! Māmiņa ar mieru. Pēc vakariņām ar smaidu tā novēl dēliem labu nakti.

Anita satraukti skatās uz brāļiem, uz māmiņu.

„Vai arī es varu iet? Gaisa mājā gulēt? Un nenākt lejā?” meitene jau taisās skriet pēc segas un spilvena, bet māmiņa stājas tai ceļā⁵ un rāmi paskaidro:

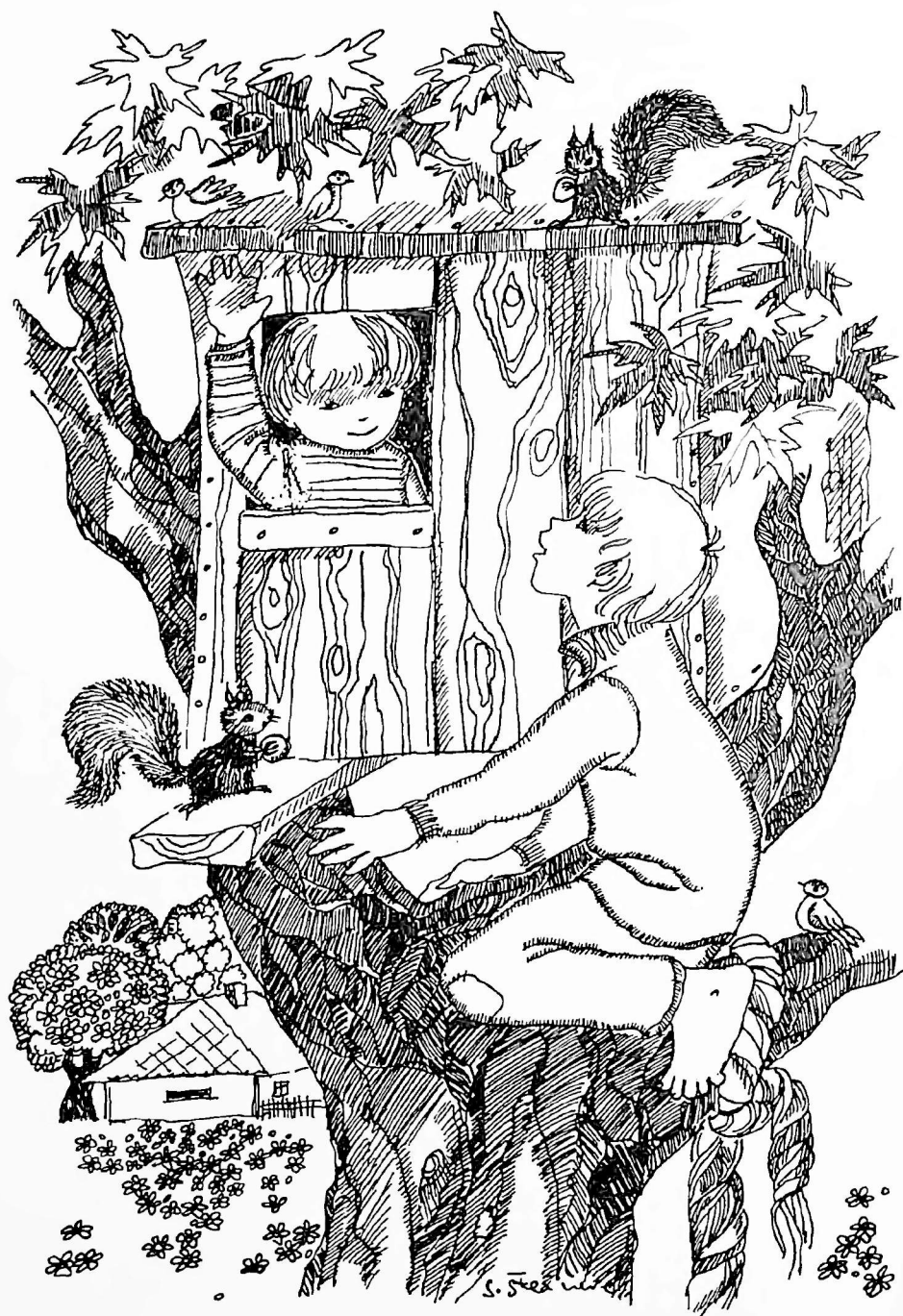
¹žuburs — sazarojums, kārts ar zaru galiem

²jūsmīgs — pacilāts, priecīgs

³brīvību izkaulēt — šeit: dabūt atļauju nedarīt to, ko solījušies

⁴zib — ātri kustas

⁵stājas tai ceļā — šeit: netaiņ

„Gaisa mājā visiem trim vietas nepietiek. Tev jāguļ savā gultā. Varbūt kādā citā reizē viens no brāļiem paliks lejā. Tad tu varēsi tur tikt.”

Gauži negribīgi Anita seko māmiņai uz guļamistabu un gausi¹ noaun kājas. Beidzot šņukst:²

„Nevaru gu-lēt . . . Sirs-ni-ņa sāj . . .”

„Es stāstīšu kādu pasaku. Varbūt tad sirsnīņa vairs nesāpēs,” māmiņa nosēžas meitenei blakus un klusi dudina³ vienu pasaku, otru. Trešā pasaka gadās par gaŗo pupu, kas reiz izaugusi līdz debesīm.

Anitai beidzot miegs acīs. Tik vien paspēj noprasīt:

„Māmiņ . . . Cik augstas ir debesis?”

Un gaŗā diena ir galā.

Jānis Širmanis — Roze un dadziši

Brāļi un māsas

Bērziņš auga pie bērziņa,
Cinīt's⁴ bērzu starpiņā;
Brālīt's auga pie brālīša,
Māsa brāļu starpiņā.

Māsiņai zirgu devu,
Pats tecēju kājiņām:
Labāk manas kājas mirka,⁵
Ne māsiņas ielociņi.⁶

Dzīvosim mēs, brālīti,
Kā tie ciema⁷ balodiši:
Vēl' man labu, es tev arī,
Tad būs mīla dzīvošana.
Ko mēs abi dabūsim,
Kad mēs ļaunu vēlēsim?

Tautasdziesmas

¹ gauss — lēns

² šņukstēt — klusi raudāt

³ dudināt — klusi runāt

⁴ cinītis — neliels paaugstinājums, pļavā, laukā, mežā

⁵ mirkt — saslapināt

⁶ ieloks — ar latvisku rakstu izrakstīts vai krāsā atšķirīgs rotājums audumiem un adījumiem

⁷ ciems — māju grupa, kam nebija pilsētu tiesības; šeit: tuvākie kaimiņi

Trijnieks

Svētdiena.

Ciemiņi gaidāmi.

Kuņā stundā, to grūti uzminēt. Tālu ceļu braukuši, tie var ierasties ap launaga¹ laiku, var būt arī vēlāk.

Māmiņa steidz māju uzpost, lietas sakārtot.

Tas nenākas viegli. Vienmēr kaut kur kaut kas notiek. Par to gādā trijnieks: Anita, Ūsiņš un Andis.

Saules dienas viegli vadīt.² Tad trijnieks kavējas aizmājas pagalmā, šaudās iekšā — ārā. Stundas aizskrien nemanot.

Bet nu gadījusies lietus diena. Lietus jau no paša rīta grabina³ logu rūtis,⁴ un diena visiem liekas ļoti ļoti gara. Laiku pa laikam māmiņa mudina izmētātās rotaļlietas savākt, vairākkārt pūlas skaļās balsis klusināt.

Arī par tiesnesi māmiņai jāklūst!

„Māmiņ, māmiņ!” Anita sauc. „Ūsiņš man neļauj jauno bilžu grāmatu skatīt!”

„Anitai pirksti ar krāsu,” Ūsiņš taisnojas.

Nekā darīt — māmiņai jāiet strīdu izšķirt.

Brīdi miers un klusums. Un tad dzirdama Anitas skaļa žēlošanās:

„Va-ī! Nu man sāpēs roka! Māmiņ, Andis mani rāva! Aiz rokas! Stipri rāva!”

Nu māmiņai jāiet meitu žēlot.

„Andi, kāpēc tu aiztiki māsu?” māmiņa bargi noprasa.

„Anita mani nelaida vannas istabā!”

„Un mani arī ne!” Ūsiņš piebalso.

„Puikas, puikas...” māmiņa nopūšas. „Asi kā dadži. Jums vajadzētu arvien atcerēties, ka māsiņa vēl maza. Jums vajadzētu to pažēlot, draudzīgi ar to spēlēties.”

„Es arī esmu mazs,” Ūsiņš piesakās.

Māmiņa pasmaida:

¹launags — ēdienreize starp pusdienām un vakariņām

²dienas viegli vadīt — šeit: ir vienmēr ko darīt — spēlēties

³grabināt — šeit: lietus lāses sitas loga rūtīs

⁴loga rūtis — loga stikls

„Jā, mazs. Bet drusku lielāks nekā māsa. Un Andis garumā krietni pastiepies.¹ Gadu arī tam vairāk. Andi, Andi, kad tavs krusttēvs atbrauks, man laikam vajadzēs tam stāstīt, ka tu neesi džentlmenis?”

Nevalīgā māmiņa aizsteidzas, bet Andis uz brīdi paliek stāvēt. Drusku noskumis:

„Džentlmenis? Ūsiņ, vai tu zini, kas ir džentlmenis?”

„Nē . . .” Ūsiņš parausta plecus. „Varbūt agrāk zināju, bet es esmu aizmirsis. Parunājies ar tēti.”

Tētis pagrabā darbojas ap putekļu sūcēju. Tam motors gauss, un tētis pēta, kas par vainu. Andi ieraudzījis, viņš priecājas:

„Labi! Palīgs nāk!”

„N-nē . . .” Andis stostās. „Man tik drusku jārunā . . . Es gribu ļoti drīz kļūt džentlmenis.”

„Cik drīz?” tētis izbrīnījies jautā.

„Kamēr vēl krusttēvs nav atbraucis! Māmiņa soliņa krusttēvam stāstīt, ka es neesot džentlmenis. Es nu gribu zināt, kas man jādara?”

Tētis sirsnīgi paskatās Andim acīs:

„Man prieks, ka tev tāda vēlēšanās radusies,” viņš smaida. „Es tik šaubos,³ vai tu līdz ciemiņu atbraukšanas laikam paspēsi. Tev jāiemācās laba, smalka⁴ uzvešanās. Īpaši pret sievietēm — kā vecām, tā jaunām, lielām un mazām. Es tev ieteicu parunāties ar māmiņu, lai viņa šodien tevi krusttēvam vēl neapsūdz. Un ja tu māmiņai apsolicē lēnām mācīties par džentlmeni kļūt, tad māmiņa tevi pažēlos. Māmiņai laba sirds. To tu zini!”

„Zinu!” Andis tūlīt steidzas ar māmiņu parunāt.

Jānis Širmanis — Roze un dadziši

¹ garumā krietni pastiepies — izaudzis garāks

² džentlmenis — labi audzināts, krietns un pieklājīgs cilvēks

³ šaubīgs — aizdomīgs

⁴ smalks — pieklājīgs

Septiņi kraukļi¹

Reiz vienam ķēniņam bijuši septiņi dēli, bet meitas nevienas. Pats ķēniņš pārāk gribējis meitu un teicis, tiklīdz šim būšot meita, tad visu valsti atdošot tai vien, bet dēli varēšot iet pasaulē paši maizi pelnīt.² Dēli jau nu to visu dzirdējuši. Te pēc kāda laiciņa ķēniņienei piedzimusi arī meitiņa. Pats ķēniņš nu bijis priecīgāks par priecīgu, bet dēliem — bēdas lielu lielās. Vienu dienu sagājuši visi dēli kopā un runājuši, ko darīt. Runājuši un gudrojuši, līdz beidzot sarunājuši, ka ilgāk nav ko gaidīt, ies jau pie laika pasaulē — kādreiz jāiet vien būšot. Sarunājuši un gājuši visi prom.

Bet kur lai nu ķēniņa dēli ietu? Gājuši, gājuši, iegājuši lielā mežā un apmaldījušies.³ Nu gājuši trīs dienas un trīs naktis bez apstāšanās un gribējuši malu uziet.⁴ Bet kā nekā, tā nekā, un trešā dienā nonākuši pie mazas mājiņas. Mājiņā dzīvojusi veca vecenīte, un tā pieņēmusi visus septiņus dēlus pie sevis. Nu visi dzīvojuši mājiņā. Ķēniņa dēli gājuši strādāt mežā, bet vecenīte kopusies pa mājām. Ar laiku visiem bijis labi, jo ķēniņa dēli kļuvuši lieli mednieki.

Pa to laiku ķēniņa meita augusi augumā un pieņēmusies prātā.⁵ Bijusi jau pāri desmit gadiem. Te vienu dienu atradusi skapī septiņus tādus kreklus, kādus vēl nekad nebija redzējusi. Prasījusi mātei, kas tie par krekliem. Nu māte pastāstījusi, ka viņai kādreiz bijuši septiņi brāļi, bet, kad šī piedzimusi, tēvs solījis visu valsti atdot viņai, un brāļi aizgājuši pasaulē. Māsiņai kļuvis brāļu ļoti žēl, un viņa nodomājusi iet tos meklēt. Kādu dienu viņa, nevienam nekā neteikusi, paņēmusi visus septiņus kreklus un gājusi tāpat kā brāļi pasaulē.

Gājusi, gājusi, iegājusi dziļā mežā un apmaldījusies. Sagājusi trīs dienas un trīs naktis, bet malu nekur uziet.

¹ krauklis — melns putns

² maizi pelnīt — strādāt algotu, samaksātu darbu

³ apmaldīties — noklist, pazust

⁴ malu uziet — šeit: atrast to vietu, kur mežs beidzas

⁵ pieņemties prātā — kļūt gudram

S. Shinnar

Bijusi piekususi, un ēst arī gribējies, bet kas te mežā tev ko dos? Apsēdusies uz celma un sākusi raudāt. Te pienācis vecs vecītis ar baltu bārdu un prasījis:

„Meitiņ, ko tu raudi? ”

Šī nu izstāstījusi, ka nākusi pasaulē brāļus meklēt un apmaldījusies. Vecītis teicis:

„Šis mežs ir tik liels, ka tev ne pa trijām nedēļām netikt laukā. Bet še tev svilpīte.¹ Ja tu tajā iepūtīsi trīs reizes, tad nokļūsi, kur vien gribēsi.”

To teicis, vecītis iedevis ķēniņa meitai svilpīti un pats nozudis kā ūdenī.²

Ķēniņa meita nu iepūtusi svilpītē trīs reizes un vēlējusies nokļūt pie saviem septiņiem brāļiem. Kur gadījies, kur ne — liels ērglis³ paņēmis ķēniņa meitu uz spārniem un aiznesis uz meža mājiņu. Tur bijusi vecenīte viena pati mājās. Ķēniņa meita nu prasījusi vecenītei, vai nezinot, kur dzīvojot viņas septiņi brāļi. Kā nu ne, tepat vien jau dzīvojot, tikai pašlaik neesot mājās, esot aizgājuši mežā medīt. Vecenīte uzņēmusi ķēniņa meitu ļoti labi, un tā palikusi mājiņā līdz vakaram brāļus sagaidīt.

Gaidījusi, gaidījusi, beidzot sagaidījusi arī. Brāļi pārnāk mājās, ierauga savus kreklus un tūlīt pazīst, ka tā ir viņu māsiņa. Tie nu nezinājuši, ko no liela prieka darīt. Ieraudzījuši mājiņas dārzā septiņas skaistas rozes. Tūlīt skrējuši ārā, nogriezuši katrs pa rozei un nesuši uzdāvināt māsiņai. Bet kolīdz skaistās rozes nogriezuši, tā paši kļuvuši par septiņiem kraukļiem. Nu māsiņai vēl lielākas bēdas, un tā lūgusi vecenīti, lai pasakot, kā viņa varētu brāļus atkal izglābt. Vecenīte teikusi:

„Vai meitiņ, tas ir grūts darbs — tev veselus septiņus gadus tad jāpaliek mēmai.”⁴

Bet ķēniņa meita tā mīlējusi savus brāļus, ka ar mieru

¹ svilpe, svilpīte — no koka zariņa gatavots pušams mūzikas instruments

² nozudis kā ūdenī — pēkšņi pazudis bez pēdām, nevar sameklēt

³ ērglis — plēsīgs putns, kas parasti dzīvo kalnos, grūti pieejamās vietās

⁴ mēms — bez valodas

visu mūžu palikt mēma, lai tikai glābtu brāļus. Tā aizgājusi mežā, uzkāpusi lielā ozolā un noņēmusies nerunāt ne vārda. Septiņi kraukļi nesuši katru dienu ēst, un tā nu viņa dzīvojusi, ne vārda pār lūpām nelaizdama.¹

Tā māsa nodzīvojusi jau veselus sešus gadus, nācies jau septītajā gadā. Te vienu dienu ķēniņš ar saviem kalpiem un sulaiņiem izgājis mežā medīt. Medījuši, medījuši, kamēr nomaldījušies un nonākuši pie lielā ozola. Ieraudzījuši, ka ozola galā sēž skaista princese. Ķēniņš nu līcis princesi nonest lejā un tūlīņ pazinis savu meitu. Prasījis, kādēļ viņa nākusi uz mežu un kāpusi ozolā, bet šī nekā neatbildējusi. Ķēniņam nu bijuši lieli brīnumi, jo viņa meitai tak valoda sprēgāt sprēgājusi,² bet nu uz reizi mēma. Meitu veduši uz pili. Arī pati ķēniņiene nevar brīnīdamās nobrīnīties par savu meitu. Bet kā nu ir, ir — neko darīt.

Kopš ķēniņa meita pārvesta mājās, katru dienu pils dārzā sākuši laisties septiņi kraukļi. Tie salaidušies ķēniņa meitas ābelē un kaut ko pie sevis runājuši. Ķēniņš nu sasaucis visus savus gudros un līcis iztulkot, ko kraukļi runā. Gudrie gājuši dārzā vienu dienu, otru dienu un trešo dienu, bet nekā saprast. Ķēniņš nevarējis paciest, ka nedabū zināt, ko kraukļi runā, un izolījis pa visu zemi lielu samaksu tam, kas varēs pateikt, ko septiņi kraukļi viņa dārzā runā. Gaidījis labu laiku, bet kā neviens neradies, tā neradies.

Te vienu dienu pie ķēniņa ienācis kāds pasaules staigātājs un teicis, ka viņš gan zinot, ko kraukļi runā. Ķēniņš nu solījis šim daudz naudas par pateikšanu, bet šis drīzāk nepateikšot, kamēr ķēniņš neapsola savu meitu par sievu un pusvalsti pūrā.³ No sākuma gan ķēniņš negribējis tā ielaisties, bet, kad nu cits neviens negadījies, kas pateiktu, ko kraukļi runā, un pats arī iedomāties — kas tad cits lai viņa mēmo meitu ņem par sievu, tad bijis ar mieru. Nu ceļinieks iavedis ķēniņu dārzā un stāstījis:

¹ ne vārda pa lūpām nelaist — nerunāt neviena vārda

² valoda sprēgāt sprēgājusi — runājusi: veikli un asprātīgi

³ pusvalsti pūrā — pēc kāzām iegūst tiesības valdīt par pusi karaļa valsts

„Tie septiņi kraukļi ir visi viena ķēniņa dēli. Tēvs viņus kādreiz padzinis, un tie aizgājuši pasaulē. Bet tam pašam ķēniņam bija meita. Meitai kļuva brāļu žēl, un viņa gāja tos meklēt. Meklēja, meklēja, un atrada. Bet tad visi septiņi brāļi kļuva par kraukļiem, un māsa kļuva mēma. No tā laika drīz būs pagājuši septiņi gadi, un tad māsa būs atkal vesela — runās kā lakstīgala, un septiņi kraukļi kļūs atkal par ķēniņa dēliem. Bet tagad visi kraukļi spriež ko darīt — vai iet atpakaļ pie tēva, kur māsiņa tos gaida, vai iet atkal pasaulē, kur māsiņa tos vairs neredzēs.”

Ķēniņš tūlīn sapratis, ka tie ir viņa septiņi dēli, un izsaucies:

„Kaut jel dēli zinātu, ka es viņus tagad ļoti gaidu un nāktu atpakaļ!”

Pa to laiku jau septiņi gadi pagājuši. Tiklīdz ķēniņš tā izteicis, visi septiņi kraukļi kļuvuši par ķēniņa dēliem, un ķēniņa meita izskrējusi no pils, atkal runājusi un ļoti priecājusies par saviem brāļiem. Visu to redzot, pašam ķēniņam sākušas vai asaras birt, un viņš lūdzis dēlus, lai tie viņam piedodot. Dēli bijuši ļoti pateicīgi savai māsiņai un ceļniekam. Ķēniņa meita kļuvusi ceļnieka sieva, un nu visi dzīvojuši laimīgi un priecīgi. Tikai ceļnieks vairs nav ņēmis pusi no visas valsts, kā to bija prasījis, bet visu ķēniņa valsti sadalījuši astoņās līdzīgās daļās tā, lai katram dēlam un meitai iznāktu sava tiesa.

Drīz arī visi ķēniņa dēli apprecējušies. Uz kāzām tie atveduši arī vecenīti, kas dzīvojusi meža mājiņā, un nelaiduši vairs prom. Un, ja viņi nav miruši, tad visi dzīvo vēl šodien laimīgi un priecīgi.

Tautas pasaka

Ābeļziedā

Iejāja ziedonis¹
Pa dārza vārtiem,
Apbēra ābeli
Ziediem balt-sārtiem:
 E ku,
 Še ku
Daiļa²tā stāvi

Iegāja māsiņa
Pa dārza vārtiem,
Apbīra māsiņa
Ziediem balt-sārtiem:
 E ku,
 Še ku
Daiļa tā stāv!

Vilis Plūdonis

¹ziedonis — pavasaris

²daiļa — skaista

Skaties abām acīm,
klausies abām ausīm

Rasas princesīte

Mazā rasas princesīte,
bālā¹ pusnakts varvīksnīte,²
cik tevniecīgs viss un mazs —
tīri kā viens it nekas.

Nelikst asniņš,³ kur tu eji,
netrūkst tīmeklīt's,⁴ kur deji,
ak — tik brīnišķīgi mazs
ir tavs mazais it nekas!

Teic, kur tik daudz pārļu ņēmi —
bērtin apbērt visu zemi?
„— Viss mans mazais it nekas
ir tik zvaigžņu asaras —”

Fricis Bārda

Sunīt's man palīdzēja

Ai baltā māmuliņa,
Ielej pienu bļodiņā!
Tad es skaisti padziedāšu,
Raibas govīs ganīdama.

Sunīšam maizes devu
Pa lielam gabalam:
Sunīt's man palīdzēja
Brāļa govīs paganīt.

Lai bij grūti, kam bij grūti,
Grūt' mazam ganiņam:
Līst no gaisa, nāk no koka,
Viss ganiņa mugurā.

Tautasdziesmas

¹ bāla — blāva, nespodra

² varavīksne — saules gaismas staru spektrs, kas rodas, ja atmosfērā saules stari iet caur lietus pilieniem

³ asns — sēklas dzinums

⁴ tīmeklis — zirnekļa tīkls

S. Skinnare

Kāds šodien laiks

Kad māte rītos modināja, Anneles pirmais vārds bija:
— „Kāds šodien laiks?”

Un mātei arvien bija laba teikšana.¹

Ja bija saule, tad tā bija tāda saule, kādas nekad nebija bijis: tā lidinājās tieši pa zemes virsu.

Ja bija lietuss, tad tas bija tāds jauks, silts lietuss, kas tik tā vien mirdzināja,² rasināja³ un visu lielu audzināja.

Ja bija vētra ar lietu, tad tā arvien bija tā labā vētra, kas aizdzen mākoņus un atdod sauli.

Bet, ja bija jau lijis divas, trīs vai vairāk dienu no vietas, tad modināmais rīts bija taisni tās dienas rīts, kas nu atdos sauli un darīs visām bēdām galu.

Laiks arvien bija labs un gaidīja tikai ganīti⁴ laukā.

Ai rīti, rīti ar savu agro celšanos! Arvien, kad pašlaik bija iebrists tai dziļākajā miega upē, sauca augšā. Galva jau dzirdēja, bet kājas un rokas neparko negribēja klausīt un celties, tās gulēja kā nosistas.⁵

Un tāpēc bija arī katru rītu tā jautāšana par laiku. Taču tik ilgi, kamēr sarunājās ar māti, varēja novilcināt un palaisties miegam. Un pēc tam varbūt vēl kādu drusciņu gaidīt, vai mātei vēl nebūtu kāda teikšana.

Bet nē! Tā bija aša kā zibens⁶ un, kā parasts, paslavējusi gaidāmo dienu, uzsauca: „Celies, celies!”

Anna Brigadere — Dievs, daba, darbs

Sakāmvārdi:

Laiciņš kā piens.

Lietuss līst, ka plīkš vien.

Pēc lietuss saule spīd.

Saule jau gabalā, bet tu vēl pa gultu.

Saule pa zemes virsu staigā.

¹ teikt — sacīt; arī slavēt, lietot

² mirdzināt — spīdēt

³ rasināt — liet, slacīt

⁴ gane — meitene, kas uzrauga, ganībās mājlopus

⁵ nosistas — beigtas

⁶ aša kā zibens — šeit: māmiņa bija ļoti ātra, steidzīga

Miklas:

1. Divi lieli strīdējās:
Kā viens nāk,
Tā otrs bēg. | 2. Ne čiku, ne grabu,
Labrīt! pie loga.
3. Kas lec un iet bez kājām? |
|---|--|

Zirgs

Baibas tētis ļoti kopā¹ savu auto mašīnu. Katru brīvu brīdi viņš ap to noņemās?² Spodrināja, mazgāja, pārbau-
dīja. Baibai patika tētim palīdzēt. Tās bija viņu abu
kopīgās stundas. Baiba varēja prasīt visu, kas viņu
ziņkāroja.³ Tētim bija laika diezgan atbildēt.

Baibas draudzene Anna pārskrēja pār ceļu.

„Nāc spēlēties!” viņa sauca.

„Ne tagad, man jāpalīdz tētim,” Baiba atteica. Ne par
ko viņa nebūtu atdevusi šos jaukos brīžus kopā ar tēti.

„Kādēļ tavs tēvs mūžīgi berž to mašīnu?” reiz Anna
dusmīgi vaicāja.

„Mašīna jākopj!” Baiba atbildēja taisni tā, kā to sacīja
tētis.

„Kādēļ? Kad nolietosies, nopirks jaunu!” Anna kļiedza
tā, ka visa iela noskanēja.

Baiba sāka domāt, ka draudzenei taisnība. Viņa ar tēti
varētu būt kopā arī pasēžot uz mājas kāpnēm vai
aizstaigājot līdz parkam.

„Kādēļ tu, tēti, vienmēr noņemies ar to mašīnu?”
Baiba sestdienā noprasiņa tētim. „Mēs labāk varētu aiziet
līdz parkam. Pa ceļam parunātos un parkā paspēlētu
bumbu.”

Tētis pasmaidīja tik siltu smaidu,⁴ kādu smaidīt prata
tikai viņš.

„Redzi, meitiņ, šis auto ir man tas pats, kas kādreiz
tavam vectēvam dzimtenē bija zirgs.”

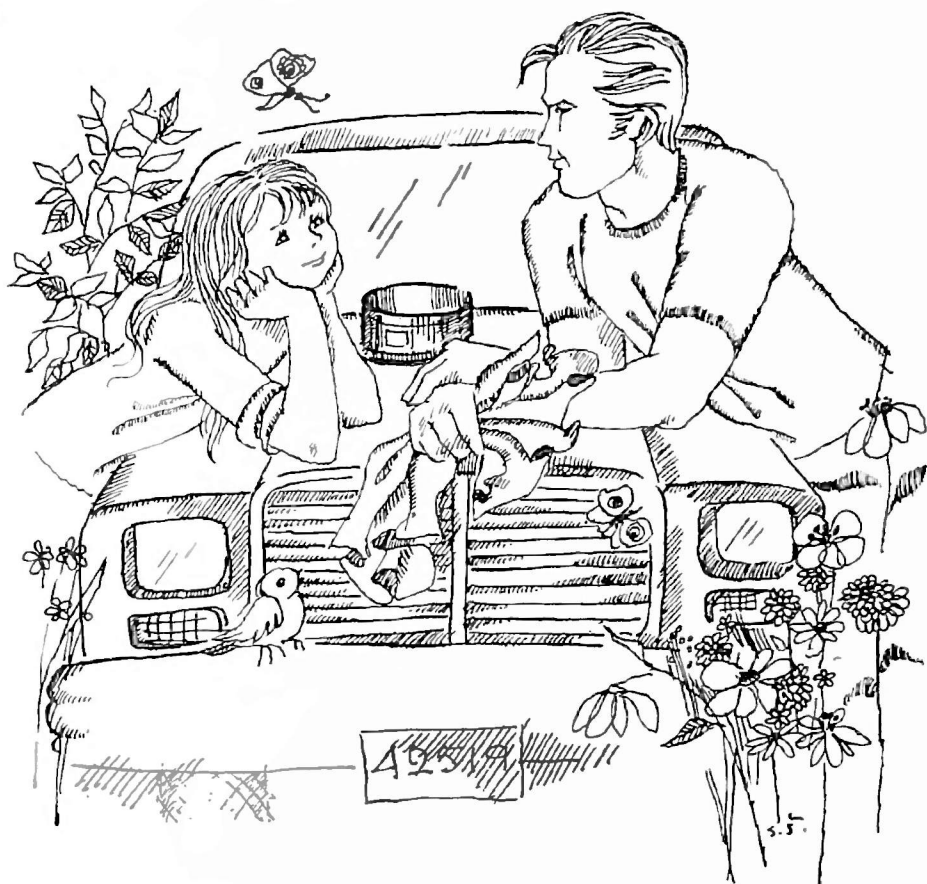
„Zirgs — uz riteņiem!” iesaucās Baiba smiedamās.

¹ kopt — glabāt; šeit: turēja tīru un kārtībā

² noņemties — strādāt, ilgstoši, grūti strādāt

³ ziņkāroja — šeit: visu, kas viņai interesēja

⁴ silts smaids — mīļš smaids

„Jā, mans zirgs ir uz riteniem. Kad mans tēvs dzīvoja Latvijas laukos, viņam bija četri zirgi. Skaistu zirgu var pārvērst noplukušā¹ lopiņā, ja to nekopj. Arī mums tur laukos bija viens otrs noplucis bērītis.² Tomēr — visumā — latviešu zemnieks savu zirgu mīlēja un kopa. Katra vīra lepnums bija stalts,³ labi barots un kopts kumeljš. Par kumeljiem mēs bieži saucām savus pieaugušos zirgus. Arī latviešu tautasdziesmas dzied par kumeliņu. Ar kumeliņu latvietis sarada⁴, zemes vagu dzenot,⁵ izjājot

¹pārvērst noplukušā — kļūt nekopts, panīcis

²bērītis — bērns zirgs: brūns zirgs ar melnām krēpēm un melnu asti

³stalts — taisns

⁴sarast — sadraudzēties

⁵dzenot — vagu dzīt — šeit: apārot tīrumus

līgavu lūkoties un lepojās braukdams ciemos. Vai tu vari iedomāties, cik skaisti spīdēja kumeļa spalva, kad tā bija notrīta, un cik stalti cēla galvu labi barots kumelš? ”

Tas viss izklausījās jauki, un Baiba iedomājās, ka tēva auto ir stalts kumelš. Viņa un tētis to nu spodrināja un kopa.

Jauko iedomu izpostīja Anna.

„Redzi, kā tu esi nolējusies ar ūdeni! Ko tu tur kasies¹ ap to auto!”

Jā, patiesi, auto nebija zirgs. Baiba nolika ūdens šļūteni zemē un paskatījās uz tēti.

„Auto nav dzīvs,” viņa teica, „un es tev vairs nepalīdzēšu. Zirgs uz riteniem tomēr nav zirgs!”

Tētis atglauda no sasvīdušās pieres matus un gaiši iesmējās.

„Tiesa — mēs te pilsētā nezinātu, kur likt kumeļu. Ar zirgu pilsētas kalnā vēl pārvadā tūristus, bet man auto aizvieto zirgu. Bez šaubām, es nemīlu auto, kā mīlēju savu kumeļu. Bet mans tēvs teica: „Ja tev kas pieder, kop to, kā savu zirgu koptu.” To es daru ar savu auto.” Baiba palūkojās vēlreiz uz tēti.

„Kad es izaugšu un pelnīšu pati, tad tev uzdāvināšu zirgu ar visu farmu.² Lai tev vecumdienās būtu pašam sava māja kā Latvijā bija. Tur tu varēsi noņemties ar savu kumeļu, un tev būs arī dārzs, kurā audzēt skaistas puķes . . .”

„ . . . un kāpostgalviņas,” Baibai aiz muguras iesmējās māmuļa.

„Tādi sapņi ir ļoti jauki, meitiņ. Vari būt droša, — tavu sapņu farmu tētis koptu tikpat rūpīgi kā tagad savu auto.”

„Cik jauki ir, ka varu būt kopā ar tēti šajā pilsētas „kumeļa” apkopšanā,” domāja Baiba, „un — gan jau kādreiz mans sapnis arī piepildīsies.”

Irma Grebзде

¹ kasies — šeit: ko tu tik daudz strādā?

² farma — lauku saimniecība Amerikā

Tautu dēla kumeliņš

Uz tā mana kumeliņa
Ūdens lāse¹ nestāvēja:
Pats es savas stallā² durvis
Ik rītiņu virināju.³

Sniegi, vēji putināja
Ap to manu kumeliņu;
Vilku svārkus no muguras,
Sedzu savu kumeliņu.

Tautasdziesmas

Bite nesa medutiņu
Kam tie kalni, kam tās lejas,
Kam tie kupli ozoliņi?
Rudziem kalni, miežiem lejas
Bitēm kupli ozoliņi.

Bite nesa medutiņu
Ar ozola kanniņām.
Nes, bitīte, nodzerties
Zeltītā krūzītē!

Tautasdziesmas

Miklas:

1. Mazs mazs vīriņš,
Ass ass cirvītis.
2. Maza maza mājiņa,
tūkstošiem dzīvo iekšā.

¹lāse — pile, piliens

²stallis — ēka zirgu mitināšanai

³virināt — vērt

Medus kūka

Plāvā gatavojās skriešanas sacīkstēm. Skudras¹ čakli ņirbināja² kājas, vaboles³ vingroja rītos un vakaros, bet no visiem kukaiņiem visvairāk trenējās⁴ simtkājis⁵ Strīpains.

Uzvarētājam kā balvu bites apsoliņās ziedot medus kūku. Strīpains ļoti vēlējās to iegūt. Tādēļ viņš skrēja ik dienas, kamēr aizkusa — atpūtās un skrēja atkal.

Strīpainim likās, ka trenēšanās vien nenodrošinās panākumus. Viņš kļuva mānīcīgs un pieteica vardei.⁶ „Turi sacīkšu dienā par mani īksti!”

„Labprāt,” varde apsoliņās.

„Ja es uzvarēšu, tu dabūsi gabalu no manas medus kūkas!” Strīpains solīja.

„Šaubu nav, tu uzvarēsi!” varde apgalvoja.

Šāda runa Strīpainim ļoti patika.

Lai nodrošinātu viņa panākumus, varde sāka turēt īksti jau trīs dienas pirms sacīkstēm.

„Kas tev lēcies?” gliemezis⁷ brīnījās, vardi ceļā saticis. „Izmežģīji pirkstu?”

„Ai nē, turu īksti Strīpaina uzvarai. Viņš man apsolija gabalu medus kūkas, ja sacīkstēs uzveiks pretinieku.⁸”

„Tā, tā,” gliemezis kļuva domīgs. Arī viņš neapņienātu gabalu izslavētās kūkas. Bet kā pie tās tikt? „Strīpains no dabas paskops. Nav nekādu cerību, ka viņš balvu izdāvās citiem,” gliemezis prātoja. Bet tad viņš atrada atrisinājumu. Uzmeklējis Strīpaini, viņš teica:

„Esmu dzirdējis, ka, aplienot trīs reizes ap slapju akmeni, varot nodrošināt uzvaru sacīkstēs.”

¹ skudra — kukainis, dzīvo vecos kokos, zemē vai īpaši sanestos pūžņos

² ņirbināt — ātri kustināt

³ vabole — kukainis

trenēties — vingrināties

⁴ simtkājis — kukainis, kas mīt mītrās vietās, zem kritušiem kokiem, aiz koku mizām

⁵ varde — aukstasiņu dzīvnieks

⁶ lēkties — notikt, gadīties

⁷ gliemezis — dzīvnieks vēderkāju grupā, ar mājīgu uz muguras

⁸ pretinieks — ienaidnieks, sāncensis

Strīpainis kļuva ļoti domīgs. „Tas var būt. Žēl, ka man tas nav iespējams, jo visi slapjie akmeņi atrodas ūdenī un tur es labprāt neeju.”

„Es to varētu izdarīt tavā vietā,” gliemezis piedāvājās, „tu taču neaizmirsīsi manu draudzīgo pakalpojumu, kad uzvarēsi!”

„Es tev došu gabalu medus kūkas,” Strīpainis apsollja, un gliemezis, ļoti apmierināts, devās prom.

Ziņas plāvā ātri izplatījās, Strīpainim radās daudz draugu un labvēļu,¹ kam ienāca prātā visādi māņi,² kas varēja nodrošināt uzvaru. Pie Strīpaina ieradās zirnekļi ar sievu, pele ar septiņiem bērniem, atļaidās tauriņš un maijvabole, un Strīpainis katram apsollja gabalu medus kūkas.

Sacīkšu rītā viņš jutās spīrgts un spēcīgs, kopā ar skudrām un vabolēm viņš devās uz startu.³

¹ labvēlis — laba vēlētais

² māņi — mānticība

starts — vieta, no kuras sākas sporta sacīkstes

„Ienemiet vietas!” rūca dundurs.¹

„Gatavi!” — simtkājis izstiepās kā stīga.

„Plauks!” liepas lapā izsprāga caurums, un dalībnieki metās uz priekšu. Strīpains skrēja, kājas ņirbinādams, bet melnā vabole turējās viņam blakus. Strīpains gura.² Tad viņš iedomājās medus kūku, saņēma pēdējos spēkus un kā pirmais rāva zirnekļa pavedienu.³

Skatītāji gaviļēja.⁴ Draugi apsveica Strīpaini. Dundurs viņam svinīgi pasniedza medus kūku. Apaļa kā āboliņa galviņa, tā saldi smaržoja. Uzvarētājs lepns un laimīgs, draugu pavadīts, devās mājās.

Bridi pārrunājuši par sacīkstēm un cildinājuši uzvarētāju, daži viesi aizgāja, bet varde, peles, zirneklis, tauriņš un maijvabole grozījās vēl turpat.

Strīpains kļuva nepacietīgs. Viņš labprāt aizvadītu draugus, lai netraucēti mielotos ap medus kūku.

„Es esmu noguris!” viņš sūdzējās, cerēdams, ka ciemiņi ies prom.

„Tev derētu stiprināties⁵” varde laipni teica, „lūk, te ir medus kūka, no kā arī man gabaliņš apsolīts.”

Strīpainim pēc uzvaras solījums bija gluži aizmirsies. Kad varde pati atgādināja, viņam cits nekas neatlika, kā nogriezt viņai trijstūrīgu gabaliņu.

„Tu to esi pelnījusi,” viņš teica, apspiezdams nopūtu.

„Es arī!” piebalsoja gliemezis. „Es līdu trīs reizes ap slapjo akmeni!”

Arī gliemezim nevarēja atteikt.

„Mēs lēcām uz labās kājas, lai tu uzvarētu,” pelēni pīkstēdami spiedās ap medus kūku. Kad Strīpains nogrieza gabalus pelei un viņas bērniem, lielā kūka redzami saplaka. Strīpains domīgi raudzījās atlikumā, bet zirneklis panācās priekšā: „Tu nebūsi mūs aizmirsis.”

Strīpains grieza vēl. Uzvarētājam neklājas aizmirst labvēļus. Tā viņš smagu sirdi šķīrās vēl no diviem kūkas gabaliem. Atlika tikai viens trijstūritis un pats viducītis.

¹dundurs — kukainis

²gurt — nogurt, piekust

³pavediens — šeit: zirnekļa veidots diegs

⁴gaviļēt — priecāties

⁵stiprināties — dzert, ēst

„Redz, tas mans gabaliņš!” veiklā maijvabole iesaucās un pakēra pēdējo trijstūrīti, kamēr Strīpainis paspēja ko iebilst.

„Un es?” tauriņš pieteicās.

„Pats redzi,” Strīpainis tikko valdīja dusmas, „visi kūkas gabaliņi izdāvāti!”

„Es apmierināšos ar viducīti!” Tauriņš pakēra pēdējo atlikumu un aizlaidās.

„Mana medus kūka!” Strīpainis žēlojās — vērdamies tukšajā paplātē.

Kādēļ tu sūdzies?” sienāzis pabāza galvu pa logu. „Paša vaina! Būtu uzticējies vairāk saviem spēkiem, nemeklēdams atbalstu draugos, pats mielotos ap savu medus kūku.”

Strīpainis atzina, ka sienāzim taisnība.

Nogurušās kājas staipīdams, viņš devās gulēt neēdis un miegā dzirdēja, kā draugi pļavā slavēja gardo medus kūku.

Mirdza Timma

Vakars

Vējiņš lapās čabina klusi,
Puķes gurdēni¹ galviņas liec,
Migla balta ielejās² vēlas,
Nobāl kvēlsārtais blāzmas³ zieds.

Zvaigznītes atnāk viena pēc otras,
Svecītēm rociņās stājas uz vakts;⁴
Mīļa un lēna kā māte pie bērna,
Nesdama mieru, tuvojas nakts.

Kārlis Skalbe

Brinišķīgais ceļojums

„Es gribētu lidot ar raķeti,” teica Pēteris. Viņš stāvēja pie loga un vēroja zvaigznes debesis. „Atnāc, tēt, apskaties, cik debesis ir skaistas!”

„Vai tev nebūtu bailes lidot tik tālu prom no mums?” pasmaidīja tētis, pie loga pienākdams.

„Varbūt drusku bailes būtu, bet raķetes vienmēr atgriežas atpakaļ,” prātoja zēns. „Atceries, mēs taču kopā televīzijā redzējām, kā raķešu braucēji nolaižas ar izplētniem. Nekas ļauns viņiem nebija noticis!”

„Nu, nu,” zēna jūsmošanu pārtrauca tēvs. „Tā lieta nav tik vienkārša. Nekad nevar zināt, ko tu tur plašajā debesu izplatījumā satiksi!”

„Vai tu domā, ka augšā uz kādas zvaigznes dzīvo isti cilvēki?” šaubījās Pēteris.

Arī māmiņa bija pienākusi pie loga. „Daži saka, ka izplatījumā varētu dzīvot būtnes pavisam savādākas kā uz zemes,” viņa teica.

¹gurdens — lēns, noguris

²ieleja — ieplaka, iegrava

³blāzma — atspīdums, atmirdza

⁴vakts — sardze

„Es arī esmu dzirdējis, ka cilvēki tur zaļi un ar ragiem, bet tas mani nemaz neatbaida. Es tomēr kādreiz lidošu ar raķeti!” apņēmas zēns. „Bet saki, tēt, kā raķetes spēj lidot tik ātri?”

„Tā ir samērā vienkārša lieta,” tēvs paskaidroja un uzpūta vienu no Pēterā baloniem. „Lūk, uzpūšot balonu, es gaisu saspiežu mazā tilpumā.

„Un ja tu palaidīsi balonu vaļā, tas ar lielu troksni aizskries istabai pāri,” smējās Pēteris.

„Tieši tā,” teica tētis un pasvieda balonu gaisā. Abi vēroja, kā balons aizvirpuļoja un, izlaidis gaisu, nokrita zemē mazs un lēngans. „Lūk, raķetēm ir ļoti daudz šādas enerģijas.”

Sarunu par raķetēm pārtrauca māmiņa, jo bija gulētiešanas laiks.

„Saldus sapņus!” teica tētis. „Parunāsimies par raķetēm atkal rītdien!”

Gultā Pēteris vēl ilgi domāja par raķetēm . . . Pēkšņi kāds kļauvēja pie loga.

„Nāc, nevilcinies, es tevi drusku pavizināšu,” teica svešs vīrs sidraba uzvalkā. Pēteris piecēlās gultā sēdus.

„Kur tu gribi lai es eju?” zēns šaubījās.

„Iet mēs neiesim nekur,” teica svešais. „Mēs lidosim ar raķeti — lūk, tepat tā ir pie tava loga.” Zēns patiešām tagad ievēroja lielu spožu raķeti.

„Pasteidzies nu!” vīrs teica un sniedza zēnam sidraba uzvalku. „Velc to mugurā.”

„Kā tu zināji, ko es tik ļoti biju vēlējies?” gērbdamies izsaucās Pēteris, bet svešais neatbildēja. Viņš palīdzēja zēnam izkāpt pa logu un iekāpt raķetē. Drīz abi bija iesprādzējušies sēdekļos, un raķete ar lielu troksni pacēlās gaisā. Jau pēc dažiem mirkliem zemes lode apakšā izskatījās kā košs Ziemsvētku eglītes rotājums. Pēterim bija grūti ticēt, ka viss bija noticis tik ātri. „Kur tad mēs brauksim?” viņš svešajam jautāja.

„Es zinu kādu planētu, kur ir daudz skaistu radījumu. Gribu tos tev parādīt.”

„Vai tie ir tādi vīriņi ar zaļiem ragiem?” šaubīgi jautāja zēns.

„Kāpēc tā tu domā?” smējās svešinieks. „Cilvēki uz zemes gan nekā nezina!”

„Kādus radījumus mēs redzēsim?” jautāja Pēteris, bet svešinieks tikai smaidīja.

„Ēdisim labāk šokolādi,” viņš teica un sniedza zēnam gabaliņu. Bet pirms Pēteris varēja šokolādi saņemt pirkstos, tā uzlidoja gaisā.

„Es taču biju pavisam aizmirsis,” nopūtās Pēteris. „Izplatījumā nav vairs zemes pievilksšanās spēka, tādēļ viss ceļas gaisā.”

„Vai drikstu atraisīt jostu un aizpeldēt šokolādei pakal?” jautāja zēns.

„Labāk nē,” teica Pētera draugs. „Drīz būsime klāt!”

Patiešām, pēc īsa brīža raķete ar vieglu pieskārienu bija nolaidusies.

„Tagad vari atsprādzēt jostu,” skubināja vīrs. „Mēģini izkāpt no raķetes.”

Pēterim tas nebija divreiz jāsaka, bet no raķetes izkāpt nebija nemaz tik viegli. Svešais smējās, vērojot kā Pēteris

ar lieliem palēcieniem mēģināja nokļūt zemē pa raķetes kāpnēm.

„Liekas, it kā mani kāds turētu gaisā,” zēns prātoja. „Te taču arī ir ļoti mazs zemes pievilkšanas spēks!”

„Nekas, kad nokļūsi zemē, staigāšana būs vieglāka,” mierināja Pēteri svešais.

Zēns ievēroja, ka planētas virspuse bija apklāta ar dubļiem.

„Es taču nosmērēšos,” viņš sūdzējās. „Māmiņai nepatīk, ka kāpju dubļos!”

„Kāp vien,” skubināja vīrs. „Savādāk uz priekšu netiksi, tik lēkāsi augšā, lejā.”

Patiešām, dubļos iekāpis, Pēteris varēja paiet pavisam labi, jo planētas dubļi viņam palīdzēja pieturēties pie zemes.

„Paskaties,” svešais rādīja. „Šeit nu ir tie radijumi, par kuriem tev stāstīju!”

Zēnam no brīnumiem izplētās acis. Viņš atradās tādā kā puķu mežā, tikai puķes locījās un staigāja uz priekšu un atpakaļ... Tuvāk ieskatoties, zēns ievēroja, ka ziedlapas bija veidotas kā no šokolādes, bet ziedu vidiņi, — kā no spīdīga, krāsaina cukura. Atcerēdamies pazaudēto šokolādi raķetes braucienā, zēns pieskārs kādai ziedlapai un gribēja gabaliņu nolauzt.

„Vai, vai,” svešais kratīja ar pirkstu. „Vai tu vienmēr svešās mājās kautko ņem bez piedāvāšanas?”

Pēteris nokaunējās, bet tūlīt negadījumu aizmirs, jo skats bija tik brīnišķīgs.

„Kāpēc puķēm brūnas ziedlapas un krāsaini vidiņi — gluži otrādi kā pie mums!” viņš brīnījās.

„Palūko, apskati ziedlapu tuvāk, tikai nelauz to,” teica svešais.

„Ziedlapas ir veidotas no bieza akmens,” zēns pārsteigts izsaucās.

„Tā tam jābūt,” svešais teica. „Pašlaik šeit ir vēla pēcpusdiena. Saulei norietot, iestāsies milzīgs aukstums.”

Pēkšņi brūnās ziedlapas sāka aizvērties, un Pēteris nodrebējās.

„Dienas vidū atkal ir ļoti, ļoti karsts. Aizveroties

akmens ziedlapas pasarga šīs skaistās būtnes no lielajām temperatūras maiņām.”

„Brr . . . man ir auksti,” Pēteris drebinājās un skriešus devās atpakaļ uz raķeti. Skrienot viņš paslīdēja dubļos — un pamodās pats savā istabā uz grīdas.

„Laikam taču šis brīnišķīgais piedzīvojums bija tikai sapnis,” zēns domāja. „Bet tētim man būs gan daudz ko stāstīt . . .” Tad viņš ierāpās atpakaļ gultā, sakārtoja segas un atkal saldi aizmiga.

Māra Straumane

Agrā vasara

Ielās, namos, dārzos
Visur ceriņi,¹
Ziediem nobiruši
Visi celiņi.
Bišu²sanēšana³
Dārziem cauri slīd,
Gaiša svinēšana⁴
Kastaņsviecēs⁵spīd.

Kārlis Skalbe

¹ceriņi — košumkrūms

²bite — kukainis, kas sanes medu

³sanēt — zuzēt, sīkt

⁴svinēt — svētīt svētkus, atzīmēt jubileju

⁵kastaņsvieces — šeit: kastaņa ziedi

Jāņi¹

Šogad mēs braucām uz latviešu bērnu nometnes talku jau jūnija vidū.

„Pastrādāsim, tad līgosim,” tētis teica. „Priecāšanos nopelnīsim;² mūsu senči³ arī tā darīja.”

Nedēļu pirms bērnu nometnes sākšanās pensionāriem tur bija paredzēta atpūta. Tādēļ mums līdz brauca arī vecmāmiņa. Pa ceļam uz nometni vecmāmiņa mācīja Jāņu dziesmas.

Visa laba Jāņu zāle,
Ko plūc Jāņu vakarā:
Papardīte, vībotnīte,
Sarkanais āboliņš.

„To dziesmu es jau zinu, vecmāmiņ,” es teicu. „Bet vai tu zini kādas apdziedāšanās⁴ dziesmas? Man ir dažas pierakstītas, nodziedi vēl kādas.”

Vecmāmiņa to darīja labprāt. Mēs dziedājām un smējāmies. Lai dziesmas neaizmirstos, es tās pierakstīju. Drīz bijām nometnē!

„Skriešu meklēt Līgu un Daci,” izsaucos un biju pirmā pa auto durvīm ārā.

„Jā, jā, tik neaizmirstiet nākt palīgā krāsot,” atgādināja māmiņa. „Šogad jums veiksies labāk, esat taču jau paaugušās!”

Ar darbu mums tiešām veicās lieliski. Nokastijām veco krāsu no ēdamzāles logiem un durvīm un sākām krāsot. Mazliet krāsu šoreiz izlēja vienīgi mūsu klases biedri Andris un Pēteris, kas atnāca uz laiciņu palīgā. Līdz pēcpusdienai bijām pabeigušas krāsot gandrīz visu ēdamzāles priekšpusi.

¹ Jāņi — latviešu svētki vasarā, 24. jūnijā, kad nakts visīsākā un diena visgarākā

² nopelnīt — saņemt algu par veikto darbu

³ sencis — priekštecis, tēvu tēvs

⁴ apdziedāšanās — dziesmu kara veids Jāņos un citās godībās. Nolūks izzobot pretējo pusi un izcelt savas puses labās īpašības

„Metīsim mieru,” es teicu, un Līga pievienojās.
„Iesim saplūkt puķes vainadziņiem!” viņa teica.

Nolikām kārtīgi darba rīkus un aizskrējām uz ezera pusi.

Pie ezera pļaviņā ziedēja sarkanais āboliņš² un pīpenes.³ Zemākās, mitrās vietās atradām arī neaizmirstelītes.

„Mēs tos zēnus pārsteigsim,” priecājāmies visas reizē.

Saule jau šūpojās zemu virs kalniem, kad izsalkušas gājām uz ēdamzāli. Talcinieces⁴ tur katru gadu rīkoja Jāņu mielastu.⁵ Pensionāru grupiņa pirmā ieradās ar Jāņu zālēm:

Sieru, sieru, Jāņu māte,
Tev ir govis laidarā.
Alu, alu, Jāņu tēvs,
Tev ir mieži tīrumā.

Dziesma sekoja dziesmai. Mums arī piedāvāja alu, bet mēs šaubīgi saskatījāmies un kratījām galvas. Siers gan mums garšoja.

Pēc mielasta ārā bija satumsis. Iedegās ugunskurs.

„Māmiņ, tu taču palīdzēsi mums dziedāt?” es rādiju pierakstītās apdziedāšanās dziesmas. „Es Līgai un Dacei arī iemācīju vārdus.”

Pie ugunskura vispirms dziedājām parastās Jāņu dziesmas. Nemanot māmiņa bija pačukstējusi mūsu nodomu dažām savām draudzenēm. Mēs sastājāmies grupiņā un rāvām valā:

Es atnācu raudzīties
Kaimiņmāju jaunus puīšus:
Vai steķēti, ēvelēti,
Vai ar cirvi apkapati.

¹vainadziņš — jaunavas galvas rota; šeit: ziedu vainags, ko pina Jāņos

²sarkanais āboliņš — augs, sarkaniem ziediem

³pīpene — margrietīņa, savvaļas augs

⁴talciniece — palīdzē, izpalīdzētāja

⁵mielasts — ēdiens, ar ko pacienā viesus

Puiši izskatījās pavisam apjukuši.¹ Pēteris raustīja savam tētim aiz svārkiem. Bet tad izrādījās, ka mans tētis arī zināja apdziedāšanās dziesmas, un tie paši apjukušie puiši varen ātri improvizēja:²

Kaimiņos, kaimiņos
Nav nevienas kleitu meitas,
Biksītēs, biksītēs
Tā kā pelnu maisiņos.

Mēs smaidot aplūkojām savu apgērbu un dziedājām tālāk:

Ai Jānīti, ai Jānīti,
Tavu garu deguntiņu:
Piecas vārnas³ satupušas,
Vēl ir vietas krauklīšam.⁴

Vīri pavisam braši atbildēja:

Jāņu māte bēdājās,
Kur būs ņemt maizes lāpstu.⁵
Mūsu meitām platas mēles,
Tur būs labas maizes lāpstas.

To dzirdot, mana māmiņa ātri pačukstētēja, kā mazliet pārmainīt nākošo dziesmu. Smejoties mēs rāvām vaļā:

Oļģertam, bāliņam,
Uz parāda būda⁶ pirkta.
Jau būdiņa sabrukusi,
Vēl parāds nemaksāts!

¹apjukt — apmulst, apstulbt

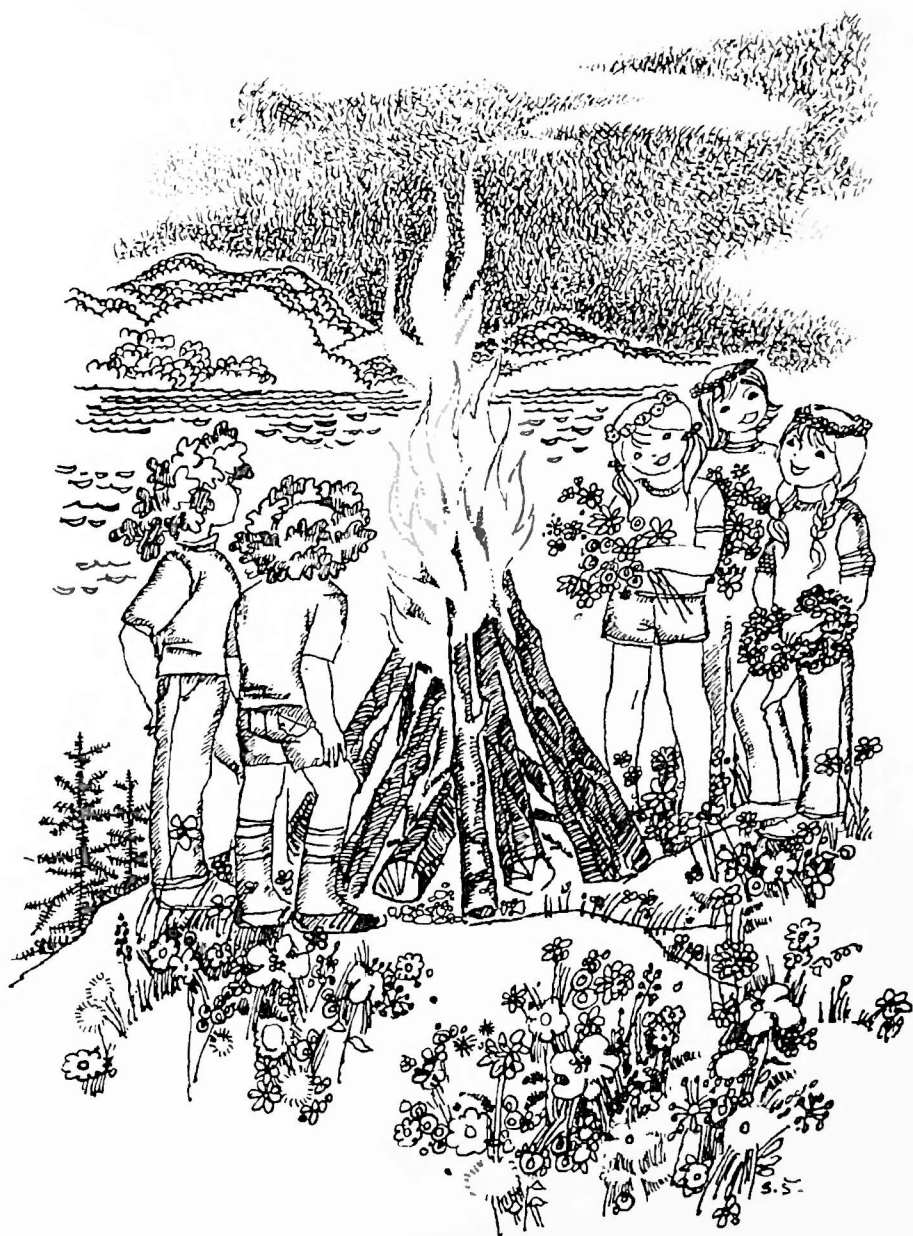
²improvizēt — brīvi, iepriekš nesagatavojoties, nepārdomājot kaut ko darīt

³vārna — putns

⁴krauklis — melns putns

⁵maizes lāpsta — līze, koka lāpsta, ar ko šauj maizi krāsni

⁶būda — veca sakritusi mājiņa

Bet puīši nebija uz mutes krituši:

Līga savus garus matus
Reiz gadā izsukāja.
Tur nakšņiņu nakšņiņā
Peles bērnus audzināja.

Dziedājām vēl labu brīdi. Tad likās, ka sāk jau pietrūkt
dziesmu; vīri dziedāja:

Saderam mēs, tautiņas,
Saderam, saderam.
Neba mēs visu mūžu
Ienaidiņa turēsim.

Un mēs pievienojāmies ar nākošo pantu:

Ar Dieviņu sanācām,
Ar Dieviņu aiziesim,
Ar Dieviņu palieciē,
Lielī, mazi, veci, jauni.

Skaista skaista bija Jāņu nakts. Vecāki un bērni —
visi visi gājām ap ugunskuru rotaļās. Vēlāk sēdējām pie
ugunskura un dziedājām vēl un vēl. Tad ļaudis pamazām
izklīda. Ēdamzālē atskanēja deju mūzika. Ugunskurs
saruka.

„Pagājušā gadā lielie zēni lēca pāri ugunskuram,”
prātoja Dace. „Nezin, kur viņi šogad palikuši.”

„Pāri šādām oglītēm pārlēkt taču nieks!” lielījās Andris
un Pēteris.

„Labi, es uzlikšu vēl kādu pagali.” Es cēlos un
sameklēju sauju sausu skaidu.¹

Uzliesmoja atkal ugunskurs, un zēni saskatījās. Par
tukšiem lielībniekiem² viņi nedrīkstēja izlikties.

„Urrā!” mēs kliedzām un sitām plaukstas, kad viens

¹skaidas — rodas kokus zāģējot un cērtot

²lielībnieks — lielība, plātībnieks, mutes varonis

pakaļ otram zēni pārlidoja¹ ugunskuram. Dzirksteles vien nošķīda zem papēžiem.

„Nu jūsu kārta,” zēni smējās. Dace, Līga un es saskatījāmies un virzījāmies tālāk no ugunskura.

„Lec tu pirmā,” es piebikstīju Dacei.

„Nē, labāk lec tu!” Dace mani pagrūda.

No nepatīkamā stāvokļa mūs izglāba māmiņa. „Laiks visiem iet gulēt,” viņa stingri teica, „rīt atkal talkas diena.”

Gulēt gan vēl negribējām, bet nelīdzēja nekāda runāšana. Gājām uz mitni, kur jau agrāk bijām izklājušas guļammaisus.

„Kāpēc strādāšanai esam gandrīz jau pieaugušas, bet ligošanai vēl nē?” es skumji jautāju, bet neviens man neatbildēja. Arī mani drīz pārvarēja miegs.

Māra Straumane

Nāc nākdama, Jāņu diena

Pacel krēslu, Jāņu māte,
Lai sēžas Jāņu bērni:
Jāņu bērni piekusuši,
Jāņu zāles lasīdami.

Visas malas atspīdēja
Jāņu bērnu guntiņām;
Kalni, lejas atskanēja
No meitiņu ligošanas.

Labvakar, Jāņu bērni,
Nāciet droši sētiņā!
Netrūkst siera, ne maizītes,
Netrūkst salda alutiņa.

Jauni puiši, jaunas meitas,
Jāņu nakti neguliet,
Tad rītā redzēsīt,
Kā saulīte rotājas.

Kā tos Jāņus sagaidīja,
Kā tos Jāņus pavadīja?
Līgodami sagaidīja,
Līgodami pavadīja.

Tautasdziesmas

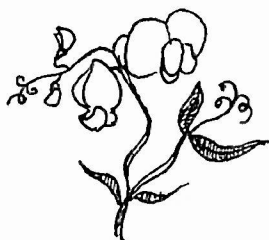
¹ pārlidot — šeit: pārlekt

Maza cilvēka vakara lūgšana

— Dieviņ, Tu esi tik liels un labs!
Tev elkoņi stipri un gaļi;
kad dienā tos sniedzi cauri mākoņiem,
Tu visus noglaudīt vari —
visgaļāko liepu pagalmā
un stārku, un Janku, un mani arī.
Dieviņ, man tagad nu miedziņš nāk,
jau circenīt's¹ krāsni kaļ gurdēnāk² — —
Kad aizmigšu — būsi tik labs tak, vai nē? —
man dārzā, zem ābeles, dobītē,³
tur, kur tas iespraustais kadiķīt's,⁴
viens cukurzirnītis iestādīts.
Un kamēr es pats būšu apgūlies,
viņš gribēs uzdīgt un paaugties . . .
Bet zeme tik cieta, un viņam varbūt
būs zaļo galviņu pacelt grūt', —
tad viņam gan, Dieviņ, Tu piepalīdz'! . . .
Bet zaķis ja atnāk, tad nelaid to klāt!
Rīt gribu ko labu Tev izdomāt . . .
Kā veļas nu miedziņš mīksts, smaržīgs un balts . . .
Tik saki vēl viņam, lai aug labi salds!

Fricis Bārda

¹circenis — kukainis, kas mīl dzīvot vecu māju virtuves pavardu tuvumā

²kaļ gurdēnāk — dzied lēnāk savu dziesmu

³dobe — sagatavota zeme sakņu un puķu audzēšanai; reizēm arī bedre

⁴kadiķis — paeglis, krūms vai zems skuju koks ar īsām skujām; šeit: tieva kadiķa maikste — kārts, pa kuru zirnītim augot vīties augšup

Mīklu atminējumi

Roka roku mazgā, abas baltas

Rudens mežā

1. Rieksts
2. Rieksts

Sēju rudzus, sēju miežus

1. Gājputni
2. Gājputni

Skaista mana tēvu zeme

Silkenriz

1. Zirneklis
2. Zirneklis
3. Zirnekļa tīkls

Saulīte ar zobiem

Pirmais sniegs

1. Sniegs
2. Sniegputenis

Ziema nāca raudādama

1. Kažoks
2. Kažoks

Sals uz Daugavas

1. Sals
2. Sals

Ziemas svētki, Lieladiena

1. Gads
2. Gads

Darbs darītāju māca

Māci mani, māmuliņa

1. Ratiņš
2. Stāvi
3. Atspole
4. Audekla aušana

Trīs gudrie amatnieki

1. Grāmata
2. Grāmata
3. Grāmata

Kaimiņi

1. Kaķis
2. Kaķis
3. Kāpostgalva
4. Vista
5. Prusaks

Kāds darbs, tāda alga

Strauja tek Daugaviņa

1. Upe
2. Upe
3. Upe

Ai bērniņi, ai bērniņi

1. Prāts

Tautasdziesmas par Lieldienām

1. Ola
2. Ola
3. Ola

Visi man labi bija, kad es pati laba biju

Vecāki un bērni

1. Mazs, pieaudzis un vecs cilvēks

Skaties abām acīm, klausies abām ausīm

Kāds šodien laiks?

1. Saule un mēness
2. Rīts; saules stari
3. Saule

Bite nesa medutiņu

1. Bite
2. Bišu strops

Paskaidroto vārdu alfabētisks saraksts

A

āboliņš	— savvaļas vai kultūras augs
acenes	— brilles
Aiviekste	— upe Latvijā
aizjoņot	— ātri aizskriet
aizkrāsne	— krāsns mūrītis, līdztekus grīdai izvirzīts līmenisks krāsns siltuma vads, kas bija iecienīts sēdēšanai
aizvirpuļot	— aizgriezties, aizriņķot
Alauksts	— ezers Latvijā
aleja	— gatve; iela, kuŗas malās aug koki
allaž	— vienmēr
apdziedāšanās	— dziesmu kuŗa veids Jāņos un citās godībās
apjukt	— apmulst, apstulbt
aplūkot	— apskatīt
apmaldīties	— nokļīst, pazust
apņemties	— solīties
apsēst	— pārņemt, uzbāzties, ielenkt
apskaust	— nenovēlēt, žēl, ka otram kas vairāk, labāks
apsvilināt	— apdedzināt
aptecēt	— apskraidīt
aptvert	— saprast, saturēt, apņemt
ar skubu	— ātri
arājs	— zemkopis, kas apaŗ laukus
arkls	— velkams darba rīks zemes apstrādāšanai
āre	— klājums
asns	— sēklas dzinums
atgaiņāties	— atvairīties, atkauties
atjaunošanās	— atdzimšanai; atgūt, nostiprināt ticību
atkala	— apledoјums ziemā
atkratīties	— atbrīvoties

atkusnis	— kad pēc sala laiks atmaigst — kļūst siltāks
atrežģīt	— atmezglot, atsiet
atspole	— laiviņas veida aužamais piederums ar spoli
atsvabināt	— atbrīvot
attīstīties	— izaugt
audeklis	— katrs audums, bet it sevišķi linu audums
audums	— drēbe, drāna
auļot	— ātri, lēcieniem skriet
azots	— svārku vai krekla krūšu šķēlums, ko senāk izlietoja kabatas vietā

B

bāla	— blāva, nespodra
bāliņš, bāleliņš	— neprecējies radu vīrietis
bārkstis	— villainei ap malu rotājumam pieausti vai piešūti krāsaini dzīpari (vilnas dzija)
bezdelīgactiņas	— augs — gaišiem mēli rozā ziediem
bēritis	— bērs zirgs, brūns zirgs ar melnām krēpēm un melnu asti
birzs	— bērzu mežs; arī jebkuŗš neliels lapu koku mežs
bīte	— kukainis, kas sanes medu
blāzma	— atspīdums, atmirdza
bodīte	— veikals
brangs	— liels, labs
brikšņi	— krūmiem aizaugušas ganības
brunči	— sieviešu svārki, lindraki
brūklenājs	— neliels krūmiņš, baltiem ziediem, sarkanām ogām un mūžam zaļām lapām
burzīt	— gumzīt, pūrcīt
bubināt	— murmināt, troksnis, ko taisa zirgs
būda	— veca sakritusi mājiņa

C

cekuls	— garākas spalvas vai mati galvas vidū
celtuve	— kuģojams līdzeklis, ar ko pārceļ braucējus un gājējus pāri upei

ceriņi	— ziedošs krūms
ciems	— Latvijas iedalljums, māju grupa, kam nebija pilsētas tiesības
cieši	— stingri, noteikti
cinītis	— neliels paaugstinājums pļavā, laukā, mežā
circenis	— kukainis, kas mīl dzīvot vecu māju virtuvēs, pavarda tuvumā
cirulis	— gājputns, kas rudenī lido — pārvietojas uz siltām zemēm, bet pavasarī atgriežas Latvijā

Č

čams, čems, čemurs	— uz viena kātiņa kopā saauguši rieksti, ziedi, ogas vai zari
čikstulis	— vārgulis

D

dadzis	— augs
daiļš	— skaists
desu lūķis	— desu lūkums
dēstīt	— stādīt
dēsts	— stāds
dialogs	— divu cilvēku saruna
dobe	— bedre; arī sagatavota zeme sakņu un puķu stādīšanai
dobums	— caurums
draiskule	— nebēdīga
draugs	— mīļš cilvēks, ar kuŗu dalās priekos un bēdās
drāzties	— ātri steigties
drusciņa	— kriptiņa, mazums
druva	— lauks, tīrums
dušināt	— klusi runāt
dundurs	— kukainis
dūnu spalvas	— zem segspalvām mīkstā pūka, kas glabā miesas siltumu
dūnu spilvens	— ar putnu spalvām pildīts spilvens
dzeģuze	— putns

dzenis	— putns
džentlmenis	— ļābi audzināts, krietns un pieklājīgs cilvēks
dzesināt (slāpes)	— padzerties
dzīpsla, cīpsla	— stiegraini un sīkstī ķermeņa audi, kas pievieno muskuļus kauliem
dzirksts	— dzirkstele; malkai degot, lec dzirksteles
dzīvīgums	— dzīvs, nemierīgs

E

elst, elsāt	— dziļi un smagi elpot
ērglis	— plēsīgs putns, kas parasti dzīvo kalnos grūti pieejamās vietās
esplanāde	— laukums pilsētā
eža	— druvas (tīruma) mala
ēvele	— darba rīks, koka apstrādāšanai — nogludināšanai

F

farma	— lauku saimniecība Amerikā
fraka	— goda svārki, žakete

G

gaitenis	— koridors
gājputni	— putni, kas pārvietojas rudenī un pavasarī
galoda	— rīks nažu, cirvju, izkopts asināšanai
gane	— meitene, kas uzrauga ganībās mājlopus
ganības	— pļava, kuņģa ganās lopi
gans	— zēns, kas uzrauga ganībās mājlopus
garlaicīgi	— neinteresanti
Gauja	— Latvijas upe
gauss	— lēns
gausties	— sūroties, žēloties
gavilēt	— priecāties
gliemezis	— dzīvnieks, vēderkāju grupā ar mājīņu uz muguras

grabināt	— kladzināt, plāpāt
grava	— šaura ieleja, ūdens izskalots grāvjevīdīgs padziļinājums
grābt	— dabūt, ķert, ņemt
grāvis	— izrakts šaurs kanālis ceļa malās, laukos vai pļavās, pa kuŗu novada projām lieko ūdeni
grēda	— garena, kārtīgi sakrauta kaudze
groži	— zirga aizjūga sastāvdaļa, ar ko braucējs vada zirgu
gruzdēt	— lēni degt bez liesmas
gulbis	— ūdens putns
guns	— guntiņa, uguns
gurdens	— lēns, noguris
gurstēt	— čirkstēt
gurt	— nogurt, piekust

G

ģints	— augu un dzīvnieku radnieka sistēmatikas vienība
--------------	---

I

iebilst	— runāt pretī, nepiekrīst, nepievienoties
iekšas darbi	— darbi, kuŗus lauku mājā darīja istabā: vērpšana, aušana, darba rīku gatavošana
ieleja	— ieplaka, iegrava
ieloks	— ar latvisku rakstu izrakstīts vai krāsā atšķirīgs malas rotājums audumiem
iestīgt	— iegrīmt, iemukt
ietve	— trotuārs, ielas daļa, kas paredzēta gājējiem
ieva	— krūms vai neliels koks, baltu ziedu ķekariem un spīdīgi melnām ogām
ieviesties	— iemesties, apmesties
ieziest	— iesmērēt
īgns	— saīdzis, neapmierināts
ilksis	— ratu un kamanu daļa, starp kuŗām iejūdz zirgu

improvizēt	— brīvi, iepriekš nesagatavojoties, nepārdomājot
irbīte	— putns
irt	— drupt, šķīst, zust
izkaptis	— darba rīks plaušanai
iznirt	— parādīties virs ūdens
izrakstīt	— olās iekasīt tautiskus rakstus, puķes u. c.
izravēt	— izraut nezāles
izsliet	— izstiept
izšķirt	— saprast

J

Jāni	— latviešu svētki vasarā 24. jūnijā, kad nakts visīsākā un diena visgarākā
jozt	— drāzties, ātri skriet
jūdze	— gaļuma mērs
jūdžu jūdzes	— daudz jūdžu
jūsmīgs	— pacilāts, priecīgs

K

kadiķītis	— paeglis, krūms vai zems skuju koks ar īsām skuļām
kambaris	— telpa, istaba
kamzolis	— adīta jaka
kauss	— trauks šķidruma smelšanai un dzeršanai
kavēties	— uzturēties, vilcināties
kažoks	— no dzīvnieku ādām šūts mētelis
kā nākas	— kārtīgi, labi
kā sasvīlušas	— iekarsušas, sajūsminātas
kāpurs	— vilnains kukainis
klajs	— tukšs
klimst	— klaiņot
knisliši	— dažādi sīki kukainīši
kopt	— glabāt
krampis	— īslaicīgs muskuļu savilkums
krauklis	— melns putns
krietni	— labi

kroka	— ielocījums
kruša	— rodas, ja aukstā gaisa strāvā lietus pilieni sasalst
kruša karš	— karš (senos laikos) pret neticīgajiem
kubls	— prāva izmēra stipots koka trauks, pa- rasti ar kājām
kuls	— klons, plāns; plāna mālu kārtā, kas pilda grīdas uzdevumu rijās, piedar- bos, namos
kupena	— vēja sadzīta sniega kaudze
kūlis	— ar salmu grīsti — kušķi, ar roku aptve- rāms labības klēpis
kūņoties	— lēni kustēties
kvēlot	— degt bez liesmas

K

ķeblis	— soliņš
ķipars	— maziņš jokdaris, klauns
ķivere	— bruņu cepure
ķivulis	— gājputns
ķiviņš	— strīds

L

labības mērs	— trauks, kurā iemērīts — iebērts zināms daudzums labības
labvēlis	— laba vēlētais
laist	— sūtit, ļaut
laksts	— stāda daļa, kas aug virs zemes
lauku darbi	— darbi, kurus lauku mājā darīja ārā: aršana, sēšana, labības plaušana u. c.
launags	— ēdienreize starp pusdienām un vakari- ņām
lauzties	— cīkstēties
lazda	— augs, krūms, kuŗa augļi ir rieksti
lāga	— labs
lāse	— pile, piliens
ledus puķes	— aizsaluši logi
lefkoja	— dārza puķe
lēkties	— notikt, gadīties

lidonis
lielbnieks
liktenis
lize

licis
likums
loga rūts
loks

lupata
lūkoties

- lidotājs
- plātībnieks, mutes varonis
- cilvēkam lemts mūžs
- maizes lāpsta; koka lāpsta, ar ko šauj maizi krāsni
- upes līkums
- priecīgs, jautrs
- loga stikls
- zirga aizjūga sastāvdaļa; vispār sa-
liekts priekšmets, līkums, izliekums
- neliels auduma gabals
- skatīties

L

ļunums

- izdomāta būtne, radijums, kas vēl
otram tikai ļaunu, sliktu, nelaimi

M

maizi pelnīt
majestāte
mantot
māņi
meistars
meldri
mēms
mielasts
miesīgs sods
miežu putraini
mīga
mirdzināt
mirkt
mist
mītne
mocīt
mošķis
mudžeklis
mukt
murmuļot

- strādāt atalgotu, samaksātu darbu
- augstība, karalis
- dabūt no senčiem vai radiem
- mānticība
- labs amata pratējs
- mitru vietu ūdens augi
- bez valodas
- svētku maltīte, ēdienreize
- pēriens
- rupji samalti mieži
- guļamvieta
- spīdēt
- saslapināt
- dzīvot, uzturēties
- miteklis, mājoklis, dzīvoklis
- tirdīt, prašņāt
- spoks, ķēms
- sajukums, nekārtība
- bēgt
- ūdens čalošana, upei tekot

N

nams	— māja, ēka pilsētā
nasta	— nesamais
neaizmirstele	— puķe, kas aug mitrās vietās, upju malās, grāvjos
nedižoties	— nelepoties
negants	— mežonīgs, palaidnīgs
nelabais	— velns
nelaime	— posts, bēdu diena
nesaplaisāt	— nesesprēgāt
nespēcīgs	— nestiprs, nav spēka
nezāle	— savvaļas augs, kas nomāc kultūraugus
nēši	— uz pleciem uzliekama ierīce spaiņu nēsāšanai
niekalbis	— plāpa, tukša runātājs
niekoties	— blēņoties, muļķoties
nieks	— mazs
noecēts	— sasmalcināta uzarta augsne — zeme
nojaust	— manīt, nomanīt
noņemties	— ilgstoši, grūti strādāt
nopelnīt	— saņemt algu par veikto darbu
nortūdīts	— pieradis darbā
nosistas	— beigtas
noskaņa	— izjūta
nošķīt	— noraut
novads	— zemes īpašums, ko manto dēls no tēva; apgabals, kas aptver muižu, pagastu draudzi

N

ņirbināt	— skriet; ātri kustināt kājas
ņirbēt	— virmot, vizuļot

P

padomnieks	— padomdevējs
pagale	— malkas gabals, koka gabals, ko lieto uguns kurināšanai
palāse	— jumta lāstekas; pie jumta sasalis ūdens, atgādina sveci

pali	— plūdi
paslepus	— noslēpti, slepeni
pastalas	— sandālēm līdzīgi apavi no viena ādas gabala bez šuvēm ar savilktiem galiem un auklām
pavards	— vieta, kurā uguns un kur vāra vai cep ēdienu
pārcēlājs	— laivinieks, kas ar celtuvi pārceļ pāri upei
pārkāpt	— darīt to, kas nav atļauts
pelavas	— atkritumi, kas rodas no vārpām labību kuļot, un ko no graudiem atdala vētiņot
piedarbs	— rijai pievienota telpa labības kaltēšanai
pierietināt	— piepildīt
piparrauši	— piparkūkas, Ziemsvētku cepumi
pipene	— margrietīna, savvaļas puķe
plāns	— sastampāta mālu kārtā, kas pilda grīdas uzdevumu agrākās istabās
plīķis	— plauka
portfelis	— grāmatu soma
prašnāt	— taujāt, klaūšināt
pretinieks	— ienaidnieks, sāncensis
prusaks	— kukainis, kas mīl dzīvot vecu māju virtuvēs, pavarda tuvumā
puduris	— cers, kopā saauguši krūmi
pukoties	— dusmoties
punduris	— maza auguma cilvēks; rūķītis; mazs kociņš
pušķis	— puķu buķete
putrot	— jaukt
pūkains	— mīksts, spalvains
Pūpolsvētdiena	— svētdiena nedēļu pirms Lieldienām
pūra lāde	— koka tīne — šķirsts (kaste) mantu glabāšanai
pūrs	— sens latviešu tilpuma mērs (3 sieki — 240 riekšavas)
pūznis	— skudru, kukaiņu vai citu sīku dzīvnieku mājoklis

R

rāms	— lēns, mierīgs
rasa (rasas lāse)	— ūdens piliens zālē, kas rodas, nakts un dienas temperatūrai mainoties
rašināt	— sīks lietus, slacīt
rausis	— baltmaizes cepums — karaša, plācenis, pīrāgs
raut	— vilkt
rāvies	— pūlējies, cīnījies
rēgs	— parādība, spoks
rija	— ēka; ar krāsni kurināma telpa labības žāvēšanai
rosīgs	— aktīvs, darbīgs
rotāt	— greznot, pušķot
rublis	— krievu nauda
rušināt	— rakņāt, irdināt

S

sagša	— villaine, lakats
sagumzīt	— saburzīt, sabāzt
sakampt	— sagrābt
salmi	— izkaltoši labības stieбри
salts	— auksts
samijas	— samainas, sajūk
sanēt	— sīkt, zuzēt
saplosīt	— saplēst
sarast	— sadraudzēties
sarma	— ledus kristalli, kas aukstā, miglainā laikā nosēžas uz kokiem, mājām
saskaisties	— sadusmoties
satriekts	— nelaimīgs
sekas	— iznākums
sencis	— priekštecis, tēvu tēvs
sermulīnš	— plēsīgs meža dzīvnieks
sējējs	— zemkopis, kas apsēj laukus
sils	— lielu priežu mežs
simtkājis	— kukainis, kas mīt mitrās vietās zem kritušiem kokiem, akmeņiem, aiz koku mizām

skaidas
skaidrs
skaugis

skābā putra
skriemelis
skroderis
skudra

slieties
slidēt
smails
smalks
sogis
spaiļi

spāre
spēkrati
spīdzināt
spīgot
stallis
stalts
starks
starts
stāvi (aužamie)

stiprināties
strazds

straume
stumbenis
sūroties
svērties
svilināt
svilpe

svinēt
svins

- rodas kokus zāgējot
- saprotams, zināms
- nenovēlis, tāds, kam žēl, ka otram kas vairāk vai labāks
- ieskābusi, šķidra putrainu putra
- locītavas kauls
- drēbnieks, šuvējs
- kukainis, dzīvo vecos kokos, zemē vai īpaši sanestos pūžņos
- celties, pacelties
- šļūcot pārvietoties
- ass
- pieklājīgs
- tiesnesis
- linu stublāju atkritumi, kas rodas linus kulkstot
- kukainis
- automobilis
- mocīt
- spīdēt, mirdzēt
- ēka zirgu mitināšanai
- taisns
- gājputns
- vieta, no kuŗas sākas sporta sacīkstes
- stelles: koka darināta ierīce aušanai ar atspoli
- dzert un ēst
- gājputns, kas pieder pie dziedātāju putnu ģints
- ūdens tecējums
- stumbrs
- žēloties, sūdzēties, gausties
- nolaisties
- stipri karsēt, dedzināt
- no koka zara gatavots pūšams mūzikas instruments
- svētīt svētkus, atzīmēt jubileju
- metalls; derīgs izraktenis

Š

šaubīgs
šausmas

- aizdomīgs
- briesmas, briesmonība

šķelmlīgs
šķindēt
šķinējs
šķipsna
šķirba
šņukstēt
šveicariene
šveicars

— blēdīgs, viltīgs
— skanēt
— lasītājs, plūcējs
— nedaudz, šnipata
— sprauga
— raudāt
— durvju sarga sieva
— durvju sargs

T

taciņa
talceniece
taujāt
teikt
tekāt
tencināt
teteris
tiepties
tik lēti
tīmeklis
tīrums
tītavas

tradīcijas

traukt
trenēties
tveice

— kājceļiņš, taka, mazs ceļiņš
— palīdzē, izpalīdzē
— vaicāt, prasīt
— sacīt; slavēt, lietot
— skraidīt
— pateikties
— rubenis, liels melns meža putns
— spītēties
— tik viegli
— zirnekļa tīkls
— lauks, kur sēj vai stāda kultūraugus
— darba rīks, uz kuŗa uzstiepa ar ratīņu
savērtās dzijas
— no seniem laikiem pastāvoša kārtība,
paražas
— ātri steig, skriet
— vingrināties
— tvīka, karstums

U

uzarts

uzmaldīties
uzmākties
uzmundrināt
uzraut
uzstiept

— augsnas virsējā kārtā, nogriezta vajadzīgā dziļumā un apmesta
— uzklīst
— uzbāzties, uzplīties
— pamudināt
— apgērbt
— uzlikt, uzmaukt

V

vabole	— kukainis
vadmala	— vilnas drēbe
vaga	— arkla ceļš, kas rodas aŗot
vaimanāt	— skaļi raudāt
vaina	— brūce, slimība, trūkums
vainadziņš	— jaunavas galvas rota
vakts	— sardze
varavīksne	— saules gaismas staru spektrs, kas rodas, ja atmosfairā saules stari iet caur lietus pilieniem
varde	— aukstasiņu dzīvnieks
vāģiši	— ratiņi
vālodze	— dzeltens, melniem spārnjiem un asti dziedātājputns
vārna	— putns
velte	— dāvana
vendīgizliektas	— divaini, savādi izliektas
veseris	— āmurs
vēja bakas	— bērnu slimība ar augstu temperātūru un sarkaniem ādas izsitumiem
vērot	— uzmanīgi aplūkot, apskatīt, skatīties
vijolīte	— pavasara puķe
vilkties	— lēni iet, rāpot
villaine	— plecu lakats, vilnaine, vilnas auduma iegarens četrstūris
virināt	— vērot
virpuļot	— griezties
vizbullis	— pavasara puķe, ziliem, dzelteniem vai baltiem ziediem
vīzdegunīgs	— lielīgs, nekautrīgs
vizmot	— vizuļot, mirgot, spīguļot
vīkstols	— sainis
vilties	— neiegūt cerēto
vīžot	— papūlēties, pacensties

Z

zagšus	— slepeni
zaigot	— spīdēt, dzirkstīt
zelts	— derīgs izraktenis

zib	— ātri kustās
ziedonis	— pavasaris
zīle	— ozola auglis — sēkla, stikla pārle, mazs putniņš
znots	— meitas vīrs
zutis	— zivs
zvārgulis	— zvārguļzvaniņš, šķindeklis

Ž

žuburs	— sazarojums, kārts ar zaru galiem
--------	------------------------------------

Pēcvārds

Latviešu valodas mācīšana jāveic vecākiem un skolotājiem roku rokā. Skolotājs viens nevarēs Isajā skolas laikā iemācīt latviski runāt un veikt latviešu valodas mācīšanu. Runāšanas pamati jāliek vecākiem. Bez vecāku likta pamata nav iedomājams sekmīgs darbs latviešu valodas mācīšanai skolā.

Apzinīga lasīšana un lasīšanas tehnikas kopšana ir galvenais latviešu valodas mācīšanas uzdevums, kas jāveic no 1. — 4. klasei. No lasīšanas tehnikas attīstības līmeņa ir atkarīga visa citu mācības priekšmetu apguve. Bieži tālākās klasēs viens no nesekmības cēloņiem ir vāja lasīšanas tehnika, tāpēc līdz 4. klases beigšanai skolēnam jāiemācās pareizi, apzinīgi, veikli un izteiksmīgi lasīt.

Īpašu uzmanību jāveltī mīkstināto līdzskaņu č, ķ, ģ, ņ, tāpat t, r un garo patskaņu izrunai, kā arī pareizai platā un šaurā „e” izrunai. Jālasa balsi un nesteidzoties. Lai panāktu izteiksmīgu lasīšanu un dzejoļu runāšanu, jāpanāk skaidra vārdu un galotņu izruna. Uzmanība pievēršama balss pacēlumiem un nolaidumiem, ievērojot pieturas zīmes. Izteiksmīga lasīšana sekmē saprotamāku lasāmā teksta izpratni.

Lasīšanas stundās jāattīsta ne tikai lasīšanas tehnika, bet jāmaca iedziļināties lasītā teksta saturā, noskaidrojot atsevišķu vārdu nozīmi, teikumu saturu, izceļot visa teksta satura kopsakarību.

Ar jauno vārdu noskaidrošanu un to iemācīšanos papildināsim skolēnu vārdu krājumu. Pārrunājot teikuma saturu, radīsies arī vajadzība skolēnu uzmanību pievērst valodas pamatlikumiem un to izmantošanu runā un rakstos. „Skolēns būs spiests domāt, meklēt un atrast lasāmvielā visu, kas mācīts pareizrakstības mācībā.

Pirms un pēc lasīšanas kopīgi pārrunājams teksta saturs. Pārrunājot teksta saturu, jānoskaidro teikumu secība un sakarība, personu darbības motivācija un personu rakstura īpatnības. Pārrunās aktīvi jāiesaista skolēni.

Kad teksta saturs pakāpeniski pārrunāts, skolēns varēs atstāstīt saturu. Atstāstīšana sekmē kā skaidrāku teksta izpratni, tā valodas attīstību. Atstāstīt var episku un drāmatisku vielu. Nav atstātāma lirika. Tautas pasakas un teikas ieteicams atstāstīt sīki, lietojot pasaku valodu. Citus lasāmgabalus atstāstot, nav jāprasa atstāstījums vārdu pa vārdam, bet gan lai tiktu pastāstīts svarīgākais. Ja grāmatā stāstījums 1. personā, var likt atstāstīt 3. personā. Jāmācās rakstnieka un savas domas izteikt saprotamos teikumos un teikumus saistīt sakarīgā stāstījumā.

Dzejoļus var tikai izlasīt un pārrunāt, vai uzdot tos mācīties no galvas. Pirms dzejoļa lasīšanas stundā organizējamās Isas pārrunas. Seko izteiksmīgs dzejoļa pirmais lasījums, vai vēl labāk norunāšana no galvas — parasti to izdara skolotājs. Pēc tam lasa skolēni. Seko pārrunas.

Kad skolēni ar dzejoli iepazīstināti, jādod aizrādījumi par dzejoļa izteiksmīgu runāšanu. Jānorāda, kuri vārdi dzejoli izrunājami ar uzsvaru. Var likt dzejoli rūpīgi norakstīt, un ar uzsvaru izrunājamus vārdus pasvītrot.

Tāpat jānorāda pieturas rindu vidū. Rindu galos skolēni parasti apstājas un nolaiž balsi. Te būtu jānorāda, kur apstāšanās nav vajadzīga, bet jāpieslēdzas tūlīt nākošai rindai. Kad skolēni iemācījušies dzejoli izteiksmīgi lasīt, var uzdot to mācīties no galvas. Tā strādājot, skolēns saistīs ikdienas sarunās lietojamo vārdu krājumu ar jauniem vārdiem, pareizrakstības mācību un lasāmvielu. Pārrunājot izlasītās lasāmvielas tekstu, saturu, attīstīsies skolēna domāšana, viņš mācīsies patstāvīgi izprast lasāmvielas saturu un strādāt ar grāmatu. Svarīgi ir skolēniem ieaudzināt mīlestību lasīt latviešu grāmatas. Lasāmvielai jāveido arī skolēna latviskais dzīves skatījums, tikumiskie uzskati, jāattīsta morālās un aistētiskās jūtas, jāveic intelektuālā audzināšana.

Tāpēc centāties, lai lasāmgrāmatā „Kas darija? Pats darija” lasāmviela un ilustrācijas aptvertu daudzveidīgu latviskai audzināšanai noderīgu vielu. Latviskās audzināšanas pamatā ir kristietības atziņas un labo tikumu, paražu ieaudzināšana, kas veidojas un uzglabājas mūsu tautas gara mantās un rakstnieku darbos.

4. klases skolēna domās un pārdzīvojumos ziņkārība par nezināmo. Izveidojas morālais — vadošais „es” viņa psihē. Notikumu un piemēru novērojumi lasītos stāstos rāda, ko nosodīt, ko atzīt. Rodas spriedums, kas labs, kas ļauns, atbildība par paša darbiem — nedarbiem. Noteikta vēlēšanās darīt labu.

Stāstu un dzejoļu izvēle katrā nodaļā sakārtota tā, lai būtu gan vieglāka, gan grūtāka lasāmviela. Līdz ar to skolotājam dota iespēja izvēlēties klases līmenim piemēroto vielu.

Lasāmvielas sadalījums nodaļās nav uzskatāms par negrozāmu. Skolotājs, vadoties no skolēnu interesēm un spējām, pats var izvēlēties, kurus stāstus un dzejoļus kādā secībā vēlas mācīt. Tāpat pārrunājot teksta saturu, uzsver to, ko attiecīgā reizē atzīst par svarīgu.

Valodas satura noskaidrošanai un vārdu krājuma vairošanai lietojami uzskates līdzekļi.

Lai gan lasāmvielai piesaistām pareizrakstības mācīšanu, tomēr tās nostiprināšanai lietojam atsevišķu valodas mācības gramatikas grāmatu un darba burtnīcu. Tāpat atsevišķā mācību stundā veicami uzdevumi un jautājumi, kas liks pārdomāt izlasīto vielu un svešākos vārdus. Šim nolūkam vislabāk kalpo darba burtnīca. Darba burtnīcā skolēniem iespējams uzdevumu un jautājumu atbildes tūlīt iepildīt, ko nevaram darīt grāmatā.

Tāpat, ņemot vērā, ka katram skolotājam būs sava pieeja un vēlēšanās kā izņemto vielu apstrādāt, tad ievietojot plašāku jautājumu un uzdevumu grupu pēc stāstiem grāmatā, lieki apgrūtinām bērniem lasīšanu un ierobežojam skolotāju darbu. Tāpēc izšķīrāties sagatavot darba burtnīcu, kas, ja vēlas, lietojama kopā ar 4. klases lasāmgrāmatu.

Miļš paldies visiem, kuri ar savu līdzdalību un padomiem sekmējuši grāmatas tapšanu: Ņujorkas latviešu ev. lut. draudzes pamatskolu padomei, atsevišķām skolām un skolotājiem gan par morālo atbalstu, gan padomiem un ieteikumiem stāstu un dzejoļu izvēlē.

Īpašs paldies korektorei Elzai Zantei.

Paldies arī Mazputniņa redakcijai par atļauju lietot žurnālā iespiestos stāstīņus un dzejoļus.

Miļš paldies visiem autoriem, kas atļāvuši grāmatā ievietot savus darbus.

Ilustrācijas ar lielu rūpību un iedziļināšanos darinājusi Silvija Šteinere-Jēgene.

Sirsns paldies!

Ai galviņa, ai galviņa,
Pilna prāta, padomiņa!
Ja kājiņas galvu nesa,
Galva gudru padomiņu.

Milda N. Pētersone
Sastādītāja